

ΓΙΑΝΝΗ ΛΥΜΠΕΡΟΠΟΥΛΟΥ

ΚΟΝΙΤΣΑ

ΙΣΤΟΡΙΑ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ

Χρέος στον τόπο μου

*«Tout y était meilleur
et plus beau qu'ailleurs»*

Ναπολέον για τον τόπο που γεννήθηκε

ΚΟΝΙΤΣΑ

2000

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

ΔΗΜΟΣΙΑ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΚΟΝΙΤΣΑΣ
ΑΡ. ΕΙΣΑΓΩΓΗΣ 49301
ΗΜΕΡ. ΕΙΣΑΓΩΓΗΣ 21-07-2003
ΤΑΞΙΝ. ΑΡΙΘΜ. 949.53 ΛΥΜ

κωδ. εγγ: 1962

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

ΓΙΑΝΝΗ ΛΥΜΠΕΡΟΠΟΥΛΟΥ

Κ Ο Ν Ι Τ Σ Α

ΙΣΤΟΡΙΑ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ

Χρέος στον τόπο μου

«*Tout y était meilleur
et plus beau qu'ailleurs*»

Ναπολέον για τόν τόπο πού γεννήθηκε

ΚΟΝΙΤΣΑ

2000

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

Γιάννης Λυμπερόπουλος
Αγίου Δημητρίου 44
154 52 - Π. Ψυχικό

Βιβλιοπωλείο διάθεσης:
«Ελεγείο», τηλ. 0655/22698
441 00 Κόνιτσα

ΜΕΡΟΣ 1^ο

Σύντομο Ιστορικό τῆς Κόνιτσας

Ἀρχαιότητα I

Ὁ κάμπος, τὰ βουνὰ καὶ τὰ ποτάμια τῆς περιοχῆς τῆς Κόνιτσας (Ἀῶος, Βοΐδομάτης, Σαραντάπορος) ἀπὸ τοὺς πανάρχαιους χρόνους ἀποτελέσαν πόλο ἔλξης γιὰ τὸν Ἄνθρωπο.

Οἱ ἔρευνες ἀπὸ ὀμάδα Ἀγγλῶν ἐπιστημόνων, πού ἄρχισαν τὸ 1983, μετὰ τὴν παρακολούθηση τοῦ Ὑπουργείου Πολιτισμοῦ στὸ **Κλειδί** καὶ στὸ **Μεγαλάκκο** (βραχοσκεπές στὴ χαράδρα τοῦ Βοΐδομάτη πού ἀνήκει γεωγραφικὰ στὴ λεκάνη τοῦ Κάμπου τῆς Κόνιτσας) δείχνουν ὑπαρξὴ ἀνθρώπινης ζωῆς ἀπὸ τὴν Παλαιολιθικὴ περίοδο¹.

Ἡ βραχοσκεπὴ **Μποῖλα** (ἀριστερὴ κοίτη τοῦ ποταμοῦ Βοΐδομάτη στὸ πρὸς δυσμὰς στόμιο τῆς κοιλάδας, ὑψόμε. 500 μ. περίπου), πού ἐρευνᾶται μετὰ εὐθύνη τῆς Ἐφορείας Παλαιοανθρωπολογίας-Σπηλαιολογίας, δείχνει ὅτι ἐδῶ ζοῦσαν στὸ τέλος τῆς παγετώδους ἐποχῆς (14.000-10.000 π.Χ.) ὀμάδες ἀνθρώπων σὲ κυνηγοσυλλεκτικὸ στάδιο πού ἐκμεταλλεύονταν τοὺς φυσικοὺς πόρους τῆς περιοχῆς².

Πάνω ἀπὸ τὸ χωριὸ Πουρνιὰ (πρῶην Σταρίτσανη) στὶς ὑπώρειες τοῦ Σμόλικα κατὰ πᾶσα πιθανότητα, βρισκόνταν ὁ προελλαδικὸς οἰκισμὸς **Τράμψα**, πόλις τῆς Θεσπρωτίας, στὴν ὁποία ἔφτασε ὁ Ὀδυσσεύς, κι ἐγκαταστάθηκε (ἀφοῦ τακτοποίησε τὰ τοῦ θρόνου του στὴν Ἰθάκη, ἀκολουθώντας τὸ χρησμὸ τοῦ Τειρεσία³, πού προδιέγραφε τὴ μοίρα του), γιὰ νὰ χτίσει ἐκεῖ κοντὰ τὰ **Βούνειμα**, τὸ πρῶτο προελλαδικὸ ἱερὸ-μαντεῖο, στὸ ὁποῖο ὁ Ὀδυσσεύς λατρεύονταν ὡς **Μάντης**.

Οἱ **Θεσπρωτοὶ** ἦταν ἓνα ἀπὸ τὰ πρῶτα Ἰνδογερμανικὰ Ἑλληνόγλωσσα φύλα, πού ἐμφανίζονται στὴν Ἠπειρο (κατεῖχαν ὅλη σχεδόν, τὴ σημερινὴ Ἠπειρο, πού ἔφτανε ἀπὸ τὴ θάλασσα μέχρι τὶς κορφές τῆς Πίνδου) στὸ τέλος τῆς πρώτης ἐποχῆς τοῦ Χαλκοῦ (ἀρχές δεύτερης χιλιετηρίδας)⁴.

Ἡ σύγχρονη ἐπιστῆμη χρησιμοποιώντας διάφορα στοιχεῖα (ἀνασκαφικά, μυθολογικά κλπ.) ἔχει καταλήξει στὸ ὅτι μετὰ τῶν ἐτῶν 2200/2100 καὶ 1900 π.Χ. ὁ κύριος ὄγκος τῶν Πρωτοελλήνων εἶχε ἐγκατασταθεῖ στὶς περιοχές πού εἶναι γύρω ἀπὸ τὸ Σμόλικα-Γράμμο-Βόϊο (Ἠπειρωτικὲς, Μακεδονικὲς, Θεσσαλικὲς), μέσα στὶς ὁποῖες περιλαμβάνεται ὁλόκληρη ἡ περιοχή τῆς Κόνιτσας. Ἡ γλῶσσα τῶν λαῶν αὐτῶν ἦταν ἡ Ἑλληνικὴ, ἡ

όποια μὲ τὸν καιρὸ διασπάστηκε σὲ τρεῖς κλάδους (διαλέκτους). Τὴ Δυτική, τὴν Ἰωνική καὶ τὴν Κεντρική⁵.

Ἀπὸ τὸν ὄγκο αὐτὸ τῶν Πρωτοελλήνων, κατὰ τὴν Μυκηναϊκὴ Ἐποχὴ καὶ ἀργότερα ξεχύθηκαν στὴν ὑπόλοιπη Ἑλλάδα διάφορες ὁμάδες ποὺ ἀποτελέσαν τὰ διάφορα φύλα ποὺ βρίσκουμε κατὰ τοὺς ἱστορικοὺς πιά χρόνους ἐγκαταστημένα στὸν ἑλλαδικὸ χῶρο.

Ἀνάμεσα στοὺς λαοὺς αὐτοὺς ἦταν καὶ οἱ Μολοσσοί, ἕνας λαὸς ποιμενικὸς κατὰ κύριο λόγο, προερχόμενος ἀπὸ τὴν Πιερία⁶, ἐπεκτάθηκε σ' ὅλη τὴν ὄρεινὴ περιοχὴ τῆς κεντρικῆς καὶ δυτικῆς ὄροσειρᾶς τῆς Πίνδου κατὰ τὸν 13ο μὲ 12ο π.Χ. αἰῶνα, καὶ ἀκολουθώντας τὰ περάσματα ἀπὸ Μακεδονία πρὸς Ἡπειρο, κατέκλυσε ἕνα μεγάλο μέρος τῶν κάμπων τῆς Ἡπείρου. Ἀνάμεσα σ' αὐτοὺς ἦταν καὶ ὁ κάμπος τῆς Κόνιτσας καὶ ὅλη ἡ ἐπαρχία της. Καθὼς ἐπίσης τὸ Πωγώνι, τὰ Γιάννινα κλπ.

Τὴν Ἡπειρο, ὅπως εἶπαμε τὴν κατοικοῦσαν μέχρι τότε οἱ Θεσπρωτοί, οἱ ὁποῖοι μὲ τὸ κατέβασμα τῶν Μολοσσῶν περιορίστηκαν στὶς Δυτικὲς περιοχές, ἐνῶ ἕνα μεγάλο τμῆμα τους, οἱ Θεσσαλοί, ἐφυγαν ἀνατολικά καὶ ἐγκαταστάθηκαν στὴ σημερινὴ Θεσσαλία διατηρώντας γιὰ πολλὰ χρόνια τὴν ἀνάμνηση τῆς Ἡπειρώτικης καταγωγῆς τους, ἀλλὰ καὶ τὴ λατρεία τῶν θεῶν καὶ ἱερῶν τῆς Ἡπείρου. Ἔτσι ὁ Ἀχιλλέας ἐπικαλεῖται γιὰ βοήθεια τὸν Δία τὸν Δωδωναῖο τὸν Πελασγικό.

Εἶναι φανερὸ ἀπὸ τὰ παραπάνω, ὅτι ἂν στὰ περάσματα ἀπὸ Μακεδονία στὴν Ἡπειρο καὶ ἰδιαίτερα στὸ πέρασμα τοῦ Σαραντάπορου, ἀνατολικὴ πλευρὰ τοῦ Γοαίμου, Βόϊο κλπ. γίνον ἀνασκαφὲς θὰ βγοῦνε στὸ φῶς τῆς μέρας πάρα πολλές κατασκηνώσεις αὐτῶν τῶν ποιμενικῶν ἑλληνόφωνων φύλων, ποὺ ἔζησαν ἐκεῖ στὰ πρωτοελληνικὰ χρόνια καὶ σὲ συνέχεια καταπορίζοντας πλημμύρισαν ὀλόκληρη τὴν Ἑλλάδα.

Σημειώνεται ὅτι μὲ τὴν μετακίνηση αὐτὴ τῶν διαφόρων φύλων καὶ τὸ πέρασμα ὄλων αὐτῶν τῶν ὁμάδων ἀπὸ τὸ χῶρο τῆς Ἡπείρου (φαινόμενο ποὺ κράτησε χρόνια καὶ ἴσως καὶ αἰῶνες) ἔχουμε καὶ μεταφορὰ ὀνομάτων πόλεων, ποταμῶν καὶ περιοχῶν. Ἔτσι ἔχουμε: Ἐφυρα στὴν Ἡπειρο, Ἐφυρα στὴν Ἡλίδα. Χαράδρα στὸ μυχὸ τοῦ Ἀμβρακικοῦ κόλπου, Χαράδρα καὶ στὴν Ἡλίδα. Τριφυλία στὴν Ἡπειρο (Κάμπο τῆς Κόνιτσας), Τριφυλία στὴν Ἡλεία. Ἀχέροντα ποταμὸ στὴ Θεσπρωτία, Ἀχέροντα παραπόταμο τοῦ Ἀλφειοῦ στὴν Πελοπόννησο κλπ.⁷

Ἀπὸ τὸν 12ο ὡς τὸν 4ο αἰ. π.Χ., οἱ Μολοσσοί κατοικοῦσαν σὲ μικρὲς ἀνοχύρωτες κῶμες σκορπισμένες σὲ παραποτάμιες καὶ παραλίμνιες περιοχές, ἀλλὰ καὶ πάνω σὲ ὄρεινὰ περάσματα, ἀνάλογα πρὸς τὶς «οἰκονομικὲς προϋποθέσεις καὶ τὸ πλέγμα τῶν παραγωγικῶν στρατηγικῶν».

Δεῖγμα τῆς πρώτης περίπτωσης (παραποτάμιοι, παραλίμνιοι οἰκισμοί)

είναι ο οικισμός-έγκατάσταση που έρευνήθηκε από την αρχαιολόγο κ. Άγγελική Ντούζουγλη στο Λιατοβούνι του Κάμπου της Κόνιτσας⁸. Δείγμα της δεύτερης περίπτωσης είναι ο μολοσσικός οικισμός-έγκατάσταση έξω απ' τή Βίτσα Ζαγορίου (ύψόμετρο 1030 μ.), που έρευνήθηκε από την Ίου-λία Βοκοτοπούλου⁹.

Άρχαιότητα II

Στήν ιστορία οί Μολοσσοί παραμένουν χωρίς καμμιά ιδιαίτερη δραστηριότητα, σχεδόν άγνωστοι, έπτά περίπου αιώνες, αφ' ότου έφτασαν στην Ήπειρο. Φύλα που εξελίσσονται σε άγροτοποιμενικά, στην αρχή ζούν σε κατασκηνώσεις και άργότερα «οίκουσι κατά κόμας» (όπως αναφέρεται στον «Περίπλου» του Ψευδοσκύλακος), μ' έναν πολιτισμό που φέρνει πάρα πολλά στοιχεία από τον πολιτισμό των κατοίκων της Δυτικής Μακεδονίας¹⁰.

Τήν κατ' απομίμηση των νότιων Έλλήνων προσπάθεια διαμόρφωσης των Μολοσσών, σε σύγχρονη, για τήν εποχή εκείνη «κρατική» ένότητα, με τήν εισαγωγή φιλόανθρωπης νομοθεσίας, «έλληνικών» (πολιτισμένων) έθίμων και γραμμάτων, (με τήν έννοια βέβαια τής άριστοτελικής φράσης της «κατά γραμματα και νόμους άριστης πολιτείας») πραγματοποιει ό βασιλιάς των Μολοσσών Θαρύπας (420-400 π.Χ.) σ' ένα λαό που ήταν έλληνικός και μιλούσε έλληνικά. Προτού γίνει βασιλιάς των Μολοσσών ό Θαρύπας έμεινε τέσσερα περίπου χρόνια στην Αθήνα (428-424 π.Χ.) όπου πήρε Άθηναϊκή παιδεία, αλλά και έγινε τιμητικά και Άθηναϊός πολίτης¹¹. Με τον Θαρύπα, αρχίζει ή οικονομική, κοινωνική και κρατική συγκρότηση του λαού των Μολοσσών.

Οινοχόες, ληκύθια κλπ. από ανασκαφές Λιατοβουνίου-Κόνιτσας.

Στὸν Θαρύπα καὶ τοὺς διαδόχους του ὀφείλεται κατὰ τὸν Σ. Δάκαρη¹², ἀφ' ἑνὸς μὲν ἢ μεγαλύτερη συγκέντρωση ἀνθρώπων σὲ πόλεις ποὺ τειχίζονται καὶ ἀφ' ἑτέρου, ἢ ἐπέκταση τῆς κυριαρχίας τῶν Μολοσσῶν σὲ περισσότερους λαοὺς-φύλα τῆς Ἡπείρου ἀνάμεσα στὰ ὁποῖα ἦταν καὶ οἱ Δωδωναῖοι (γιατὶ μέχρι τότε ἡ Δωδωνὴ ἀποτελοῦσε «Θεσπρωτικὸν οὐδασ»), οἱ Ἀθαμάνες (Ν. Ἄρτης), οἱ Ἀντιντάνες, οἱ Παραναῖοι, μέρος τῶν Χαόνων (Β. Ἡπειρος), μέρος τῶν Ὀρεστῶν καὶ Ἐθνεστῶν (Δυτικὴ Μακεδονία), μέρος τῶν Θεσπρωτῶν κλπ.

Ἔτσι ξεκινάει μιὰ γρήγορη πολιτισμικὴ ἀνάπτυξη στὴν Ἡπειρο (στοὺς Μολοσσούς) ἔχοντας σὰν πρότυπο τὴν Ἀθηναϊκὴ κοινωνία τοῦ τέταρτου καὶ τρίτου π.Χ. αἰώνα, ποὺ συνεχίζεται κατὰ τοὺς Ἑλληνιστικοὺς χρόνους.

Τὸν Θαρύπα διαδέχεται ὁ γιὸς του Ἀλκέτας (385-370 π.Χ.), ποὺ κατὰ τὰ χρόνια τῆς βασιλείας του βρίσκεται σὲ στενὴ ἐπαφὴ μετὰ τὴν Ἀθήνα, σὰ σύμμαχός της. Μὲ τὸν Ἀλκέτα συμβασιλεύει ὁ γιὸς του Νεοπτόλεμος, ποὺ μετὰ τὸ θάνατο τοῦ Ἀλκέτα παίρνει ὡς συμβασιλέα τοῦ τὸν ἀδελφὸ τοῦ Ἀρύββα. Ὁ Ἀρύββας βασιλεύει μόνος του μετὰ τὸ θάνατο τοῦ Νεοπτόλεμου, γιατί ὁ γιὸς του Νεοπτόλεμου Ἀλέξανδρος εἶναι μικρὸς τὴν ἐποχὴ αὐτή. Ὁ Ἀρύββας συνάπτει στενὴν συμμαχία μετὰ τὸν Φίλιππο Β' τῆς Μακεδονίας γιὰ νὰ ἀντιμετωπίσουν ἀπὸ κοινοῦ τὸν Βάρδυλη ποὺ βασιλεύει στοὺς Ἐγγέλεις Ἰλλυριοὺς καὶ ἔχει γίνῃ μεγάλη ἀπειλὴ γιὰ τοὺς πρὸς τὸ Νότιο γείτονές του Μακεδόνες καὶ τὸ Κοινὸν τῶν Μολοσσῶν. Γιὰ ἐπισφράγισμα τῆς συμμαχίας μετὰ τὸν Φίλιππο Β' ὁ Ἀρύββας δίνει σ' αὐτὸν σύζυγο τὴν κόρη τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ Νεοπτόλεμου, Ὀλυμπιάδα, μητέρα ἀργότερα τοῦ Μεγα - Ἀλέξανδρου.

Παλαιότερα ὁ Βάρδυλης ἀφ' ἑνὸς μὲν σὲ μία νικηφόρα ἐπίθεση κατὰ τῆς Μολοσσίας φεύγοντας γιὰ τὴν Ἰλλυρία, εἶχε πάρει μαζί του 15.000 Μολοσσούς αἰχμαλώτους (κατ' ἄλλους σκότωσε 15.000 Μολοσσούς)¹³, ἀφ' ἑτέρου δὲ εἶχε ὑποχρεώσει τμήματα τῆς Μακεδονίας νὰ τοῦ πληρῶνουν βαρῖα εἰσφορά¹⁴.

Τελικὰ ὁ Φίλιππος Β' τὸ 358 π.Χ., νικῶντας τὸ Βάρδυλη κι ἀργότερα τὸ 352 π.Χ., τὸ γιὸ τοῦ Κλείτο, φροντίζει νὰ ὀχυρώσει τὰ στρατηγικὰ σημεῖα τῆς περιοχῆς στὰ ὁποῖα ἀργότερα θὰ ἐγκαταστήσει μακεδονικὲς φρουρὲς, ταυτόχρονα δὲ ἀποσπᾷ μετὰ συμφωνία ἀπὸ τὴ Μολοσσία τὴν Παραναία, ποὺ συνόρευε μετὰ τοὺς Ἰλλυριοὺς καὶ τοῦ ἦταν ἀπαραίτητη γιὰ τὴν παρακολούθησή τους. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπο ἡ Παραναία ἀπὸ τὸ 352 π.Χ. καθίσταται Μακεδονικὸ ἔδαφος (μετὰ τὴν ἔννοια ὅτι οἱ Μακεδόνες ἐγκατέστησαν ἐκεῖ μακεδονικὲς φρουρὲς) ἕως τὴν ἐποχὴ ποὺ ὁ Πύρρος τὴν ξανακάνει ἠπειρωτικὴ ἐπαρχία (294 π.Χ.) σὰν ἀμοιβὴ τῆς συμμαχίας τοῦ πρὸς

τὸν Ἀλέξανδρο, γιὸ τοῦ Κασσάνδρου τῆς Μακεδονίας, στοὺς πολέμους τῆς διαδοχῆς¹⁵.

Ἡ περιοχή πού κατοικοῦσαν οἱ Παραναῖοι (πού πολλοὶ τοὺς θεωροῦν λαὸ Θεσπρωτικὸ) ξεκινοῦσε ἀναμφισβήτητα ἀπὸ τὰ ὄρια τοῦ κράτους τῶν Ἰλλυριῶν τοῦ Βάρδυλη, (κάπου στὴ σημερινὴ Κορυτσά) γι' αὐτὸ καὶ ἦταν ἀναγκαῖα στὸ Φίλιππο Β', πού ἤθελε μὲ τὴν κατοχὴ τῆς νὰ παρακολουθεῖ καὶ νὰ ἐποπτεύει τοὺς Ἐγγέλεις Ἰλλυριοὺς τοῦ Βάρδυλη, ἐπεκτείνονταν στὶς ΒΔ πλαγιές τοῦ Γράμμου (ἐπαρχία Κολώνιας) καὶ ἔφθανε στὰ Νότια στὴ δεξιὰ ὄχθη τοῦ ποταμοῦ Ἀώου (κάπου ἀνάμεσα Κλεισούρα-Προμετῆ-Μουρατάτες). Ἡ περιοχή αὐτή, ἔτσι ὅπως τὴν περιγράψαμε, ἀποτελεῖ μιὰ γεωγραφικὴ ἐνότητα, πού ἰδιαίτερα στὴν ἀρχαιότητα, ἦταν ἡ βάση τῆς ἐγκατάστασης ἐνὸς φύλου.

Ἡ ἐπαρχία τῆς Κόνιτσας, ὄντας στὴν Ἀνατολικὴ πλευρὰ τοῦ Γράμμου γειτονεῦει μὲν μὲ τὴν περιοχή Κολώνιας-Λεσκοβικίου-Προμετῆ, πού ἦταν ἡ ἀρχαία Παραναία, περιοχή «ἐκεῖθεν τῆς Μολοσσίας», ἀλλὰ δὲν ὑπάγεται σ' αὐτὴν (ὅπως δέχονται ὀρισμένοι) καὶ γιὰ λόγους γεωφυσικοῦς. Ἐπὶ πλέον εἶναι φανερὸ ὅτι ἡ περιοχή τῆς Κόνιτσας δὲν ἔχει κοινὰ σύνορα μὲ τὴν περιοχή τοῦ ἀρχαίου **Πηλίου** (κοντὰ στὴ σημερινὴ Κορυτσά) πού κατοικοῦσαν οἱ Ἀρχαῖοι Ἐγγέλεις Ἰλλυριοί¹⁶.

Τὸ 343 π.Χ. ὁ Φίλιππος Β' διώχνει ἀπὸ τὸ θρόνο τὸν Ἀρύββα, πού καταφεύγει στὴν Ἀθήνα, καὶ τοποθετεῖ τὸν Ἀλέξανδρο, ἀδελφὸ τῆς Ὀλυμπιάδας, στὸ θρόνο τῶν Μολοσσῶν. Ὁ Ἀλέξανδρος Α' μὲ τὶς πλάτες τῶν Μακεδόνων, ἐπεκτείνει περισσότερο τὴν κυριαρχία τῶν Μολοσσῶν στὴν Ἡπειρο, καὶ ἀποδεχόμενος πρόσκληση τῶν Ταραντίνων (τὴν ἐποχὴ πού ὁ ἀνιψιὸς του Μέγας Ἀλέξανδρος διέσχισε τὴν Μικρὰ Ἀσία) ἐκστρατεύει κατὰ τῆς Ἰταλίας ἐναντίον τῶν Σαμνιτῶν καὶ Λευκανῶν, ὅπου, ταυτόχρονα μὲ τὶς πολεμικὲς τοὺς ἐπιχειρήσεις κόβει χρυσὰ καὶ ἀργυρὰ νομίσματα «ἀπαραμίλλου κομψότητος» μὲ τὸ ὄνομα Ἀλέξανδρος Νεοπτολέμου. Ἀλλὰ στὴν Ἰταλία ὁ Ἀλέξανδρος πεθαίνει (330 π.Χ.).

Μὲ τὸ θάνατο τοῦ Ἀλέξανδρου Α' τὸ Κοινὸν τῶν Μολοσσῶν μετατρέπεται σὲ Συμμαχία τῶν Ἡπειρωτῶν καὶ φαίνεται νὰ ἐξασθενεῖ κάπως ἡ δύναμη τῶν Μολοσσῶν, καὶ ἡ χήρα τοῦ Ἀλέξανδρου Κλεοπάτρα, μὲ τὸν γιό τῆς Νεοπτόλεμο Β', ἀναχωρεῖ γιὰ τὴν Μακεδονία. Τὴ βασιλεία τῶν Μολοσσῶν τότε ἀναλαμβάνει ὡς ἐπίτροπος τοῦ ἀνεψιοῦ τῆς Νεοπτόλεμου Β' ἡ δυναμικὴ Μολοσσίδα Ὀλυμπιάδα (μητέρα τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου) πού ἐν τῷ μεταξὺ ἔρχεται σὲ ρήξη μὲ τὸν βασιλέα τῆς Μακεδονίας Ἀντίπατρο.

Ἡ Ὀλυμπιάδα στὴ Μολοσσία ἀνακαλεῖ τὸν ἐξόριστο θεῖο τῆς Ἀρύββα, ὡς συμβασιλέα τῶν Μολοσσῶν πού ἀργότερα συμμαχεῖ μὲ τοὺς ἐχθροὺς

τῆς Μακεδονίας. Σ' αὐτὴν τὴν περίοδο ὁ γιὸς τοῦ Ἀρύββα, Αἰακίδης, παντρεύεται τὴν κόρη τοῦ ἀρχηγοῦ τοῦ Θεσσαλικοῦ ἱππικοῦ Μένωνος Φθία, ἀπὸ τὴν ὁποία ἀποκτᾶ τρία παιδιά. Τὴν Δηϊδάμεια, τὴν Τρωάδα καὶ τὸν μετέπειτα βασιλιᾶ τῆς Ἡπείρου Πύρρο.

Μετὰ τὸν θάνατο τοῦ Ἀρύββα, βασιλιάς τῶν Μολοσσῶν γίνεται ὁ γιὸς τοῦ Αἰακίδης, πού φαίνεται ὅτι ὀρίζει συμβασιλέα τὸν Νεοπτόλεμο Β'. Στὴ συνέχεια ὁ Αἰακίδης μὲ τὴ βοήθεια τοῦ παλιοῦ ἀξιωματικοῦ τοῦ Ἀλεξάνδρου τοῦ Μεγάλου, Πολυσπέρχονα, πού στὸ μεταξύ γίνεται ἐπιμελητὴς τοῦ βασιλείου τῆς Μακεδονίας, στὰ 317 π.Χ. ἀποκαθιστᾶ στὸ θρόνο τῆς Μακεδονίας τὴν Ὀλυμπιάδα. Αὐτὸ εἶχε ὡς ἀποτέλεσμα νὰ ἀπομακρυνθεῖ ἡ Εὐρυδίκη, ἐγγονὴ τοῦ Φιλίππου Β' κι ὁ σύζυγός της Φίλιππος ὁ Ἀρριδαῖος, τοὺς ὁποίους, λέγεται, ὅτι μὲ ἀγριότητα καὶ βάνουσο τρόπο, θανάτωσε ἡ Ὀλυμπιάδα. Ἐπακολουθεῖ ἡ ἥττα τῆς Ὀλυμπιάδας ἀπὸ τὸν Κάσσανδρο (316 π.Χ.) κι ὁ θάνατός της στὴν Πύδνα.

Ἀρχαιότητα III, Πύρρος

Ταλαιπωρούμενοι οἱ Μολοσσοὶ ἀπὸ τὶς ἐκστρατείες τοῦ Αἰακίδη, στασίασαν ἐναντίον τοῦ Αἰακίδη «καὶ τὸν Ἀιακίδην ἐκβαλόντες ἐπηγάγοντο τοὺς Νεοπτολέμου παῖδας, καὶ οἱ μὲν φίλοι τοῦ Αἰακίδου διεφθάρησαν καταληφθέντες, τὸν δὲ Πύρρον ἔτι νηπίον ὄντα καὶ ζητούμενον ὑπὸ τῶν πολεμίων ἐκκλέψαντες οἱ περὶ Ἀνδροκλείδην καὶ Ἀγγελον ἔφυγον...»¹⁷, κατευθυνόμενοι πρὸς τὸν βασιλέα τῶν Ταλαντίων Ἰλλυριῶν Γλαυκία, τοῦ ὁποίου ἡ σύζυγος Βερόα καταγόταν ἀπὸ τὸ βασιλικὸ γένος τῶν Μολοσσῶν.

Ὁ πρῶτος σταθμὸς τῶν πιστῶν φίλων τοῦ Αἰακίδη, πού μετέφερναν τὸν Πύρρο καὶ ἀκολουθοῦσαν τὸν πιὸ σύντομο δρόμο γιὰ τὸν Γλαυκία (Πασσαρῶνα - Πηγὲς Καλαμᾶ - Μέγαρα - Ἀπολλωνία), ἦταν τὰ Μέγαρα «χωριὸ Μακεδονικὸ» (τῆς Παραναΐας) (κοντὰ στὸ σημερινὸ Περάτη), στὸ ὁποῖο φτάνουν μὲ τὸ βασίλειμα τοῦ ἡλίου («τοῦ ἡλίου καταδεδυκότος»).

Σημειώνουμε ἐδῶ, ὅτι ἡ Πασσαρῶν, ἀπὸ ὅπου εἶναι πιθανὸν νὰ ξεκίνησαν οἱ φύλακες τοῦ Πύρρου ἦταν κατὰ τὸν Πλούταρχο «χωριὸν τῆς Μολοττίδος» ὅπου ἔδρευε τὸ Κοινὸν τῶν Μολοσσῶν ἢ ἀργότερα ἡ «Συμμαχία τῶν Ἡπειρωτῶν», δηλαδή ὁ Βασιλιάς καὶ ἐνδεχομένως ὁ Συμβασιλιάς, ὁ Προστάτης, ὁ Γραμματέας καὶ οἱ Δαμιουργοὶ ἢ οἱ Συνάρχοντες ἢ οἱ Σύεδροι (ἔτσι ὀνομάζονταν κατὰ καιροὺς οἱ ἐκπρόσωποι τῶν διαφόρων φύλων πού μετεῖχαν στὸν Κοινὸν ἢ τὴ Συμμαχία) καὶ ὅπου μιὰ φορὰ τὸ χρόνο μαζεύονταν καὶ ὁ λαὸς τῶν Μολοσσῶν ἢ τῶν Ἡπειρωτῶν, γιὰ νὰ ὀρκισθοῦν ἀμοιβαίως (λαὸς καὶ κυβερνητὲς) μέσα στὸν παραπλεύρως κείμενο ναὸ τοῦ Ἀρείου Δία γιὰ τὴν τήρηση τῶν νόμων.

Κατὰ τὴν κρατοῦσα γνώμη (Δάκαρης, Hammond κλπ.) ἡ Πασσαρῶν βρίσκονταν στὸ Γαρδίκι (βορειότερα τῶν Ἰωαννίνων, στὸ 110 χλμ. τοῦ δρόμου πρὸς τὴ Ἡγουμενίτσα) χωρὶς οἱ μέχρι σήμερα ἔρευνες νὰ ἔχουν πλήρως καταλήξει. Ὑπάρχουν δὲ καὶ ἄλλοι συγγραφεῖς (Philipson, Klozich, Treider, Leake κλ.) ποὺ τοποθετοῦν τὴν Πασσαρῶνα βορειότερα.

Πύρρος

Στὰ χρόνια τῆς βασιλείας τοῦ Πύρρου (296-272) ποὺ ἀρχίζει μὲ περιπέτειες (διαδέχεται σὲ ἡλικία 12 ἐτῶν τὸν Ἀλέξανδρο, διώχεται καὶ ἐπανερχεται ὡς συμβασιλέας τοῦ Νεοπτόλεμου) ἡ ἐπικράτεια διευρύνεται πρὸς τὴν Ἰλλυρία, τὴ Μακεδονία, τὴ Θεσσαλία καὶ τὴ Στερεὰ Ἑλλάδα. Ὁ Πύρρος κατηγορεῖται ἀπὸ ὀρισμένους σάν τύραννος, πράγμα ποὺ δὲν ἐξάγεται ἀπὸ τὴ βιογραφία του καὶ ὅλα τὰ ὑπάρχοντα στοιχεῖα, δεδομένου ὅτι τὸ καθεστῶς τοῦ Κοινοῦ τῶν Μολοσσῶν καὶ ἡ Συμμαχία τῶν Ἡπειρωτῶν ἐξακολουθοῦσαν νὰ λειτουργοῦν ὅπως καὶ γρηγορώτερα. Πάντως ὀλόκληρη ἡ Ἡπειρος ζεῖ μὲ ἐποχὴ στρατιωτικῆς ἔξαρσης, ἀλλὰ καὶ μεγάλης ἀνάπτυξης καθὼς βρισκεται σὲ σχέση μὲ ὅλη τὴν ὑπόλοιπη Ἑλλάδα διακόπτοντας ἔτσι τὴν ἀπομόνωσή της. Ὁ ἴδιος ὁ Πύρρος ἐκτὸς ἀπὸ καταπληκτικὸς στρατιώτης, διακρίθηκε γιὰ τὴν πολιτικὴ του διορατικότητά ἀλλὰ καὶ ὡς θεωρητικὸς τοῦ πολέμου. Συγγράφει ἔργα σχετικὰ, «Βασιλικά ὑπομνήματα», τὰ ὁποῖα ὁμως χάθηκαν. Ὁ Ἰουστίνος, ποὺ ἔχει μελετήσει πολλοὺς προγενέστερους ἀπὸ αὐτὸν ἱστορικοὺς, συγκεφαλαιώνει τὶς ἀπόψεις του γιὰ τὴ μεγάλη μορφή τοῦ Πύρρου ὡς βασιλιᾶ, στρατηγοῦ καὶ ἀνθρώπου μὲ τὰ ἑξῆς ἐπιγραμματικὰ λόγια: «Ὅλοι οἱ ἱστορικοὶ συμφωνοῦν πὼς δὲν φάνηκε, οὔτε στὸν παρόντα αἰῶνα, οὔτε στοὺς προηγούμενους, βασιλιᾶς παρόμοιος μὲ τὸν Πύρρο καὶ πὼς σπάνια συναντᾶει κανεὶς, ὄχι μόνο ἀνάμεσα στοὺς ἡγεμόνες ἀλλὰ καὶ ἀνάμεσα στοὺς ἐπιφανεῖς ἀνθρώπους τὸ παράδειγμα μιᾶς τόσο ἀγνῆς καὶ δίκαιης ζωῆς».

Στὰ χρόνια τοῦ Πύρρου ἡ περιοχὴ τῆς Κόνιτσας, φαίνεται ὅτι γνώρισε μεγάλη ἀκμὴ, ἂν κρίνει κανένας ἀπὸ τὴν ὑπαρξὴ ἐκεῖ τόσο τοῦ «Στρατοπέδου τοῦ Πύρρου» (Castra Pygthi), ὅσο καὶ τῶν τριῶν μεγάλων φρουριῶν,

πού περιέβαλαν τὸν Κάμπο της (Μεσογέφυρας, Ρεϋνίκου καὶ Κόνιτσας).

«Οἱ διάδοχοι τοῦ Πύρρου ὑπῆρξαν ἀσθενεῖς ἐσωτερικὰ κι ἐξωτερικὰ». Ἡ βασιλεία ἔχασε περισσότερο ἔδαφος *de facto* καὶ καταλύθηκε βίαια κατὰ τὸ 232 π.Χ.¹⁸, ὅταν ἡ Δηϊδάμεια μὴ μπορώντας νὰ κάνει διαφορετικά, παραιτήθηκε ἀπὸ τὶς ἀξιώσεις της στὸ θρόνο καὶ ἀπὸ τὸ μεγαλύτερο μέρος τῆς βασιλικῆς περιουσίας. «Μὲ τὴν κατάλυση τῆς βασιλείας ὁλόκληρη ἡ Ἠπειρος ἔγινε «Κοινὸν Ἠπειρωτῶν» καὶ οἱ Μολοσσοὶ ἔχασαν τελείως τὴν ἡγετική θέση πού εἶχαν ἀπέναντι στὰ ἄλλα δύο ἡπειρωτικὰ φύλα, τοὺς Χάονες καὶ τοὺς Θεσπρωτοὺς. Ἔτσι ἐνῶ ὡς τότε πρωτεύουσα τοῦ κράτους ἦταν ἡ Ἀμβρακία (ὅπου τὴν εἶχε μεταφέρει ὁ Πύρρος ἀπὸ τὴν Πασσαρόνα), μὲ τὴν μεταπολίτευση, πρωτεύουσα ἔγινε ἡ πόλη Φοινίκη στὴν περιοχὴ τῶν Χάωνων.

Ρωμαϊκοὶ Χρόνοι I

Ὁ κάμπος τῆς Κόνιτσας, καὶ σὰν τέτοιος ἐννοεῖται ὁ κάμπος πού ξαπλώνεται στὰ δυτικὰ τῆς πόλης Κόνιτσα καὶ ἡ συνέχειά του ἢ κοιλάδα πού ἀκολουθεῖ τὸν ροῦ τοῦ Ἀώου, δεξιὰ καὶ ἀριστερά, ὅπως αὐτὸς ἐνωμένος μὲ τὸ Βοῖδομάτη καὶ τὸν Σαραντάπορο προχωρεῖ πρὸς τὴν Ἀλβανία καὶ μέχρι τὸ πρῶτο Ἀλβανικὸ χωριό, γίνεται γνωστὸς στὴν Ἱστορία, ἀπὸ τὶς πολεμικὲς ἐπιχειρήσεις πού ἔλαβαν χώρα τὸ 198 π.Χ., στὴν περιοχὴ, ἀνάμεσα στὸ Ρωμαϊκὸ στρατὸ ὑπὸ τὸν Τ. Κουῖντο Φλαμνίνο καὶ τὸ Μακεδονικὸ, ὑπὸ τὸν Βασιλιά τῆς Μακεδονίας Φίλιππο Ε΄ καὶ τὶς ὁποῖες ἐπιχειρήσεις κατέγραψε στὴν Ἱστορία του ὁ Τίτος Λίβιος στὸ XXXII Βιβλίο του.

Ἀναφέρεται λοιπὸν ὅτι ὁ Φίλιππος Ε΄, βιαζόμενος ν' ἀντιμετωπίσει τὸν εἰσβολέα Ρωμαϊκὸ στρατὸ στὰ Στενά τῆς Ἀντιγόνης (στὴ σημερινὴ Κλεισούρα), κατὰ τὴν ἀνοιξη τοῦ 198 π.Χ., ἔχοντας μαζί του τὸν Ἀθηναγόρα, κινεῖται μὲ μεγάλη ταχύτητα ἀπὸ τὴ Μακεδονία πρὸς τὴ Χαονία.

Στὴν ἀρχὴ στέλνει μονάδες ελαφρὲς ἀπὸ τὸν συντομώτερο γιὰ τὴν περίπτωση δρόμο μὲσω Ἠλείρου¹⁹.

Ἀπὸ τὴν περιγραφή αὐτὴ φαίνεται ὅτι οἱ ἐλαφρὲς αὐτὲς μονάδες πέρασαν μὲσω Πενταλόφου - Σαραντάπορου γιὰ νὰ φτάσουν τελικὰ στὰ Στενά, στὴν Ἀντιγόνη, πού θεωροῦνταν μέρος τῆς Χαονίας. Ἀποκλείεται λοιπὸν οἱ ἐλαφρὲς αὐτὲς μονάδες νὰ πῆγαν μὲσω Κορυτσᾶς-Κολώνιας, γιατί ὅπως εἶδαμε ἐκεῖ ἦταν ἡ Παραναία, πού μετὰ τὸν Πύρρο ξανάγινε Μακεδονικὸ ἔδαφος.

Ἐπομένως, τονίζοντας ὁ Τίτος Λίβιος «*per Epirum*», θέλει νὰ δείξει ὅτι ὁ Φίλιππος Ε΄, διάλεξε τὸν πιὸ σύντομο δρόμο, πού καθὼς ἦταν καὶ ἀνοιξη, ἦταν τελείως ἀνοιχτὸς²⁰ μὲσω Σαραντάπορου.

Στή μάχη πού ἔλαβε χώρα στὰ Στενά, ὁ Φίλιππος Ε΄ νικήθηκε (ἀπό προδοσία τοῦ Ἡπειρώτου Χάροπου) καὶ διωκόμενος ἀπὸ τοὺς Ρωμαίους τόβαλε στὰ πόδια, μὴ κοιτάζοντας πρὸς τὰ πίσω. Ὑστερα ἀπὸ πέντε μίλια (ὀπισθοχώρηση) καὶ μὲ σκέψη ὅτι ὁ ἐχθρὸς θὰ ἦταν ἀδύνατον νὰ τὸν ἀκολουθήσει στοὺς δυσκολοπέραστους δρόμους, σταμάτησε σ' ἓνα ὕψωμα κι ἔστειλε τοὺς ἀξιωματικούς του πρὸς ὅλες τὶς κατευθύνσεις νὰ ἰδοῦν στὶς κοιλάδες καὶ τοὺς λόφους γιὰ νὰ μαζέψουν τοὺς φυγάδες. Εἶχε χάσει περίπου δύο χιλιάδες ἄντρες. Τοὺς μάζεψε ἔτσι ὅλους καὶ ἐνωμένους τοὺς ὀδήγησε μὲ κατεύθυνση πρὸς τὴ Θεσσαλία²¹.

Τὴν πρώτη μέρα οἱ Ρωμαῖοι κατέσφαξαν τοὺς Μακεδόνες καὶ λαφυραγώγησαν τὰ ὑπάρχοντά τους... «Τὴν ἄλλη μέρα ὁ Ὑπατος συνέχισε τὴν καταδίωξη μπαίνοντας μέσα στὴν στενὴ κοιλάδα, ὅπου κυλοῦσε τὸ ποταμὶ (ὁ Ἄωος). Ὁ βασιλιάς Φίλιππος ἔφτασε τὴν πρώτη ἡμέρα (παίρνοντας ἔτσι ἀνάδρομα τὸν ροῦν τοῦ Ἄωου) στὸ «Στρατόπεδο τοῦ Πύρρου» (Castrum Pyrrhi). Ἐνα μέρος πού τὸ ὀνόμαζαν ἔτσι (Castrum Pyrrhi) καὶ τὸ ὁποῖο βρίσκεται στὴν Τριφυλία πού εἶναι ἔδαφος τῆς Μολοσσίας²². Τὴν ἐπόμενη ἡμέρα πιεσμένος ἀπὸ τὸ φόβο, ἔκανε μία γεμάτη καταπόνηση πορείας καὶ ἔφτασε στὴν ὄροσειρὰ Λύγκος πού εἶναι βουνὰ τῆς Ἡπείρου τὰ ὁποῖα ἐκτείνονται μεταξὺ τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Θεσσαλίας. Οἱ ἀνατολικὲς πλαγιὲς γέρνουν πρὸς τὴν Θεσσαλία, οἱ βορεινὲς πλαγιὲς ἔχουν μπροστά τους τὴν Μακεδονία. Εἶναι γιομάτα ἀπὸ πυκνὰ δάση, ἀλλὰ οἱ πιὸ ψηλὲς κορυφὲς τους προσφέρουν ἀπέραντες πεδιάδες (ὄροπέδια) καὶ πηγὲς μὲ νερὰ τρεχούμενα. Ἐκεῖ ὁ βασιλιάς ἐγκατέστησε τὸ στρατόπεδό του, γιὰ κάμποσες ἡμέρες, μὴν ἀπορροαίζοντας ἂν θὰ ἔπρεπε νὰ πάει κατευθεῖαν νὰ κλειστῆι στὸ βασίλειό του ἢ νὰ προσπαθῆσει νὰ μπεῖ στὴ Θεσσαλία».

Καταγράψα σε πιστὴ μετάφραση τὸ κείμενο τοῦ Τ. Λίβιου, ἀπὸ τὸ βιβλίο ΧΙΧΧΙΙ, (ΧΙΙΙ) γιὰ νὰ καταδείξω, πὼς ἡ Τριφυλία, ὅπου στρατοπέδευσε τὴν ἐπόμενη τῆς μάχης μέρα ὁ Φίλιππος Ε΄, ὡς περιοχὴ εἶναι ἡ περιοχὴ τῆς Κόνιτσας (ὅπως ἐξ ἄλλου τὸ παραδέχονται σχεδὸν ὅλοι πού ἀσχολήθηκαν μὲ τὸ θέμα²³ καὶ ἐπομένως ἡ περιοχὴ τῆς Κόνιτσας ἦταν ἡ Τριφυλία περιοχὴ Μολοσσική (terra Molotidis). Ἀκόμη ὅτι ὁ Φίλιππος Ε΄, ὀπισθοχωρώντας γιὰ νὰ πάει στὴν ὄροσειρὰ τοῦ Λύγκου, βουνὸ Ἡπειρωτικὸ, πού βρίσκεται ἀνάμεσα στὴ Μακεδονία καὶ τὴ Θεσσαλία (εἶχαν ἤδη φύγει ἀπὸ τὴν κυριαρχία τῶν Μολοσσῶν, οἱ γύρω ἀπὸ τὸν Λύγκο περιοχὲς πού εἶχε κατακτήσει ὁ Πύρρος καὶ ἀνήκαν προηγουμένα στὴ Μακεδονία (Τυμφαῖοι, Ὀρεστοὶ κλπ.) ἀσφαλῶς συνέχισε τὴν ὀπισθοχώρησή του ἀπὸ τὴν Κόνιτσα, μέσω Σουσιτίσας, μέσα στὴ χαράδρα τοῦ Ἄωου, πιθανὸν ἀπὸ Βρυσοχώρι, Γυφτόκαμπο, Βάλια Κάλντα, Πολτσές, μία πορεία πού ὅσο κι ἂν ἦταν Ἰούλιος τοῦ 198 π.Χ. καὶ δὲν εἶχε χιόνια, ἦταν γιομάτη καταπόνηση.

Για τὴν Τριφυλία πρέπει νὰ ποῦμε πὼς ὑπῆρχε ὡς ὄνομα περιοχῆς καὶ κατὰ τοὺς χρόνους τῶν μεγάλων μετακινήσεων (2η χιλιετηρίδα π.Χ.). Γιατὶ ἀλλιῶς δὲν ἐξηγεῖται ἡ μεταφορὰ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ στὴν Πελοπόννησο, ὅπως προηγούμενα ἀναφέραμε, μαζὶ μὲ ἄλλα ὀνόματα τῆς Ἡπείρου.

Κατὰ τὶς μετακινήσεις τῶν λαῶν στὰ τέλη τῆς πρώτης χιλιετηρίδας π.Χ., ὀλόκληρος ὁ γεωγραφικὸς χῶρος τῆς ἐπαρχίας Κόνιτσας καταχτήθηκε ἀπὸ τοὺς Μολοσσούς καὶ ὅλοι οἱ ἐντόπιοι ἢ ἀπομακρύνθηκαν ἢ ἀφομοιώθηκαν μ' αὐτούς.

Τὸ ὄνομα **Τριφυλία** γιὰ τὴν περιοχή τῆς Κόνιτσας τὸ βρίσκουμε νὰ ὑπάρχει καὶ νὰ ἀκούγεται κατὰ τὴν ἐποχὴ τοῦ βασιλιᾶ τῶν Μολοσσῶν **Νεοπτολέμου** τοῦ Ἄλκετα, (370-368 π.Χ.) καὶ μάλιστα σὲ ψήφισμα τοῦ **Κοινοῦ τῶν Μολοσσῶν** ποὺ βρέθηκε στὶς ἀνασκαφές τῆς Δωδώνης (Δ. Εὐαγγελίδη 1953), ὅπου ἓνας ἀπὸ τοὺς ἀναγραφόμενους **Δαμιουργούς** τοῦ Κοινοῦ τῶν Μολοσσῶν, ὁ **Ἀγέλαος** εἶναι Δαμιουργός (ἀντιπροσώπος) τῶν **Τριφυλῶν**. Στὸ ψήφισμα αὐτὸ²⁴ ὁ Ἀγέλαος τῶν Τριφυλῶν, βρίσκεται γραμμένος ἀνάμεσα στοὺς ἀντιπροσώπους τῶν Ὀμφάλων καὶ τῶν Ἐονεστῶν (πιθανὸν **Ἐθνεστῶν**). Ὁ Σ. Δάκαρης²⁵ σημειώνει ὅτι «παρέχεται ἡ ἐντύπωση ὅτι ἡ σειρὰ τῶν ὀνομάτων τῶν δαμιουργῶν ἀκολουθεῖ τὴ γεωγραφικὴ διάταξη τῆς ἐγκατάστασης τῶν φύλων ποὺ ἀντιπροσωπεύουν», ἐπομένως πρέπει νὰ θεωρήσουμε ὅτι τὰ φύλα τῶν Ἐονεστῶν, τῶν Ὀμφάλων καὶ περαιτέρω τῶν ἄλλων παρατιθεμένων Πειάλων, Γενοαίων κλπ. κατοικοῦσαν κοντὰ στοὺς Τριφύλες, Κοντὰ δηλαδὴ στὸν κάμπο τῆς Κόνιτσας κλπ.

Ρωμαϊκοὶ Χρόνοι II

Μὲ τὰ χρόνια ποὺ ἀκολούθησαν τὴ Ρωμαϊκὴ κατάκτηση τῆς Ἡπείρου, τὸ ὄνομα Τριφυλία γιὰ τὴν περιοχή τῆς Κόνιτσας ἐξαφανίστηκε κι ἔμεινε σὰν ὄνομα περιοχῆς μόνο στὴν Ἡλεία, περιοχή ποὺ βρίσκεται μεταξὺ τῶν ποταμῶν Ἀλφειὸς καὶ Νέδα²⁶.

Σημειῶνω ὅτι στὴν περιοχή τῆς ἀρχαίας Τριφυλίας ὑπάρχει χωριὸ ποὺ τὸ ὄνομά του πρὸ τοῦ 1928 ἦταν Πυροβίτσικα. Σήμερα ὀνομάζεται Καλόβρυση.

Τὰ ἀρχαιολογικὰ εὐρήματα τῆς περιοχῆς τοῦ Κάμπου τῆς Κόνιτσας μᾶς δείχνουν ὅτι τὸ διάστημα ἀπὸ τὸν 7ο αἰῶνα μέχρι τὶς τελευταῖες δεκαετίες τῆς κλασσικῆς περιόδου, καὶ ὑπὸ τὴν προϋπόθεση ὅτι αὐτὸ δὲν ὀφείλεται σὲ εἰδικούς λόγους, ἔχουμε μείωση πληθυσμιακὴ καὶ ἀραίωση τῶν θέσεων ἀρχαιολογικοῦ ἐνδιαφέροντος. «Οἱ ἀνθρώπινες δραστηριότητες στὴν περιφέρεια ἀρχίζουν ν' ἀνιχνεύονται πυκνὲς ἀπὸ τὴν προχωρημένη ἑλληνιστικὴ ἐποχὴ μὲ ἔμφαση στὸν 2ο καὶ 1ο αἰῶνα»²⁷.

Με βάση τις γενικότερες εξελίξεις στην Ήπειρο, που είχαν άμεση σχέση με την Κόνιτσα, πρέπει να διαχωρίσουμε χρονικά την περίοδο που αρχίζει με το βασιλιά Πύρρο και τελειώνει στην εξαφάνιση των 70 Μολοσσικών πόλεων το 168-167 π.Χ. του Ρωμαίου Αιμίλιου Παύλου, από την περίοδο της ανάκαμψης της Ηπείρου μετά την ίδρυση της Νικοπόλεως.

Κατά την άποψη της Α. Ντούζουγλη²⁸ με την δημογραφική και οικονομική άκμή των Μολοσσών επί Πύρρου πρέπει να δημιουργήθηκαν μικρές κώμες στην περιοχή της Ηλιόρραχης (Κουτσούφλιανης) και στο Κάστρο της Κόνιτσας, δίπλα στο γιοφύρι του Άώου, αν κρίνει κανένας από τα νομίσματα που βρέθηκαν και τα άλλα εύρηματα της περιοχής.

Το Κάστρο της Κόνιτσας, το Καστράκι πάνω απ' τον Άγιο Μηνᾶ και τα περιτειχίσματα πάνω στο λόφο της Μεσογέφυρας, που υπήρχαν τα χρόνια του Πύρρου δείχνουν τη μεγάλη στρατηγική σημασία που είχε η περιοχή κι ίσως το μεγάλο οικονομικό ενδιαφέρον της για το κράτος των Μολοσσών²⁹. Πάντως είναι ακόμα ανεξακρίβωτο αν αυτό που ονομάζει ο Τίτος Λίβιος **Castra Pyrrhi** ήταν ένας απλός οχυρωμένος λόφος πάνω από τα Μεσογέφυρα όπου ήταν εγκαταστημένη μια μικρή ανιχνευτική έτοιμοπόλεμη φρουρά (υπό την έννοια του ακριτικούφυλακίου ενώ ξέρουμε ότι ο Πύρρος είχε επανακτήσει και την πέρα της Τριφυλίας εύρισκόμενη Παραναία, ώστε να μην είναι αναγκαίο ένα τέτοιο φυλάκιο), ή πρόκειται περί ενός στρατοπέδου για παραμονή και εκγύμναση, ίσως και ανεφοδιασμό ολόκληρης στρατιάς με τον κινητό και συρόμενο βαλλιστικό όπλισμό της, τα πολεμικά άλογα και τα ζώα μεταφορᾶς ἐφοδίων, τους βωμούς λατρείας, το διοικητήριο και τα καταλύματα μιᾶς ἢ και δυὸ λεγεώνων, ὅπως ἕνα τέτοιο στρατόπεδο περιγράφεται στον Πολύβιο (6,26-42) και του οποίου στρατόπεδο δεν ανιχνεύθηκαν ακόμα στοιχεία.

Το πιθανότερο είναι πως με τη μεγάλη καταστροφή του Παύλου Αιμίλιου το 168-167 π.Χ., ένα τέτοιο στρατόπεδο και εάν υπήρχε λόγω του στρατιωτικού του χαρακτήρα θα ανασκάφτηκε εκ βάθρων.

Ἡ δεύτερη περίοδος, που διαρκεί από το 167 π.Χ. μέχρι τα χρόνια του Αὐγούστου και την ίδρυση της Νικοπόλεως, συμπίπτει με τη Ρωμαϊκή περίοδο της περιοχής, τὸ βασικὸ γνῶρισμα τῆς ὁποίας εἶναι ὅτι ἔχει προηγηθεῖ στὸν τόπο ἡ πλήρης καταστροφή του το 168-167 π.Χ. Για τὴν ὁποία εἶναι ἀνάγκη νὰ ποῦμε μερικὰ πράγματα.

Ὁ Τίτος Λίβιος³⁰ στὴν Ἱστορία του, ἀναφέρει ὅτι: Ὁ Λεύκιος Αἰμίλιος Παῦλος, ἀφοῦ νίκησε τὸν Περσέα, βασιλέα τῶν Μακεδόνων πέρασε τὸν Στρυμόνα, πῆγε καὶ στρατοπέδευσε κοντὰ στὴν Ἀμφίπολη καὶ ἀπὸ ἐκεῖ σὲ πέντε μέρες ἔφτασε στὴν Πέλλα. Δὲν ἔμεινε ἐκεῖ. Προχώρησε καὶ σὲ δύο μέρες ἔφτασε σ' ἕνα μέρος ποὺ ὀνομάζεται «Σπήλαιον». Ἀπέσπασε τὸν Π.

Νασίκαν και τὸ γιό του Κ. Μάξιμο, μ' ἓνα σῶμα στρατοῦ τὸ ὁποῖο θὰ πῆ-
γαινε νὰ καταστρέψει τοὺς Ἰλλυριοὺς οἱ ὁποῖοι εἶχαν βοηθήσει τὸν Περ-
σέα, δίνοντας ταυτόχρονα διαταγὴ νὰ πᾶνε τελικὰ νὰ τὸν συναντήσουν στὸ
ᾠρικό. Ὁ ἴδιος κατευθύνθηκε στὴν Ἡπειρο καὶ ἔφτασε σὲ 15 μέρες στὴν
Πασσαρώνα, ἀπὸ ὅπου ἐξαπολύει τὴ διαταγὴ τῆς Ἡπειρωτικῆς τραγωδίας
τοῦ ἔτους 168 π.Χ., κατὰ τὴν ὁποία 70 πόλεις ἠπειρωτικῆς καταστρέφονται
ἀπὸ τὰ θεμέλια καὶ 150.000 Ἡπειρῶτες σέρνονται σκλάβοι. Γιὰ τὴν κατα-
στροφή αὐτὴ ὁ Τ. Λίβιος³¹ λέει ὅτι ἀφοῦ οἱ Ρωμαῖοι πῆραν ὅλους τοὺς θη-
σαυροὺς, κατὰ τὶς τέσσερις ἢ ὡρα δόθηκε στὸ στρατὸ τὸ σῆμα τῆς διαρ-
παγῆς καὶ ἡ λεία ὑπῆρξε σημαντικὴ, 400 περίπου δηνάρια γιὰ τὸν κάθε
ἰπέα, 200 γιὰ κάθε πεζὸ φαντάρο καὶ 150.000 ὀδηγήθηκαν σκλάβοι. Μετὰ
τὴ διαρπαγὴ κατεδάφισαν (ξύρισαν) τὰ τείχη τῶν πόλεων³².

Σημειῶνω ἐδῶ ὅτι ὑπάρχουν ἀρχαῖοι συγγραφεῖς ὅπως ὁ Ἀππιανὸς³³
καὶ ὁ Πλίνιος ὁ Πρεσβύτερος³⁴ κλπ. ποὺ ἐκθέτουν ὅτι ἡ τερατώδης αὐτὴ
καταστροφή πραγματοποιήθηκε στὶς Ἰλλυρικῆς πόλεις, γεγονός ποὺ ἀπὸ
τὰ πράγματα διαψεύδεται.

Ἐν πάσῃ περιπτώσει δυὸ αἰῶνες ἀργότερα ὁ Στράβων³⁵ περιγράφει μὲ
τὰ μελανότερα χρώματα τὴν κατάστασιν στὴν Ἡπειρο: «...νυνὶ δ' ἐρήμω
τῆς πλείστης χώρας γεγεννημένης καὶ τῶν κατοικιῶν καὶ μάλιστα τῶν πό-
λεων ἠφανισμένων, οὐδ' εἰ δυνατότης ἀκριβοῦν ταῦτα, οὐδὲ ἂν ποιοίη χρή-
σιμον διὰ τὴν ἀδοξίαν καὶ τὸν ἀφανισμόν αὐτῶν, ὅς ἐκ πολλοῦ χρόνου
λαβῶν τὴν ἀρχὴν οὐδὲ οὐπω πέπανται κατὰ πολλὰ μέρη διὰ τὰς ἀποστά-
σεις, ἀλλ' εὐστρατοπεδεύουσιν αὐτοῖς Ρωμαῖοι τοῖς οἴκοις, κατασταθέντες
ὑπ' αὐτῶν δυνάσται. Τῶν γοῦν Ἡπειρωτῶν ἐβδομήκοντα πόλεις Πολύβιος
φησὶν ἀνατρέφαι Παύλου μετὰ τῶν Μακεδόνων καὶ Περσέως κατάλυσιν
(Μολοσιτῶν δ' ὑπάρξει τὰς πλείστας) πέντε δὲ καὶ δέκα μυριάδες ἀνθρώ-
πων ἐξανδραποδίσασθαι»³⁶.

Ἀπὸ τὸ παραπάνω κείμενο τοῦ Στράβωνος συνάγεται ὅτι στὴν ἔρημο
περιοχὴ τῆς Μολοσσίας, ὅπου ὑπῆρχαν κάποια σπίτια (ἀρχὲς τοῦ 1ου μ.Χ.
αἰῶνα) στρατοπεδεύουν πλέον Ρωμαῖοι στρατιῶτες, ὡς δυνάστες. Ἱστο-
ρικὸ γεγονός ποὺ ἀναμφισβήτητα συνέβηκε στὴν περιοχὴ τῆς Κόνιτσας
(ἀρχαίας Τριφυλίας).

Σὲ ἄλλο δὲ σημεῖο τοῦ ἔργου του ὁ Στράβων³⁷ γράφει... «ὅμως εὐάνδρει
ἢ τε Ἡπειρος πᾶσα καὶ ἡ Ἰλλυρίς νῦν δὲ τὰ πολλὰ μὲν ἐρημία κατέχει, τὸ
δ' οἰκούμενον κωμηδὸν καὶ ἐν ἐρειπίοις λείπεται».

Καὶ ἐνῶ ἀπ' ὅλα αὐτὰ φαίνεται ὅτι στὴ Μολοσσία, τουλάχιστον, δὲν
ἔμεινε λίθος ἐπὶ λίθου, κι ἐρήμωσε ὁ τόπος ἀπὸ ἀνθρώπους (Ὁ Δάκαρης³⁸
ἀναφέρει ὅτι ἡ Θεσπρωτία καὶ ἡ Χαονία δὲν ἐθίγησαν), ἢ κ. Α. Ντούζου-
γλη³⁹, βλέποντας ὅτι στὴ συλλογὴ νομισμάτων τῶν Κονιτσιωτισσῶν ἔλε-

νης και Εὐανθίας Διαμάντη (πού ἔχουν περισυλλεγεῖ στό Κάστρο τῆς Κόνιτσας και στίς ὑπώρειές του), ὑπάρχουν δυò νομίσματα τοῦ τελευταίου Κοινοῦ τῶν Ἑπειρωτῶν, πού ιδρύθηκε τὸ 148 π.Χ., συμπεραίνει ὅτι κάποιοι κάτοικοι τοῦ Κάστρου αὐτοῦ ἐπιβίωσαν τῆς καταστροφῆς και ἀνάπτυξαν συναλλακτικὲς δραστηριότητες (ἐμπόριο προϊόντων μὲ ἄλλες περιοχὲς τῆς Ἑλλάδας), χωρὶς νὰ ἀποκλείεται νὰ εἶχε μείνει ἀνέπαφος και ὁ οἰκισμὸς γύρω ἀπὸ τὸ Κάστρο.

Ἐδῶ θὰ μπορούσα νὰ προσθέσω και τὴν πληροφορία ὅτι στό περιοδικὸ «Κόνιτσα» (ἀριθ. 72), Ἀπρίλιος 1968 και στὴ σελίδα 13 ἔχει καταχωρηθεῖ ἡ παρακάτω εἴδηση (πληροφορία τοῦ μόνιμου ἀνταποκριτῆ στὴν Κόνιτσα τοῦ περιοδικοῦ Ἄν. Εὐθυμίου): «Ὁ Δημήτριος Ἀθανασίου ἐκ Κάτω Κονίτσης, ἐνῶ ἠσχολεῖτο μὲ τὴν ἐκσκαφὴν βόθρου πλησίον τῆς οἰκίας τοῦ ἀνεῦρεν ἄγαλμα ὕψους 50-60 περίπου ἑκατοστῶν παριστάνων συμπλέγμα γυναικὸς μετὰ δύο χοιριδίων και κυνὸς δάκνοντος τὸ ἐν αὐτῶν, τὸ ὁποῖον μερίμνη τοῦ Ἀστυνομικοῦ Τμήματος Κονίτσης παρεδόθη εἰς τὴν ἀρχαιολογικὴν ὑπηρεσίαν Ἰωαννίνων».

Σημειῶνω ὅτι τὸ ἄγαλμα αὐτὸ ἀγνοεῖται ἀπὸ τὴν Ἀρχαιολογικὴ Ὑπηρεσία Ἰωαννίνων (ἡ κ. Ντούζουγλη δὲν το ἀναφέρει, προφανῶς δὲν τῆς ἐτέθη ὑπ' ὄψη) οὔτε καμμία ἄλλη ὑπηρεσία εἶναι σὲ θέση νὰ δώσει συγκεκριμένες πληροφορίες γιὰ τὴν τύχη τοῦ. Ἡ ἀνεύρεση και ἡ μελέτη τοῦ ἀγάλματος αὐτοῦ εἶναι σημαντικὴ, ὅταν ληφτεῖ ὑπ' ὄψη ὅτι τὸ σπίτι τοῦ Δ. Ἀθανασίου βρίσκεται στὴν περιοχὴ ἔξω ἀπὸ Κάστρο γιὰ τὴν ὁποία μιλήσαμε παραπάνω.

Παλαιογοροίτικα Χρόνια

Ἀπὸ τὰ εὐρήματα τῆς περιοχῆς Παλαιογορίτσας τὰ ὁποῖα βρίσκονται στὴ διάθεση τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ὑπηρεσίας Ἰωαννίνων ἡ κ. Ντούζουγλη⁴⁰ συμπεραίνει ὅτι κατὰ τὰ Ρωμαϊκὰ χρόνια (1ος αἰῶνας π.Χ.) «ἐμφανίζεται συγκέντρωση δραστηριοτήτων γύρω ἀπὸ τὴν Παλαιογορίτσα στὰ πλαίσια — ὅπως πιστεύει μιᾶς *Yilla Rustica* ἔδρας ἐκτεταμένου *Latifundium*», που σημαίνει ὅτι ἐπικράτησε και στὴν περιοχὴ αὐτὴ ἡ οἰκονομικὴ ἀναδιάρθρωση πού ἐπέβαλαν στίς ἑλληνικὲς ἐπαρχίες οἱ Ρωμαῖοι. Τεράστια ἀγροκτῆματα ἰδιοκτησίας Ρωμαίων εὐγενῶν ἢ Ἑλλήνων φιλορωμαίων τὰ ὁποῖα καλλιεργοῦντο ἀπὸ δούλους στό μεγαλύτερο μέρος και στό ὑπόλοιπο βόσκονταν μεγάλα ζῶα.

Πρέπει νὰ φανταστοῦμε μιὰ *Yilla Rustica* σὰν ἓνα μεγάλο οἰκισμὸ πού περικύκλωνε τὴν πολυτελεῖ ἀγρέπαυλη τοῦ ἰδιοκτήτη". Στὴν περίπτωση τῆς ἀγρέπαυλης τῆς Παλαιογορίτσας ἀπὸ τὰ εὐρήματα ἡ κ. Ντούζουγλη κρίνει

ὅτι αὐτὴ θὰ «διέθετε λουτρὰ καὶ αἶθουσες μὲ ψηφιδωτὰ δάπεδα καὶ κινητὸ διάκοσμο τῆς ποιότητος ποὺ ἀναγνωρίζεται στὸ χάλκινο ἄγαλμα νέγρου, ἰδρύνθηκε, γύρω στὰ μέσα τοῦ 1ου αἰώνα π.Χ. ἀπὸ κάποιο Ρωμαῖο βετεράνο ἢ πλούσιο, μὲ στόχο τὴν ἐκμετάλλευση τοῦ κτηνοτροφικοῦ κυρίως πλούτου, ἀλλὰ καὶ τῶν φημισμένων ἠπειρωτικῶν ἵπποφορβείων»⁴².

Τὴν Παλαιοχριστιανικὴ ἐποχὴ ἢ περιοχὴ τῆς Κόνιτσας ἦταν τμῆμα τῆς λεγόμενης Παλιᾶς Ἡπείρου, ποὺ εἶχε ἔδρα τὴ Νικόπολη.

Ἡ Νέα Ἡπειρος ἄρχιζε ἀπὸ τὴν Κολώνια καὶ πήγαινε πρὸς τὸ βορρᾶ μὲ ἔδρα-πρωτεύουσα τὸ Δυρράχιο. (Ἄπ' τὰ Ἄκροκεραύνια καὶ Πάνω).

Στὴν ἀρχὴ τοῦ 1ου αἰώνα π.Χ., οἱ Ρωμαῖοι ὀνόμαζαν «Ἰλλυρικὸ» ὅσες ἀπὸ τὶς κτήσεις τους βρισκόνταν βορειότερα τοῦ ποταμοῦ Δρίνου (τῆς Γαεκαρίας), ἐνῶ στὰ νότια τοῦ ποταμοῦ ἄρχιζε ἡ ἐπαρχία τῆς Μακεδονίας. Ὁ Διοκλητιανὸς (284-305 μ.Χ.) ἢ κατὰ μία ἄλλη ἄποψη ὁ Κωνσταντῖνος (323-337) μετέβαλε αὐτὴ τὴ διαίρεση τοῦ Ρωμαϊκοῦ Κράτους καὶ δημιούργησε στὸ χῶρο αὐτὸ τῶν Δυτικῶν Βαλκανίων δυὸ Ἐπαρχίες. Τὴν Παλαιὰ Ἡπειρο (Epirus Vetus) στὰ νότια καὶ τὴ Νέα Ἡπειρο (Epirus Nova) στὸ βορρᾶ. Τὸ καθεστῶς τῶν διαφόρων πόλεων στὰ πλαίσια τῆς Ρωμαϊκῆς Αὐτοκρατορίας δὲν εἶναι ἀπόλυτα γνωστὸ⁴³. Ἰδιαίτερα στὴν Κόνιτσα καὶ τὴν εὐρύτερη περιοχὴ τῆς ἢ περιόδου αὐτὴ εἶναι ἐλλιπέστατα γνωστὴ. «Οἱ ἐργασίες τοῦ Δήμου τῆς Κόνιτσας γιὰ τὴ δημιουργία πάνω στὸ λόφο τῆς Παλαιογορίτσας ἐνὸς ἐλικοδρομίου ἔφεραν στὸ φῶς τὰ λείψανα ἐνὸς κτιρίου παλαιοχριστιανικῆς πιθανὸν ἐποχῆς μὲ μεγάλα ἀποθηκευτικὰ πιθάρια. Κατὰ τὶς ἐργασίες ὅμως τοῦ ἐλικοδρομίου τὸ κτίριο ὑπέστη μεγάλη καταστροφή. Ἡ ἔρευνα τοῦ χώρου ποὺ ἔγινε ἀπὸ τὴν 8η Ἐφορεία Βυζαντινῶν Ἀρχαιοτήτων δὲν στάθηκε δυνατὸν νὰ ὀλοκληρωθεῖ, μὲ ἀποτέλεσμα σήμερον νὰ μὴ γνωρίζουμε τίποτα γιὰ τὴ μορφὴ καὶ τὶς διαστάσεις τοῦ κτιρίου»⁴⁴.

Εἶναι φανερὸ ὅτι ἡ ρωμαϊκὴ *Villa Rustica* ποὺ εἶδαμε παραπάνω ἐξελίχθηκε σ' ἓναν οἰκισμὸ ἀρκετὰ σημαντικὸ καὶ ἐκτεταμένο, ἂν λάβουμε ὑπ' ὄψη μας τὶς κάποιες ἐνδείξεις ποὺ ἔχουμε γιὰ τὴν ἔκταση τοῦ παλαιοχριστιανικοῦ ναοῦ πάνω στὴν Παλαιογορίτσα, τὰ εὐρήματα στὰ Σέρβινα (ποὺ καὶ τὸ ὄνομά τους ὑποδηλώνει ἐγκατάσταση πληθυσμῶν), τὴ χρονολογικὰ μεταγενέστερη λίγο πιὸ πάνω Κόκκινη Παναγιά, (13ος μὲ 14ος αἰώνας), τὰ εὐρήματα στὴν πρὸς τὰ δυτικὰ εὐρισκόμενη Ἁγία Τριάδα καὶ θέση Μπίχλη τῆς Ἡλιόρραχης κλπ.⁴⁵

Στὴν ἀπέναντι πλευρὰ τοῦ κάμπου δίπλα στὴν ἔξοδο τοῦ Αῶου ἀπὸ τὴ χαράδρα, ὑπάρχει τὸ Κάστρο, ποὺ ὅπως εἶδαμε μᾶλλον ἐπιβιώνει τοῦ 168 π.Χ. (Ἐπάρχουν βέβαια καὶ ἀπόψεις ὅτι τὸ Κάστρο τῆς Κόνιτσας εἶναι κτίσμα τοῦ Ἰουστινιανοῦ⁴⁶, χωρὶς νὰ γίνεται συσχετισμὸς του μὲ τὰ Μο-

λοσσικά ευρήματα στον έξωτερικό του περιβάλλον).

Ἡ ὑδρευση τῆς Ἀκρόπολης τοῦ παραπάνω Κάστρου γινότανε, κατὰ τὴν παράδοση ἀπὸ τὸ ποτάμι στὸ ὁποῖο κατέβαιναν οἱ ἔνοικοι τοῦ Κάστρου μέσω μιᾶς σπηλιάς πού εἶχε ἔξοδο λίγο πιο πάνω ἀπὸ τὸ ποτάμι. Τὶς δυὸ ἐξόδους τῆς σπηλιάς αὐτῆς σήμερα τὶς ἀποκαλοῦν «Ἀσκηταριά».

Ἡ γνώμη μου εἶναι ὅτι στὰ ὕστερα Βυζαντινὰ χρόνια, ἐκτὸς ἀπὸ τὸν οἰκισμό μέσα κι ἔξω ἀπὸ τὸ Κάστρο ἀναπτύσσεται κι ἕνας ἄλλος οἰκισμὸς στὸ σημεῖο πού οἱ παλιοὶ Κονιτσιῶτες ὀνόμαζαν Παλιοχώρι (στὸ σημερινὸ Παζάρι τῆς Κόνιτσας). Ἡ ἀνάπτυξη τοῦ οἰκισμοῦ αὐτοῦ κατὰ πάσα πιθανότητα ἀποτελεῖ ἐξέλιξη τῆς ἐμποροπανήγυρης πού γίνονταν ἐκεῖ ἀπὸ παλιότερα χρόνια (πάντως μετὰ τὸ πέρασμα τῶν σλάβων ἀγροτοποιμένων ἀπὸ τὴν περιοχὴ, γιατί τὸ ὄνομα Κόνιτσα πού θὰ πεῖ ἀλογοπάζαρο, ἦταν καὶ τὸ ὄνομα τῆς ἐμποροπανήγυρης).

Ἀγαλμάτιο ἀπὸ Παλιογορίτσα(;) Κόνιτσας

Περίοδος ἀκμῆς τοῦ Κάμπου

Οἱ ἐρευνες καὶ ἡ μελέτη πού ἔγιναν τὰ τελευταῖα χρόνια στὶς περιοχὲς τῆς Διπαλίτσας καὶ Λιτονιαβίστας, πού βρίσκονται μέσα στὸν Κάμπο τῆς Κόνιτσας ἔδειξαν ὅτι τουλάχιστον ἀπὸ τὸν 11 αἰ., ἡ περιοχὴ γνωρίζει μεγάλη ἀνάπτυξη.

Κατὰ τὸν N. Hammond ἡ ἀνάπτυξη αὐτὴ πρέπει νὰ ἀποδοθεῖ στὴ γεωγραφικὴ τῆς θέση (πέρασμα τοῦ δρόμου ἀπὸ τὴν Ἡπειρο στὴ Μακεδονία καὶ τὴν Ἀλβανία)⁴⁷.

Ἡ τοπικὴ παράδοση ἀκόμα καὶ σήμερα ἐπιμένει ὅτι ἀπὸ τὴ Διπαλίτσα πέρασε ὁ Κωνσταντῖνος Πωγωνάτος (668-685) καὶ κατεσχένησε ἐπὶ μακρὸν ἐκεῖ, ὅπου ἔκτισε καὶ τὴν Μονὴ Μολυβδοσκελάστου⁴⁸.

Ὁ D. Nicol πού πρῶτος μελέτησε τὴν ἐρειπωμένη πιά ἐκκλησία τοῦ Ἁγίου Δημητρίου στὴν Διπαλίτσα (σημερινὴ Μολυβδοσκελάστη) χρονολογεῖ τὸ χτίσιμό της τὸν 11ο αἰώνα. Τὸ μέγεθος τῆς ἐκκλησίας καὶ ὁ τρόπος κατασκευῆς της ἀφ' ἑνὸς μὲν δείχνει ὅτι θὰ πρέπει ὁ γύρω οἰκισμὸς νὰ ἦταν

πολυάνθρωπος, ἀφ' ἑτέρου ὅτι οἱ ἐπιδράσεις στὸ στυλ του προέρχονται ἀπὸ μεγάλα κέντρα (Κωνσταντινούπολη-Θεσσαλονίκη κλπ.).

Κατὰ τὸν 13ο αἰώνα ἡ Διπαλίτσα γίνεται ἔδρα τῆς ἐπισκοπῆς Πωγωνιανῆς καὶ ἐμφανίζεται νὰ κατέχει τὴν 25ῃ θέση στὴν ἔκθεση τοῦ Ἀνδρόνικου Γ' Παλαιολόγου⁴⁹.

Ὁ Ἰ. Λαμπρίδης ἀνεβάζει τὴν ἐπισκοπὴν σὲ Ἀρχιεπισκοπικὸ θρόνο ἀπὸ τὸν 12ο αἰ.

Ἡ Μονὴ Μολυβδοσκεπάστου κατὰ τὴν ἐπικρατοῦσα ἄποψη⁵⁰ πρέπει νὰ εἶναι κτίσμα τοῦ 14ου αἰώνα.

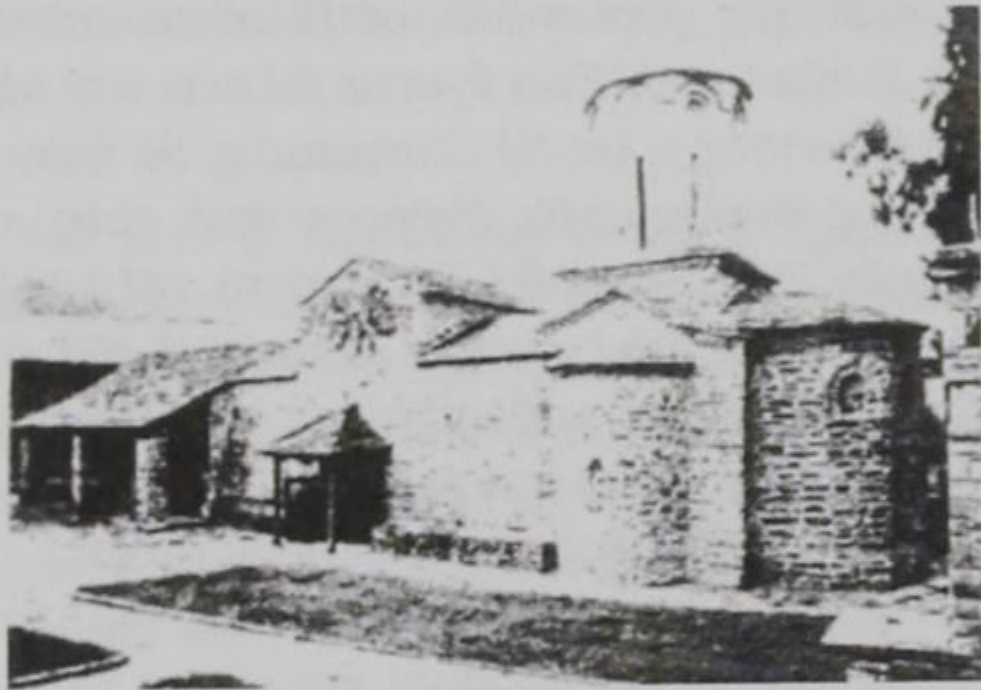
Ὁ Ἰ. Λαμπρίδης θεωρεῖ ὅτι καὶ ὁ Ναὸς τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων εἶναι κτίσμα τοῦ 1298. Γιὰ τὴν ἴδια ἐποχὴ ὁ ἴδιος ὑπολογίζει ὅτι ἡ Διπαλίτσα μαζί με τὴ διπλανὴ Μεσαριὰ εἶχαν 12.000 οἰκογένειες, 74 ἐκκλησίες καὶ 43 βρύσες. Σὲ μιὰ ὑποσημείωση δὲ (σελ. 52) κάνει μνεῖα ὅτι τὸ πανηγύρι τῆς Πωγωνιανῆς συντελεῖται ἐκεῖ πρὸ τοῦ ἔτους 1092.

Περαιτέρω τὰ μνημεῖα, ὁ ναὸς τῆς Μεταμόρφωσης τοῦ Σωτῆρος στὴν Κλειδωνιάβιστα (κτίσμα κατὰ πᾶσα πιθανότητα τοῦ τέλους τοῦ 13ου ἀρχὲς 14ου αἰώνα) καὶ ἡ Κόκκινη Παναγιά στὰ Σέρβινα τῆς Κόνιτσας (ποὺ ἀναφέραμε γρηγορότερα, κτίσμα τοῦ τέλους τοῦ 14ου - ἀρχὲς τοῦ 15ου αἰώνα) δείχνουν ὅτι στὴν ὑστεροβυζαντινὴ ἐποχὴ ποὺ προηγεῖται τῆς κατάκτησης τῆς περιοχῆς ἀπὸ τοὺς Τούρκους (1417) ἡ εὐρύτερη περιοχὴ τῆς Κόνιτσας γνωρίζει μεγάλη Ἀνάπτυξη.

Κατὰ πᾶσα πιθανότητα αὐτὴ τὴν ἐποχὴ (14ος αἰώνας) ἡ περιοχὴ τῆς Κόνιτσας ἐξακολουθεῖ νὰ βρίσκεται ἔξω ἀπὸ τὸ χῶρο τοῦ θέματος τῆς Νέας Ἡπείρου. Αὐτὸ βγαίνει σὰ συμπέρασμα ἀπὸ τὴν περιγραφὴν τῶν συνόρων «τοῦ τῆς Δύσεως θέματος» ποὺ κάνει ὁ Κομνηνὸς ὁ Παλαιολόγος (ποὺ συμπίπτει κατὰ τὸν Διον. Ζακυνθινὸ⁵² μετὰ τὸν πρωτοβεστιάριον Ἀνδρόνικον Παλαιολόγον) στὸ «Χρυσόβουλλο τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου τῆς Πωγωνιανῆς τοῦ καὶ Πατριαρχικοῦ σταυροπηγίου».

Μὲ δεδομένον ὅτι κατὰ τὴν ὑστεροβυζαντινὴ ἐποχὴ ὑπῆρχε στὸ Δεσποτάτο τῆς Ἡπείρου «**τοπαρχία (αὐταρχία) Παπίγκου**»⁵³, «εὐρεία Περιφέρεια περὶ τὴν σημερινὴν κώμην Πάπιγκον καὶ τὸ ὁμώνυμον ὄρος εἰς τὰ βόρεια τῶν Ἰωαννίνων, περιλαμβάνουσα πολλὰ χωριὰ τοῦ Δυτικοῦ Ζαγορίου καὶ ἄλλους οἰκισμοὺς βορείως τῆς Βελλᾶς», ὁ Κομνηνὸς ὁ Παλαιολόγος, προσδιορίζει τὰ ἀνατολικά σύνορα τοῦ θέματος «ἀπὸ Κλεισούρας μέχρι τοῦ Παπίγκου, Λυβίσδης τε καὶ Κορούσας καὶ Κολωνίας». Εἶναι φανερό ὅτι μετὰ τὸ «μέχρι τοῦ Παπίγκου» ἐννοεῖ ὄχι τὸ ὄρος Πάπιγκο, ἀλλὰ τὴν τοπαρχία τοῦ Παπίγκου, τὴν ὁποία μετὰ τὴ λέξη «μέχρι» ἀφήνει ἀπόξω, διότι τὰ ἐν συνεχείᾳ ἀναφερόμενα τοπωνύμια Λυβίσδα, Κορούσα καὶ Κολώνια βρίσκονται Νοτιοδυτικὰ τοῦ Γράμμου (ἢ βουνὰ τῆς Κολωνίας)⁵⁴. Συνέχεια

τοῦ Γράμμου εἶναι τὰ Γκορούσια⁵⁵. Ὁ Γράμμος καὶ τὰ Γκορούσια εἶναι φυσικὸ ὄριο πανάρχαιο. Χωρίζει τὴν περιοχὴ τῆς Κόνιτσας ἀπὸ τὴν περιοχὴ τῆς Κολώνιας. Τοὺς Ἀλβανόγλωσσους ἀπὸ τοὺς Ἑλληνόγλωσσους. Τὴν Τριφυλία ἀπὸ τὴν Παραναΐα, τὸ θέμα τῆς Νέας Ἡπείρου, ἀπὸ τὸ θέμα τῆς Παλαιᾶς Ἡπείρου.

Μονὴ Μολυβδοσκεπάστης.

Οἱ Τοῦρκοι λίγο μετὰ τὴν κατάχτηση τηροῦν αὐτὴ τὴν ὀριοθέτηση. Τὸ βιλαέτι τῆς Κόνιτσας ἐντάσσεται τὸ 1437, στὸ Σαντζάκι τῶν Ἰωαννίνων, ἐνῶ τὸ βιλαέτι τῆς Πρεμετῆς μαζί μετὰ τὴν Κολώνια στὸ Σαντζάκι τῆς Ἀρβαντιᾶς, ποὺ συμπίπτει κατὰ κάποιον τρόπο μετὰ τὴν περιοχὴ τῆς Νέας Ἡπείρου.

Ἐνδειξὴ ὅτι ὁ Κάμπος τῆς Κόνιτσας ὑπῆρξε στὴν τοπαρχία τοῦ Παπίγκου, ἐκτὸς τοῦ ὅτι γεωγραφικὰ εἶναι προφανές, ἀλλὰ καὶ ἔμμεσα αὐτὸ φαίνεται καὶ ἀπὸ τὴν σημείωση τοῦ Ἀραβαντινοῦ ὅτι ὁ Θωμᾶς ὁ Πρελοῦμπος τὸ 1380, γιὰ νὰ προστατεύσει τὰ Γιάννενα, ἀπὸ τὸν Ἰσαήμ τὸν ἀρνησίθρησκο⁵⁶, ὀχύρωσε τὰ φρούρια «Σουδενά, Δοβρα, Ἀρτζίστα, Κόνιτσα, Λαχανόκαστρο, Βήσοακη, Δελβινάκι καὶ Μαζαράκι». Ἀπὸ δὲ τὸν Λ. Βρανούση δίνεται ἡ ἐξήγησις⁵⁷ ὅτι τὸ Πάπιγκον (ἢ τοπαρχία τοῦ Παπίγκου) εἶχε στρατηγικὴ σημασία διότι ἀποτελοῦσε τὸ προπύργιον τῶν Ἰωαννίνων.

Τοποκρατία

Ἡ κατάχτηση τῆς Κόνιτσας ἀπὸ τοὺς Τούρκους συνηθίζεται νὰ χρονολογεῖται τὸ ἔτος 1430 (κατὰ τὸν Κουβαρά) ἢ 1431 (κατὰ τὸν Ἀραβαντινὸ) δηλαδὴ νὰ ταυτίζεται μετὰ τὸ χρόνο κατάχτησης τῶν Ἰωαννίνων.

Ξένες ὁμῶς πηγές⁵⁸, ἀναφέρουν πὼς ἡ Κόνιτσα καταλήφθηκε ἀπὸ τοὺς Ὀθωμανοὺς τὸ 1417, ἀφοῦ προηγουμένως οἱ Τοῦρκοι ἐγκατέστησαν στὴν ἀκρόπολη τῆς Κρούγια (ἔδρας τοῦ Σκεντέρμπεη) μιὰ φρουρὰ καὶ Ὀθωμανὸ Κυβερνήτη, «κατέλαβαν διαδοχικὰ τὴ Βλόρα, τὴν Κανίνα, τὸ Μπεράτι, τὸ Ἀργυρόκαστρο, τὸ Δέλβινο, τὴν Πρεμετῆ, τὴν Κόνιτσα».

Μετὰ τὴν κατάληψη τῆς περιοχῆς μέσα στὴν ὁποία περιλαμβάνονταν καὶ ἡ Κόνιτσα, «κατὰ τὸ νέο διοικητικὸ σύστημα ποὺ ἐγκαινίασε τότε ὁ Σουλτάνος Μεχμέτ Α΄, ἡ παλιὰ διοίκηση ἀντικαθιστῶνταν ἀπὸ τουρκικὴ.

Οί περιοχές χωρίστηκαν σέ βιλαέτια καί ναχιγιέδες ἔχοντας ἐπικεφαλῆς ἓνα Σιούμπαση. Ἔτσι ἔχουμε βιλαέτι τοῦ Μπεράτι, τοῦ Ἀργυροκάστρου... τῆς Κόνιτσας κ.λπ. Ὁ Σιούμπασης θὰ ἦταν ἢ κάποιος Τοῦρκος ἢ κάποιος ντόπιος διαλεγμένος ἀνάμεσα ἀπὸ τοὺς πολεμιστὲς τῶν παλιῶν φεουδαρχῶν. Νὰ σημειωθεῖ ὅτι ἀπὸ τὸ 1419-1421 εἰδικὰ καθορισμένοι γιαντὸ τὸ σκοπὸ ἐμίνηδες ἔκαναν ἀπογραφή τῶν ἀγροτικῶν ἐκμεταλλεύσεων καὶ τῶν ἐσόδων τους καθορίζοντας ταυτόχρονα τὴ φεουδαρχικὴ πρόσοδο γιὰ κάθε ἐκμετάλλευση καὶ χωριό».

Μὲ τὴν κτηματολόγηση αὐτὴ οἱ Τοῦρκοι ἐγκαθίδρυσαν (ἢ συνέχισαν) τὸ φεουδαρχικὸ στρατιωτικὸ καθεστῶς, δηλαδὴ τὸ σύστημα τῶν τιμαριῶν καὶ τῶν ζιαμετίων. Ἡ ἀρόσιμη καὶ χέρσα γῆ τῶν ἡγεμόνων ἢ τῶν ἐλεύθερων χωρικῶν θεωρήθηκε περιουσία τοῦ Ὀθωμανικοῦ κράτους (ἔραξ μιρί). ...Ἐκατὸ περίπου χρόνια μετὰ τὴν κατάχτηση (ποὺ στὴν οὐσία σημαίνει καὶ κατάληψη τοῦ κάστρου κάθε πόλης) τὸ 1526-1528 ἡ Κόνιτσα ἐμφανίζεται ἀκόμα ὑπὸ Σούμπαση ἀποδίδουσα 21.012 ακτσέδες πρόσοδο⁵⁹.

Μετὰ τὴν κατάχτηση ἐπακολούθησε μεγάλη ἀναστάτωση στὸ μεγαλύτερο τμῆμα τῆς κατακτημένης περιοχῆς, γιὰτὶ φαίνεται πὼς τὸ πλιάτσικο καὶ οἱ καταστροφὲς ποὺ οἱ Ὀθωμανοὶ αὐτοὶ τῆς πρώτης κατάχτησης ἐπιφύλαξαν στοὺς ντόπιους ξεπέρασαν τὰ ὅρια. «Οἱ χρονικογράφοι τῶν Τούρκων τοῦ 15ου αἰῶνα, ἀναπολοῦν χωρὶς ντροπὴ τὰ λάφυρα ποὺ μαζεύτηκαν, τὶς συνεχεῖς πυρπολήσεις τῶν πόλεων καὶ τῶν χωριῶν, τὶς ἀνήκουστες πράξεις βαρβαρότητας πρὸς τὸν ντόπιο πληθυσμὸ. Ὁ Οὐρούς Μπέν Ἀντίλ, ὁ Ἀσὶκ Πασαζαντέ, ὁ Τσουράν Μπέης κι ὁ Ἰντρίς Μπιτλιζι μιλοῦν γιὰ μιὰ βάρβαρη ταχτικὴ ποὺ πλήγωσε τὰ βαθειὰ ριζωμένα αἰσθήματα τοῦ κόσμου, τὸ ἄρπαγμα τῶν παιδιῶν...»⁶⁰. Ἐν πάσῃ περιπτώσει αὐτὴ τὴν ἐποχὴ ἡ Κόνιτσα καὶ τὰ Γρεβενὰ σχηματίζουν ἰδιόμορφη μονάδα Δερβενοφρακῆς, στὴν ὁποία ὑπάγονταν ἡ Πρεμετὴ, ἡ Κολώνια καὶ ἡ Κορυτσά⁶¹.

Ἀργότερα (1438), ὅταν οἱ Ὀθωμανοὶ ἄπλωσαν τὴν κυριαρχία τους σὲ περισσότερα τμήματα τῆς Ἠπείρου καὶ διαμορφώθηκαν οἱ μεγαλύτερες διοικητικὲς μονάδες (τὰ σαντζάκια) τότε ἡ μὲν Πρεμετὴ ὑπήχτηκε στὸ Σαντζάκι τῆς Ἀρβανιτιᾶς (σαντζάκ - ἄρβανιτ) ποὺ εἶχε πρωτεύουσα τὸ Ἀργυροκάστρο καὶ περιελάμβανε ὅλη τὴ βόρεια περιοχὴ, ἡ δὲ Κόνιτσα καὶ τὰ Γρεβενὰ στὸ σαντζάκι τῶν Ἰωαννίνων. Τὴν ἐποχὴ αὐτὴ ἡ Κόνιτσα εἶναι βιλαέτι, περιλαμβάνει καὶ τὸ ναχιγιέ τοῦ Λεσκοβικιοῦ (Ναχιγιέ τοῦ Τζαῖμ) καὶ ἔχει Καδὴ. Μάλιστα ὁ Καδὴς τῆς Κόνιτσας θεωρεῖται ἀπὸ τοὺς πιὸ παλιοὺς Καδῆδες τῆς Ἠπείρου. Κρίνοντας κι ἀπ' αὐτὸ φτάνουμε στὸ συμπέρασμα ὅτι ἡ Κόνιτσα τὴν ἐποχὴ αὐτὴ εἶναι σημαντικὸ κέντρο πολιτικό, θρησκευτικὸ καὶ οικονομικό.

Τὸ πρῶγμα ἐπιβεβαιώνεται καὶ ἀπὸ τὸν Μελέτιο τὸ Γεωγράφο, ποὺ τὸν

17ο αιώνα γράφει ότι η Κόνιτσα κάποτε ήταν πόλη και ότι την εποχή του Ξέπεσε σέ κωμόπολη (κώμη).

Πρὶν ἀπὸ τὴν κατάκτηση τοῦ 1417 ὁ Ἀρβανίτης Ἰσαήμ ἢ Τζιαῖμ, πού ἀποκαλεῖται καὶ ἀρνησίθρησκος, ἀφοῦ ἐπισκέφτηκε στὴ Μακεδονία (στὸ Ὀστροβὸ) τὸν λεγόμενο Στρατηγὸ τῶν Πέντε Σουλτάνων Γαζῆ Ἐβρενόζ, καὶ προσκύνησε, ἴδρυσε πρὸς τιμὴν τοῦ παραπάνω στρατάρχη (τέλη τοῦ δεκάτου τέταρτου αἰώνα) στὴν Κόνιτσα τὸν πρῶτο στὸν Ἠπειρωτικὸ χῶρο Μπεχτασιδικο Τεκέ, πού μέχρι τὸ 1913, πού ἀπελευθερώθηκε ἡ Κόνιτσα ἀπὸ τοὺς Τούρκους, ὀνομάζονταν Τεκέ Νεβρόζ (ἀναγραμματισμὸς τοῦ Βρενόζ). Ὁ Τεκές αὐτὸς καθιέρωσε τὴν Κόνιτσα, σὰν ἓνα εἶδος Ἱεροῦ τοῦ πού, γιὰ ὅλους τοὺς Μπεχτασιδικοὺς τῆς Δυτικῆς Βαλκανικῆς Χερσονήσου. Ἔτσι μὲ τὸν καιρὸ ἰδρύθηκαν στὴν Κόνιτσα ἄλλοι τέσσερις μπεχτασιδικοὶ τεκέδες, πού τὰ τελευταῖα χρόνια τῆς Τουρκοκρατίας ἔφεραν τὰ παρακάτω ὀνόματα: Μπαμπὰ Ὀσμάν, Μπαμπὰ Χουσεῖν, Σεῖχ Χασάν καὶ Σεῖχ Ἰσχάν. Συνήθως οἱ Τεκέδες ἔφεραν τὰ ὀνόματα τῶν ἐπικεφαλῆς ντερβι-σάδων πού μόναζαν σ' αὐτούς.

Ὁ πρωτότοκος γιὸς τοῦ Ἰσαήμ, Γακούπ, κατὰ τὸν Ἰ. Λαμπρίδη⁶², ἔχτισε στὸ Λιασκοβίκο καὶ τὸ «ἀρχαιότερον ἐν Ἠπίρῳ τζαμίον παράτινα Μονήν, Ἀτικ Τζιαμισί λεγόμενον». Οἱ ἀπόγονοι τοῦ Ἰσαήμ «περὶ τὰ τέλη τοῦ ΙΕ' αἰῶνος, ἐγκαταστάθηκαν καὶ εἰς τὰ χωρία Ἄνω Γλήναν, Περάτη, Συργιάνη» ὡς καὶ τὴν Ἀβαρίτσιανην καὶ Μεσαρίαν, ἐξ ὧν καὶ αἱ πατριαὶ Λιαλιατῶν ἐν Μεσαρίᾳ, Μπουτσιαίων ἐν Ἀβαρίτσιανη καὶ Καραμουρατάτων εἰς Περάτη πρὸς τὰ μέσα τοῦ ΙΣτοῦ αἰῶνος προέκυψαν».

Ἀκριβῶς ἰσχυρὰ τῆς «ιερότητας» πού ἀπέκτησε ἡ Κόνιτσα ἀπὸ τὸν Τεκέ Νεβρόζ, ἀλλὰ καὶ τὴν τεράστια οἰκονομικὴ καὶ ἐπικοινωνιακὴ σημασία πού εἶχε ἡ περιοχὴ (ὁ Κάμπος - ἡ Διπαλίτσα - ὁ δρόμος πού συνέδεε τὴν Ἠπειρὸν μετὰ τὴ Μακεδονία) καὶ ἐπιπλέον οἱ προοπτικὲς πού ἐξασφάλιζε ἡ Κόνιτσα στὴν Τουρκία (βλ. παρακάτω γιὰ τὸ Ἰμαρὲτ τῆς Κόνιτσας), χτίστηκαν τὰ πρῶτα χρόνια τῆς Τουρκοκρατίας στὴν Κόνιτσα καὶ δυὸ περίφημα τζαμιά. α) Γύρω στὰ 1500 ἀπὸ τὸν Βαγιατζίτ τὸν Β', γνωστὸ Μπεχτασιδικο Σουλτάνο, τὸ λεγόμενο Τζαμί τοῦ Χουσεῖν Σιάχ (τζαμί τοῦ Παζαριοῦ τῆς Κόνιτσας), πού κατεδαφίστηκε τὴ δεκαετία τοῦ 1930, καὶ β) στὰ 1536 περίπου τὸ λεγόμενο Σουλτάν Σουλεϊμάν Τζαμί, ἀπὸ τὸ σουλτάνο Σουλεϊμάν τὸ Μεγαλοπρεπὲ διαρκούσης τῆς ἐκστρατείας του πρὸς ὀριστικὴ καθυπόταξη τῆς Ἀλβανίας. (Τὸ τζαμί αὐτὸ ἐρειπωμένο βρίσκεται ἀκόμα στὴ λεγόμενη Λάκκα τῆς Κάτω Κόνιτσας, κοντὰ στὴ γέφυρα τοῦ Ἀώου).

Πρὶν ἀπὸ τὸ 1612 φαίνεται πὼς ὑπάρχει ἡ κεντρικὴ ἐκκλησία τῆς Κόνιτσας, ὁ Ἅγιος Νικόλαος πού ἀργότερα ἔγινε καὶ Μητρόπολη.

Τῇ δεκαετία τοῦ 1830 καὶ ἀρχὲς τοῦ 1840 ἀνακατασκευάζεται ὁλόκληρη ἡ ἐκκλησία τοῦ Ἁγίου Νικολάου, ὅπως εἶναι σήμερα.

Πάνω σὲ παλιότερη ἐκκλησία τὸ 1791 τελείωσε τὸ χτίσιμο τῆς ὑπάρχουσας καὶ σήμερα ἐκκλησιᾶς τῆς Κάτω Κόνιτσας οἱ Ἅγιοι Ἀπόστολοι.

Πρὶν ἀπὸ τὴν Τουρκοκρατία ἡ παράδοση φέρνει πὼς στὴν μεσαιωνικὴ Κόνιτσα ὑπῆρχαν δύο τουλάχιστον ἐκκλησιές, γιὰ τὸ χριστιανικὸ πληθυσμὸ τῆς πόλης. Ἡ μία, ὁ Ἁγιώργης βρισκόνταν ἐκεῖ πού χτίστηκε τὸ 1500 τὸ τζαμί τοῦ Χουσέν Σιάχ. Καὶ ἡ δεύτερη, ὁ Ἁγιάννης ἐκεῖ πού χτίστηκε τὸ τζαμί τοῦ Σουλτάν Σουλεϊμάν. Στὶς ἀρχὲς τοῦ δεκάτου ὄγδοου αἰῶνα στὴν Κόνιτσα ἐγκαταστάθηκε μόνιμα καὶ ὁ ἐπίσκοπος Βελλᾶς, πού μέχρι τότε δὲν εἶχε «μόνιμη ἐγκατάσταση».

Ὁ πληθυσμὸς τῆς πόλης ἦταν συγκεντρωμένος σὲ δύο συνοικίες τὴν περίοδο τῆς Τουρκοκρατίας. Στὴν Πάνω Κόνιτσα, πού ἀποκαλοῦνταν καὶ Βαρόσι, (οἱ κάτοικοί της Βαροσλήδες) με πλειοψηφία τὸ χριστιανικὸ στοιχεῖο. Καὶ στὴν Κάτω Κόνιτσα, πού πλειοψηφοῦσε τὸ Μουσουλμανικὸ στοιχεῖο. Τὸ μουσουλμανικὸ αὐτὸ στοιχεῖο ἀποτελεῖτο ἀπὸ πρόσφυγες Ἀρβανίτες, κατὰ κύριο λόγο ἐργάτες γῆς, πού προέρχονταν ἀπὸ τὴν Καραμουρατιά, Λεσκοβίκο, Κολώνια, Φράσερη κλπ. Στὴν Πάνω Κόνιτσα, ἐκτὸς ἀπὸ τὸ χριστιανικὸ πληθυσμὸ κατοικοῦσαν καὶ μεγάλες καὶ ἰσχυρὲς οἰκογένειες μουσουλμάνων. Οἱ οἰκογένειες αὐτὲς προέρχονταν ἀπὸ ἐξισλαμισθέντες ντόπιους κυρίως τιμαριούχους, Ἕλληνες πού ἀναγκάστηκαν νὰ περάσουν στὸ Μουσουλμανισμὸ γιὰ νὰ σώσουν τὶς μεγάλες περιουσίες τους (τσιφλίκια τους) «ένσωματωθέντες τελικὰ εἰς τὸ ἰδιότυπον διοικητικόν, ἐπιστρατευτικόν καὶ φοροτεχνικόν σύστημα τῆς Τουρκοκρατίας».

Οἱ μουσουλμάνοι μπέηδες τῆς Κόνιτσας ἦταν ἀπὸ τὶς ἰσχυρότερες οἰκογένειες τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας, πού προέρχονταν ἀπ' τὴν Δυτικὴ Βαλκανικὴ. Ἡ γενικότερη δράση τῶν μουσουλμάνων μπέηδων τῆς Κόνιτσας, στὴν Ὀθωμανικὴ Αὐτοκρατορία ἄφηνε τὴν ἐντύπωση ὅτι ὁ ρόλος τους ἦταν πολὺ σημαντικός, ἔτσι πού ὁ Φουὰτ ἐφέντης Μουσταφά, τελευταῖος Μουφτῆς Ἰωαννίνων, γόνος κι αὐτὸς παλαιᾶς ἀρχοντικῆς οἰκογένειας, εἶχε θεωρήσει ὅτι ἡ Ὀθωμανικὴ αὐτοκρατορία θάπρεπε νὰ χρωστάει στὴν Κόνιτσα μεγάλη εὐγνωμοσύνη, πολὺ μεγαλύτερη ἀπ' ὅτι στὴν Ἰσταμπούλ γιὰ ὅσα οἱ μπέηδες της τῆς πρόσφεραν.

Ὅλοι αὐτοὶ χρησιμοποιοῦσαν γιὰ γλώσσα τους τὴν Ἑλληνικὴ (ἀποκλειστικά), πήγαιναν στὰ Ἑλληνικὰ σχολεῖα, (τούρκικοι μεντρεσέδες δὲν ὑπῆρχαν στὴν Κόνιτσα, παρὰ ἀπὸ τὰ μέσα τοῦ 19ου αἰῶνα, κι αὐτοὶ στὴν Κάτω Κόνιτσα) καὶ σέβονταν μὲ μεγάλο φανατισμὸ τοὺς Χριστιανοὺς Ἅγιοις. Ἡ ὀμιλούμενη γλώσσα στὴν Κόνιτσα (Πάνω καὶ Κάτω Κόνιτσα) ποτὲ δὲν ἔπαψε νὰ εἶναι Ἑλληνικὴ⁶³.

Θυμίζουμε ακόμα ότι κι ο περίφημος Χατζή-Ἀλή Ἀγάς Χασεκί, βοεβόδας τῶν Ἀθηνῶν (1775-1795), ἐραστής τῆς Σουλτάν Χανούμ, καὶ μέγας τύραννος, κατάγονταν ἀπὸ τὴν Κόνιτσα, ὅπως ἐξακριβώσε ἀπὸ τὸ ἀρχεῖο Βλαχογιάννη ὁ μακαρίτης-ἐρευνητὴς καὶ φύλακας τοῦ ἀρχείου αὐτοῦ, Ἄγγελος Παπακώστας κι ἀκόμα σήμερα ὑπάρχουν στὴν Κόνιτσα κοντὰ στὸ Σιάδ Κατῆ, τὰ τεῖχη ἀπὸ τὴν περίφραξη τοῦ σπιτιοῦ του. Ἀλλὰ ὁ Ἀλή Χασεκί, ἦταν καὶ Ἀλβανόφωνος, τῆς Κάτω Κόνιτσας, πού ἡ οἰκογένειά του ἐγκαταστάθηκε ἐκεῖ ὅταν ἦρθε ἀπὸ τὴν μέσα Ἀλβανία.

Μεγάλη ἀκμὴ Ἐμπορικὴ καὶ Βιοτεχνικὴ γνώρισε ἡ Κόνιτσα τὴν περίοδο τοῦ Ἀλή Πασᾶ, τοῦ ὁποῖου ἡ μάνα Χάμκω ἦταν Κονιτσιώτισσα, ἑλληνογλωσσὴ κόρη τοῦ τιμαριούχου τῆς Πάνω Κόνιτσας, καὶ σεβαστοῦ ἀρχοντα, ἀπόγονου Πασᾶ, Ζεῖνὲλ μπέη.

Στὰ μέσα τοῦ περασμένου αἰῶνα (19ου) Πάνω καὶ Κάτω Κόνιτσα εἶχε 300 σπίτια Μουσουλμανικά (πού κατὰ πλειοψηφία ἀνήκαν στὴν Μπεκτασίδικη αἵρεση) καὶ 219 Χριστιανικά. Ὁλόκληρη ἡ ἐπαρχία τῆς Κόνιτσας (Καζᾶς) εἶχε 1187 οἰκογένειες Μουσουλμανικὲς - ἀρβανίτικης ἢ κατὰ πλειοψηφία ἑλληνικῆς καταγωγῆς καὶ 2582 οἰκογένειες Χριστιανικὲς.

Στοὺς ἀγῶνες γιὰ τὴν ἀπελευθέρωση τῆς Ἑλλάδας ἡ Κόνιτσα δὲν πῆρε ἄμεσα μέρος. Κάποιοι Κονιτσιῶτες ἀναφέρονται σὰν ἀγωνιστὲς τοῦ ἀπελευθερωτικοῦ ἀγῶνα⁶⁴. Κυριώτεροι ἀπ' αὐτοὺς εἶναι ὁ Χρῆστος Τσάκας, Κονιτσιῶτης ὑπαφίτου τοῦ Καραϊσκάκη στὴ μάχη τοῦ Νέου Φαλήρου. Ὁ Μήτσος Λέξης (Καραμήτσος) καὶ Χρῆστος Ζούμης ἀπὸ Βούρμπιανη, ὁ Νικόλας Κονιτσιῶτης (πού ἀναφέρει ὁ Καρῶρης, σελ. 14α) κλπ. Παλιότερα, τέλος τοῦ δέκατου ἕκτου μὲ ἀρχὲς τοῦ δέκατου ἑβδομοῦ αἰῶνα, ἡ παράδοση φέρνει τὸν κλέφτη κι ἀρματολὸ Βέργο ἢ Μπέργο, καταγόμενο ἀπὸ τὴν περιοχὴ τῆς Κόνιτσας νὰ πολεμᾷ τοὺς Τούρκους στὸ ἀρματολίκι τῶν Γρεβενῶν, ὅπου ὑπάγονταν καὶ τὰ βουνὰ τῆς Κόνιτσας, καὶ μάλιστα νὰ βοηθᾷ τὸν δῆθεν ἀδερφό του Σουλτάνου Ἀχμέτ Α' (1603-1617) Ζαχία στὴν προσπάθειά του νὰ πάρει τὸ θρόνο. Ὁ Ζαχίας ἦταν Ἕλληνας⁶⁵.

Ἀργότερα, στὰ τέλη τοῦ περασμένου αἰῶνα πῆρε μέρος στοὺς Μακεδονικοὺς ἀγῶνες ὁ καπετάν Γιαννούλης Ζέρμας, σύντροφος τοῦ Νταβέλη, πού κατάγονταν ἀπὸ τὸ χωριὸ Ζέρμα τῆς ἐπαρχίας Κόνιτσας.

Χαρακτηριστικὸ τῆς Ἑλληνοφροσύνης τῶν Κονιτσιωτῶν ἀκόμα καὶ τῶν Μουσουλμάνων, στὰ χρόνια τῆς Ἑλληνικῆς ἐπανάστασης, εἶναι αὐτὸ πού ἔχει καταγραφεῖ κι ἀναφέρεται ἀπὸ τὴν ἐπίσημη ἱστορία σὰν παράδειγμα ἀγάπης πρὸς τοὺς μαχόμενους Ἕλληνες ἀπὸ «Ἀρβανίτες» ὅπως λέ-

γονταν τότε οί Μουσουλμάνοι πού κατάγονταν από τήν Ἡπειρο κι ἔπαιρναν μέρος στήν ἐκστρατεία τῶν Τούρκων κατά τῶν ἐπαναστατημένων Ἑλλήνων. Τό παράδειγμα τοῦ Σμαήλ μπέη Κόνιτσα, πού ἀναφέρει ὁ Μακρυγιάννης σαν ξάδερφο τοῦ Ἄλη Πασᾶ καί σωτήρα τοῦ Μακρυγιάννη στήν Ἄρτα. Καί τό παράδειγμα τοῦ Ἰσοῦφ Δερβένη (Ἐφέντη) Κονιτσιώτη πού βοήθησε τοὺς Ἑλληνες στή μάχη τῆς Ἀθήνας, τό 1826 καί τόν ἀναφέρει ὁ Διον. Σουρμελῆς στήν Ἱστορία τῶν Ἀθηνῶν καί ὁ Ν. Καρώρης σαν «ἐνάρετο Τοῦρκο»⁶⁶.

Στά 1840, μέ ἐνίσχυση δωρεῶν εὐεργετῶν —τά λεγόμενα λάσσα— χτίζονται στήν Κόνιτσα, ἀνασκευάζονται ἀπ' τήν ἀρχή:

Ἄσ ἡ μητροπολιτικός ναός τῆς Ἁγίου Νικόλαος (πού ὑπῆρχε ἐκεῖ πρῖν ἀπό τό 1612), τό Σχολεῖο τῆς Πάνω Κόνιτσας (πού λειτουργοῦσε ἀπό πολύ παλιά) καί ἡ κατοικία τοῦ Μητροπολίτη (πού εἶχε πρωτοκατασκευαστεῖ τό 18ο αἶωνα).

Στά 1849 φτιάχεται τό δίκτυο διανομῆς τοῦ νεροῦ μέσα στήν Κόνιτσα. Στά 1870 χτίζεται ἡ περίφημη μονότοξη γέφυρα τοῦ Ἀώου, ἔξω ἀπ' τήν Κόνιτσα, μέ λεπτὰ ἰδιωτῶν, ἀπό γιόρτζους τεχνίτες μ' ἐπικεφαλῆς τόν Πρωτομάστορα Ζιώγα Φρόντο Πυροσογιαννίτη. Αὐτή τῆ γέφυρα, προσπάθησε νά καταστρέψει ὁ Τζαβῆτ Πασᾶς, στίς 22 Φεβρουαρίου 1913, ὅταν ἔμαθε ὅτι ἔπεςαν τὰ Γιάννινα κι ἄφησε τήν Κόνιτσα λέφτερη. Ὁ Τζαβῆτ Πασᾶς τυράννησε γιά κάμποσο καιρό τοὺς Κονιτσιῶτες πρῖν ἀπό τήν ἀπελευθέρωση, γιατί εἶχε πληροφορίες ὅτι ἡ Κόνιτσα μ' ἐπικεφαλῆς τόν Μητροπολίτη τῆς Σπυριδῶνα Βλάχο, ἦταν ἡ ἔδρα τοῦ Ἐθνικοῦ Κομιτάτου, τό ὁποῖο κινεῖσε σ' ὅλη τήν ἐπαρχία ἀντάρτικα σώματα, πού ἐνοχλοῦσαν τόν Τούρκο στρατό.

Ἡ Πάνω Κόνιτσα εἶχε περισσότερο ἀστική συγκρότηση, κυρίως λόγω τῶν χριστιανῶν ἐμπόρων πού δούλευαν μέ τῆ μεγάλη ἐπαρχία τῆς, στά πρώιμα ἀλλά καί ὕστερα χρόνια τῆς Τουρκοκρατίας. Ἔτσι, στήν Πάνω Κόνιτσα ἔχουμε ἑλληνικά σχολεῖα ἀπό πολύ παλιά καί πάντως πρῖν ἀπό τό 1700 μ.Χ. Στό Μοναστήρι τῆς Μολυβδοσκεπάστης, λίγο ἔξω ἀπό τήν Κόνιτσα, ὑπάρχουν ἐνδείξεις ὅτι ἀπό τά χρόνια τοῦ Δεσποτάτου δέν σταμάτησε νά διδάσκεται ἐκεῖ ἡ ἑλληνική γλώσσα. Στά 1784 μέ δαπάνες Ζαῖρα καί Τασέτα συστάθηκε ἑλληνικό σχολεῖο καί στήν Κάτω Κόνιτσα. Στά τέλη τοῦ 18ου αἶωνα, ἀρχές τοῦ 19ου, ὑπάρχει Ἑλληνική Σχολή Κόνιτσας στήν ὁποία κατά σειρά δίδαξαν οἱ καταγόμενοι ἀπό τήν Ἄρτα μαθητές τοῦ Μπαλάνου Βασιλόπουλου, ἀδελφοί Δημήτριος καί Γεώργιος Μόστρας. Ἀργότερα δι-

δαξε σ' αὐτήν ὁ Κοσμάς ὁ Θεσπρωτός, μέχρι τὸ 1833. Ἴσως καὶ ὁ Κονιτσιώτης ἑλληνοδιδάσκαλος Ἀναστάσιος Γκίνου Σήψας. Ἄν κρίνει κανένας ἀπὸ τίς προσωπικότητες τῶν διδαξάντων, ἡ Σχολὴ τῆς Κόνιτσας ἦταν ἀνώτερης βαθμίδας καὶ ἐπομένως ὑπῆρχαν καὶ σχολεῖα πρωτοβάθμια.

Στὸ δεῦτερο μισὸ τοῦ 19ου αἰῶνα ἰδρύεται στὴν Πάνω Κόνιτσα Παρθεναγωγεῖο, στὸ ὁποῖο ἐκτὸς ἀπὸ τίς Χριστιανὲς κόρες τῶν Κονιτσιωτῶν, ποὺ σχεδὸν στὸ σύνολό τους τὸ τελείωναν, πήγαιναν καὶ κόρες τῶν Μουσουλμάνων κατοίκων τῆς Πάνω Κόνιτσας.

Δὲν εἶναι γνωστὸ πῶς τὰ πρώϊμα χρόνια τῆς Τουρκοκρατίας εἰσπράτονταν οἱ φόροι στὴν Κόνιτσα, κι ἀσφαλῶς θὰ ἀκολουθεῖτο καὶ ἐδῶ τὸ σύστημα τῆς εἰσπραξῆς τῶν φόρων καὶ ἄλλων δοσιμάτων ποὺ ἴσχυε στὴν ὑπόλοιπη Ἠπειρὸ καὶ στὴν ἄλλη Ἑλλάδα.

Τὰ τελευταῖα ὁμως χρόνια τῆς Τουρκοκρατίας, ἀπὸ τὸν περασμένο αἰῶνα, ἔχουμε στὴν Κόνιτσα «Τὸ Βασιλικὸ Ταμεῖο τοῦ Καζᾶ τῆς Κόνιτσας», στὸ ὁποῖο οἱ Μουχτάρηδες τῶν χωριῶν ἄλλοι καὶ διάφοροι ἰδιῶτες κατάθεταν τοὺς φόρους καὶ τὰ ἄλλα δοσιματα. Τὸ Ταμεῖο αὐτὸ δουλεῦει ὁ Γενικὸς Εἰσπράκτορας καὶ Διαχειριστὴς τοῦ Ταμεῖου τοῦ Καζᾶ. Οἱ διάφοροι Ἀρβανῖτες (κατὰ κύριο λόγο Κονιτιῶτες) μπέτηδες εἰσέπρατταν τὸ ἥμορο ἀπὸ τὰ χωριά ποὺ εἶχαν τὰ φλίκια τους μὲ τὸ Σιούμπαση καὶ τὰ παλικάρια του.

Ἀπὸ τὰ χωριά τῆς Κόνιτσας ἔβγαιναν οἱ μαστόροι, οἱ πελεκητάδες, οἱ μαραγκοὶ καὶ οἱ πλιαδόροι, οἱ ζωγράφοι καὶ ὄλοι ἐκεῖνοι ποὺ εἶχαν σὰν ἔργο τὸ σκαθισμὸ, τὸ χτίσιμο, τὸν ἐξοπλισμὸ καὶ τὴ διακόσμηση ἐνὸς σπιτιοῦ ἢ μὲν ἐκκλησίας, στὰ χρόνια τῆς Τουρκοκρατίας, γιὰ ἓνα μεγάλο μέρος τοῦ ἑλλαδικοῦ χώρου. Κι αὐτὸ ξεκινᾷ ἀπὸ τὰ πολὺ παλιὰ χρόνια τῆς Τουρκοκρατίας (17ος αἰῶνας). Ἔτσι τόσο τὰ χωριά τῆς Κόνιτσας ὅσο καὶ ἡ ἴδια ἡ Κόνιτσα εἶχαν σπίτια μόνον λιθόχτιστα, σκεπασμένα μὲ κεραμίδια ἢ πλάκες, μονώροφα ἢ διώροφα. Τὸ ἰσόγειο κατὰ κύριο λόγο, χρησιμοποιοῦνταν ἰδίως στὰ χωριά, γιὰ σταύλισμα τῶν ζώων. Μέσα στὴν Κόνιτσα τὰ ἀστικά σπίτια χρησιμοποιοῦσαν γιὰ τὸ σταύλισμα τῶν ζώων βοηθητικὰ κτίρια, τὰ λεγόμενα ΚΟΥΤΣΕΚΙΑ, ἐνῶ τὰ ὑπόγεια τῶν σπιτιῶν χρησιμοποιοῦνταν γιὰ ἀποθήκες τροφίμων, κρασιῶν κ.λπ.

Τὸ ὄνομα τῆς Κόνιτσας, ποὺ σημαίνει σλάβικα ἀλογοπάζαρο ἢ ἵππικό, εἶναι παμπάλαιο, πιθανὸν βυζαντινὸ καὶ ὀφείλεται μᾶλλον στὴν ἐπίσης μεσαιωνικὴ ἐμποροπανήγυρη ποὺ λάμβανε χώρα ἐκεῖ καὶ στὴν ὁποία ἀνταλ-

λάσσονταν ζῶα, κυρίως ἄλογα πού ἀνατρέφονταν στό ἐσωτερικό τῆς Ἀλβανίας, μέ κτηνοτροφικά προϊόντα πού κατέβαζαν οἱ βλαχοποιμένες ἀπό τίς βοσκές τῆς Πίνδου ὅταν τὸ φθινόπωρο πορεύονταν μέ τὰ κοπάδια τους στά χειμαδιά.

Ἡ Κόνιτσα ἀπελευθερώθηκε ἀπὸ τοὺς Τούρκους τὴν 24η Φεβρουαρίου 1913 μέρα Κυριακή. Τὸ τμήμα τοῦ Ἑλληνικοῦ Στρατοῦ πού μπῆκε τότε στὴν Κόνιτσα διοικεῖτο ἀπὸ τὸ λοχαγὸ Παπανικολάου. Μιὰ μέρα γρηγορότερα, ἤτοι στίς 23 Φεβρουαρίου 1913, Σάββατο βράδυ κατέλαβαν τὴν Κόνιτσα Ἑλληνικά ἀντάρτικα τμήματα⁶⁷.

Τὸ Δεκέμβρη 1913, μέ τὴν ἐμφάνιση προβλημάτων γύρω ἀπὸ τὴν τύχη καὶ τὸ μέλλον τῆς Β. Ἠπείρου, συγκροτεῖται ἐθελοντικά στὴν Κόνιτσα ὁ «ἱερός Λόχος» ἀπὸ τοὺς «δυναμένους νὰ φέρουν ὄπλα Κονιτσιῶτες» οἱ ὁποῖοι μέ τὸ σύνθημα «Ἐνωσις ἢ θάνατος», ὀρκίζονται νὰ πολεμήσουν ὅπου ἡ πατρίδα τοὺς καλέσει (βλ. περ. «Κόνιτσα» 1963, τ. 10, σ. 7).

Ἡ ἀνταλλαγή τῶν πληθυσμῶν γιὰ τὴν Κόνιτσα ἐλήξε τὸ 1926. Οἱ πρόσφυγες πού ἦρθαν ἀπ' τὴ Μικρὰ Ἀσία ἦταν δυο ὁμάδες. Ἡ μία ἢ μικρότερη, (15 οἰκογένειες), προέρχονταν ἀπὸ τὰ Φάρασα, ἡ ἄλλη, ἡ μεγαλύτερη προέρχονταν ἀπὸ τὸ Μπιστι τῆς Καππαδοκίας. Δυσκολεύτηκαν πολὺ στὴν ἀρχή. Τώρα συνήθισαν. Τὰ παιδιά τους εἶναι Κονιτσιῶτες.

Αὐτοὶ πού ἔφυγαν καὶ πῆγαν στὴν Τουρκία, τὸ 95% δὲν ἦταν Τούρκοι, ἦταν Μουσουλμάνοι Ἀλβανικῆς ἢ Ἑλληνικῆς καταγωγῆς, πού μιλοῦσαν μόνο ἑλληνικά ἢ ἄλβανίτικα. Ὅσοι πέθαναν ἐκεῖ ἔφυγαν μέ τὸν καημὸ τῆς ἐπιστροφῆς, ὅσοι ζοῦν ἀκόμα νοσταλγοῦν τὴν Τύμφη, τὸν Ἀῶο καὶ τὸν κάμπο.

Στὰ 1925, χτίζεται στὴν Κόνιτσα ἡ «Ἀναγνωστοπούλειος Γεωργικὴ Σχολή» ἀπὸ δωρεὰ τοῦ Παπιγκιώτη Μιχαὴλ Ἀναγνωστόπουλου, πού σὰν διευθυντῆς τῆς Σχολῆς Κωφάλαων τῆς Βοστώνης - διάδοχος τοῦ φιλέλληνα Σάμουελ Χάου, εὐεργέτησε χιλιάδες ἀναπήρους σ' ὅλο τὸν κόσμο.

Τὸν Ὀκτώβρη τοῦ 1940⁶⁸ μέ τὴν κήρυξη τοῦ Ἑλληνοϊταλικοῦ Πολέμου, οἱ Ἴταλοι μπῆκαν στὴν Κόνιτσα καὶ ἔκαψαν τὸ ἱστορικό παζάρι της, ὅταν ἄτακτα ὀπισθοχωροῦσαν λίγες μέρες ἀργότερα. Τὸν Μάη 1941, οἱ Ἴταλοι μέ τὴν ὀπισθοχώρηση τῶν Ἑλλήνων, ξαναμπῆκαν στὴν Κόνιτσα καὶ ἔμειναν ὡς τὸν Ἀπρίλιο τοῦ 1943. Μεσολάβησε ἓνα μικρὸ διάστημα λήπτερης ζωῆς, μέ τὸν ΕΑΜ-ΕΛΑΣ καὶ τὸ θεσμὸ τῆς Λαϊκῆς Αὐτοδιοίκησης... Καὶ τὸν Ἰούλιο τοῦ 1943 κατέλαβαν τὴν Κόνιτσα οἱ Γερμανοί, πού πρωτομπαίνοντας, ἔκαψαν γιὰ ἐκφοβισμό 12 σπίτια στὴν Κάτω Κόνιτσα.

Σχεδόν τὸ σύνολο τοῦ πληθυσμοῦ τῆς Κόνιτσας καὶ τῆς Ἐπαρχίας της πῆρε μέρος στὴν Ἐθνικὴ Ἀντίσταση 1941-1944. Τὸ μεγαλύτερο ποσοστὸ ἀκολούθησε τὸν ΕΑΜ-ΕΛΑΣ καὶ ἓνα μέρος (ἰδιαίτερα μέσα στὴν Κόνιτσα) τὸν ΕΔΕΣ. Ἡ Ἐθνικὴ Ἀντίσταση εἶχε στὴν περιοχὴ ἀνθρώπινα θύματα, κάψιμο χωριῶν, φυλακίσεις καὶ βασανισμοὺς ἀλλὰ πρόσφερε στοὺς κατοίκους της, ἀνάβασμα τοῦ πολιτικοῦ της ἐπιπέδου, αὐτογνωσία καὶ πεποίθηση γιὰ τὶς μεγάλες δυνατότητές τους, σὰν πολίτες.

Ἀπ' τὶς ἀρχές του, τὸ λεγόμενο Δεύτερο Ἀντάρτικο (1947-1949) διεξάγεται στὴν περιοχὴ τῆς Κόνιτσας. Οἱ μάχες τοῦ Γράμμου, τοῦ Κάμενικ, τῆς Γύφτισσας καὶ τελικὰ τῆς Κόνιτσας (ποὺ ὁ Δημοκρατικὸς στρατὸς τὸ Δεκέμβρη τοῦ 1947 εἶχε ἀποφασίσει νὰ καταστήσει πρωτεύουσα τῆς «Ἐλευθερῆς Ἑλλάδας», μὲ τὴν γνωστὴ μάχη τῆς Κόνιτσας τὰ Χριστούγεννα 1947, ἀλλὰ ἀπότυχε), ἦταν πολύνεκρες, καταστροφικὲς γιὰ τὴν περιοχὴ καὶ ἔγιναν πάρα πολὺ γνωστὲς στὸ πανελλήνιο. Ἀμέσως μετὰ τὴν ἀπελευθέρωση τῆς Ἐπαρχίας ἀπὸ τοὺς Γερμανοὺς (φθινόπωρο, 1944) ἀρχίζει τὸ πληθυσμιακὸ ἄδειασμα τῆς Ἐπαρχίας της, τὸ ὁποῖο ἐπιδεινώνεται κατὰ τὰ χρόνια τοῦ λεγόμενου «δεύτερου ἀντάρτικου» (1947-1949) καὶ φτάνει στὰ ὄρια τῆς συγκλονιστικῆς πληθυσμιακῆς ἐξομύσεως κατὰ τὶς δεεκαετίες τοῦ 1960 καὶ 1970. Ἡ πόλη τῆς Κόνιτσας ἔντα καὶ εἶχε σοβαρὸ μεταναστευτικὸ ἄδειασμα, πληθυσμιακὰ φαίνεται νὰ μὴν μειώνεται, γιὰ τὸ μεταναστευτικὸ της ἔλλειμμα ἀναπληρώνεται ἀπὸ ἀντίστοιχους ἐπαρχιώτες, ποὺ μετακινοῦνται πρὸς αὐτὴν.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ Α΄ ΜΕΡΟΥΣ

1. Ε. Αδάμ, *Οί άνασκαφές στο Κλειδί* (Δελτίο Κέντρου Έρευνών Ζαγορίου), χρόνος 6, τ. 12/12/1986.
2. Ε. Κατσαμποπούλου, Ε. Παναγοπούλου, Ε. Αδάμ, *Η παλαιολιθική έρευνα στη Μποΐλα*, Αρχαιολογία, τ. 60/1996, σ. 32.
3. Όμήρου *Όδύσσεια*, Ρ. Λ(Νέκυια).
4. Δ. Εύαγγελίδου, *Οί Άρχαίοι κάτοικοι της Ήπειρου*, ΕΗΜ, Ίωάννινα, σελ. 13 και Σ. Δάκαρη, *Προϊστορική-Πρωτοϊστορική Ήπειρος*, Ένδοχώρα, σ. 1111.
5. Μ. Σακελλαρίου, *Ίστορία Έλλ. Έθνους*, τ. Α΄, σελ. 364.
6. Άγγελική Ντούζουγλη, *Η κοιλάδα του Άώου*, «Η Έπαρχία Κόνιτσας στο χώρο και το χρόνο» 1996, σελ. 12.
7. Δ. Εύαγγελίδου, *δ.π.*, σ. 63.
8. Ά. Ντούζουγλη, *Η κοιλάδα του Άώου*, *δ.π.*, σ. 11, όπου γίνεται και εύρεση μνεία των εύρημάτων στο Λιατοβούνι, αλλά και όλων των άλλων εύρημάτων που κατά τύχη βρέθηκαν στην περιοχή του Κάμπου της Κόνιτσας, και αναφέρονται από διάφορους συγγραφείς. Το έντυπωσιακότερο όλων είναι ότι προπολεμικά στο λόφο της Μισογέφυρας είχαν βρεθεί δυό σπαθιά Μυκηναϊκά και στο Λόφο του Λιατοβουνίου βρέθηκαν τώρα από την ίδια, εύρηματα προερχόμενα από την Κόρινθο και την Άττική, που σημαίνει συναλλαγές μ' αυτούς τους αρκετά μακρινούς τόπους, εμπόριο, περισσεύματα προϊόντων για ανταλλαγές με είδη γοήτρου κλπ.
9. Ί. Βοκοτοπούλου, *Βίτσα το νεκροταφείο μιάς μολοσσικής κώμης*, Άθήνα 1996, τ. Α-Γ.
10. Σ. Δάκαρης, *Προϊστορική κλπ.*, *δ.π.*, σελ. 1117 και Εύριπίδη, *Φοίνισσαι*, στ. 981.
11. Πλούταρχος, *Πύρρος-Μάρκος Βίοι Παράλληλοι και Στράβων Γεωγραφικά Πάπυρος*, σ. 15.
12. Σ. Δάκαρης, *Άφιέρωμα εις την Ήπειρον*, σ. 56.
13. John Wilkes, «*Οί Ίλλυριοί*» (έλλ. μετάφρ.), *Όδυσσέας* 1999, σελ. 163.
14. S. Pollo, Α. Ράιτο, «*Ίστορία της Άλβανίας*», Θεσσαλονίκη σελ. 18.
15. Πλούταρχος, *δ.π.*, 6, 2.
16. Πλούταρχος, *Ήθικά*, Καταγραφή, Έλληνικά 13.
17. Πλούταρχου, *δ.π.*, σελ. 11-30.
18. Μιχ. Σακελλαρίου, *Ίστορία Έλλ. Έθνους*, τόμ. Δ΄, σελ. 471.
19. Τίτος Λίβιος, *Βιβλ. XXXII (XIII)*: «quodaque levis armaturae erat in Chaoniam per Epirum ad ossupanda quae ad Antigoneam fances sunt (Stena vocant Graeci)».
20. Βλ. Hammond, *δ.π.*, σελ. 679.
21. Τίτος Λίβιος: «in unum quum convenisset frequenti agmire petunt Thessaliam» *δ.π.*
22. Τίτος Λίβιος: «Rex Primo die ad castra Pyrrhi pervenit locus, quem ita vocant est in Triphylia terrae Molotidis», *δ.π.*
23. Μ. Σακελλαρίου, *δ.π.*, τόμος Ε΄, σελ. 41, Δημ. Εύαγγελίδη, *δ.π.*, σελ. 62.
24. Δημ. Εύαγγελίδη, *Οί άρχαίοι κάτοικοι της Ήπειρου*, ΕΗΜ, σ. 52.
25. Σ. Δάκαρη, *Συμβολή στην Τοπογραφία της Ήπειρου*, 1960, σ. 88.
26. Για τις σχέσεις και τις όμοιότητες μεταξύ Ήπειρου και Ήλειας θα δοϋμε στο Δ. Εύαγγελίδη, *Άρχαίοι κάτοικοι της Ήπειρου*, 1962, σελ. 62 και Έπ.).
27. Α. Ντούζουγλη, *Η κοιλάδα του Άώου*, *δ.π.*, σελ. 36 και έπ.
28. Α. Ντούζουγλη, *δ.π.*
29. Hammond, σελ. 685.
30. Βιβλίο IB, XXXIII.

31. (XXXIV).
32. Muri deinde direptarum urbium diruti sunt.
33. Romanorum historiae τ. II De rebus Illyricis IX.
34. Naturalis historiae Lib. IV 39.
35. Βλ. VII 7, 3
36. VII 7, 3 στ. 322.
37. VII, 7, 9 στ. 327.
38. «Θεσπρωτία», Ἀθηναϊκὸ Κέντρο Οἰκιστικῆς, Ἀθήνα 1972.
39. δ.π., σελ. 38.
40. δ.π., σελ. 38.
41. Μία τέτοια ἀγρέπαυλη περιγράφει ὁ Μάρκος Πόρκιος Κάτων ὁ Πρεσβύτερος στὴν πραγματεία του De re Rustica.
42. δ.π., σελ. 39.
43. Pierre Cabanes, Ἱστορ. Ἑλ. Ἔθνος, τ. ΣΤ', σελ. 189.
44. Βαρβάρα Παπαδοπούλου, Ἡ Κόνιτσα κατὰ τὴ βυζαντινὴ περίοδο, Ἐπαρχία Κόνιτσα-στὸ χῶρο καὶ στὸ χρόνο, σελ. 76.
45. Βαρβ. Παπαδοπούλου, δ.π., σ. 78.
46. Βαρβ. Παπαδοπούλου, δ.π., σ. 79.
47. 1967, δ.π., σ. 200-237.
48. Λ. Βρανούση, Χρονικὰ Ἡπείρου, 1962, σ. 168 καὶ 190 (στὸν Κωνσταντῖνο Πωγωνάτο ἀποδίδεται καὶ τὸ χτίσιμο τοῦ ναοῦ Μεταμόρφωσης στὴν Κλειδονιάβιστα καὶ τῆς Μονῆς Βοτσαῆς στὸ Ζαγόρι. Σχετικὰ βλ. καὶ Ἰ. Λαμπρίδη, Πωγωνιακά, 1889, σ. 17.
49. Βαρ. Παπαδοπούλου, δ.π., σ. 78.
50. Ἡ ἴδια, δ.π., σ. 80· βλ. καὶ Δ. Ζακυνθινού, Βυζαντινὸ Κτιτορικὸ κλπ., 1938, ὡς παρακάτω.
51. Ἡ ἴδια, δ.π., σ. 81.
52. Δ. Ζακυνθινός, Ἀνεκ. Βυζαντινὸ Κτιτορικὸ, Ἐπιτ. Ε.Β. Σπουδῶν τ. 14, 1938, σελ. 277-294.
53. Λ. Βρανούση, δ.π., σ. 180.
54. Κοσμᾶ Θεσπρωτοῦ καὶ Ἀθαν. Ψαλίδα, Γεωγραφία, ΕΗΜ, 1964, σ. 70.
55. Οἱ ἀνωτέρω, δ.π., σελίς 72.
56. Π. Ἀρσάβαντινός, Χρονογραφία, 1856, σ. 145.
57. Χρονικὰ τῆς Ἡπείρου, σ. 183.
58. Βλ. «Πόλο καὶ Ποῦτο», Ἱστορία τῆς Ἀλβανίας, σελ. 79, ἀλλὰ καὶ Κ. Βακαλόπουλος, Ἡπείρος.
59. Βλ. Κων. Βακαλόπουλο, δ.π., σελ. 54, ὅπου ἀναφέρεται καὶ ἡ πηγὴ Ν. Τοντόρωφ «Ἡ Βαλκανικὴ Πόλη» κ.λπ.
60. «Πόλο καὶ Ποῦτο», δ.π., σελ. 79, Κ. Βακαλόπουλος, δ.π., σελ. 50.
61. Βλ. Δαχτυλ. Διατριβὴ Μ. Κοκολάκη, «Τὸ ὕστερο Γιαννιώτικο Πασαλίκι», σελ. 114.
62. Ἰ. Λαμπρίδη, Πωγωνιακά, 1889, σελ. 30 καὶ εσ.
63. Γιαν. Λυμπερόπουλου, Ὁ Ἀλῆ Πασᾶς... 1998, σ.
64. Ἀν. Εὐθυμίου, Σελίδες ἀπὸ τὴν ἱστορία τῆς Κόνιτσα, Κόνιτσα 1997, σελ. 55.
65. Ἀποστ. Βακαλόπουλου, Ἱστορία τοῦ Νέου Ἑλληνισμοῦ, τ. Γ', σελ. 363 (τὸν ἀναφέρει ὡς καταγόμενον ἀπὸ χωριὸ τῆς περιοχῆς Γρεβενῶν, (ἴσως διότι ἡ Κόνιτσα μὲ τὰ Γρεβενὰ ὑπήγοντο στὸ ἴδιο ἀρματολίκι).
66. Γ. Λυμπερόπουλου: Ἀλῆ Πασᾶς... Κόνιτσα, σ. 28.
67. Τὸ Χρονικὸ ἀπελευθέρωσης τῆς Κόνιτσα ἀπὸ Τούρκους, βλ. Ἀ. Εὐθυμίου, Κονιτσιώτικα, 1997, σελ. 89.
68. Τὸ Χρονικὸ εἰσόδου Ἰταλῶν στὴν Κόνιτσα (βλ. περ. Κόνιτσα, 1990, σελ. 351).

Ἐπισημάνσεις καὶ Συμπληρώσεις

1. ΤΡΑΜΠΥΑ - ΒΟΥΝΕΙΜΑ¹

(Τὸ ἀρχαῖο ἱερὸ - μαντεῖο τοῦ Ὀδυσσεῶα στὴν Ἡπειρο)

Ὁ **Στέφανος ὁ Βυζάντιος**, βυζαντινὸς λόγιος (538-573 μ.Χ.), ποὺ τὰ κείμενά του ἔχουν μιὰν ἀκρίβεια ποὺ καταπλήσσει στὰ περίφημα «Ἐθνικά» του ποὺναι γεωγραφικὸ (λεξικὸ τῶν πόλεων) καὶ στὴ λέξη **Τράμπυα**, (Ἔκδοση Λειψίας 1839, σελ. 281) γράφει:

«**Τράμπυα**, πόλις Ἡπείρου πλησίον Βουνίμων. Ὁ πολίτης τραμπυεὺς καὶ τραμπυέτης».

Καὶ στὴ λέξη **Βούνιμα** (σελ. 81) σημειώνει:

«**Βούνιμα**, πόλις Ἡπείρου, οὐδετέρως κτίσμα Ὀδυσσεῶος, ἦν ἔκτισε πλησίον Τραμπύας. Λαβὼν χρησμὸν, ἔλθων, πρὸς ἄνδρας οἱ οὐκ οἶασι θάλασσαν (XI, 121, Ὀδύσσεια) βαῦν ὄν θύσας, ἔκτισε».

Ἡ Τράμπυα, σὲ κάποια σχέση μὲ τὴ ζωὴ τοῦ Ὀδυσσεῶα, ἀναφέρεται, ὀχτακόσια περίπου χρόνια πρὶν τὸ Στέφανο Βυζάντιο, στὴν «**Ἀλεξάνδρα ἢ Κασσάνδρα**» (στίχος 900) ποὺ ἔγραψε ὁ **Λυκόφρωνας ὁ Χαλκιδέας**, φιλόλογος καὶ τραγικὸς ποιητής, ποὺ ζήσηε στὰ τέλη τοῦ τέταρτου, ἀρχὲς τρίτου πρὸ Χριστοῦ αἰῶνα μεταξὺ Χαλκίδας, Ἀθήνας καὶ Ἀλεξάνδρειας, στὰ χρόνια τοῦ Πτολεμαίου τοῦ Φιλάδελφου.

Εἶν' ἀλήθεια, πὼς ἡ **Ἀλεξάνδρα** εἶναι ποίημα σκοτεινὸ, συβιλικό, ἀινιγματικὸ καὶ ἀκατανόητο μιᾶς καὶ καταγράφει, καθὼς εἶπαμε, προφητεῖες τῆς Κασσάνδρας, τῆς κόρης τοῦ Πριάμου τῆς Τροίας.

Πολλοὶ μεταγενέστεροι συγγραφεῖς προσπάθησαν νὰ ἐξηγήσουν τὸν Λυκόφρονα δίνοντας κάποιο νόημα στὶς προφητεῖες αὐτὲς τῆς Κασσάνδρας.

Μεταξὺ ἄλλων καὶ οἱ ἀδελφοὶ Ἰσαάκιος καὶ Ἰωάννης Τζώτζης² βυζαντινοὶ λόγιοι γράφουν γιὰ τὴν Τράμπυα ποὺ ἀναφέρεται στὴν «Ἀλεξάνδρα», τὰ παρακάτω: «**Τράμπυα**» - Πόλις Ἡπείρου, ἔνθα μετὰ νόστον Ὀδυσσεὺς ἀπῆλθε, καθ' ἃ καὶ Ὅμηρος γράφει... «Εἶσοκε τοὺς ἀφίκηαι, οἱ οὐκ ἴουσι θάλασσαν... Ἐτιμᾶτο δὲ ἐν Τραμπύη Ὀδυσσεὺς. «**Ἐν οἱ ποτ' αὐθις**». Ἐν ἡ τινι Τραμπύα, ποτε αὐθις... φθίσει καὶ φθείρη ἐν θοίνησι καὶ εὐωχίαις ὁ δράκων ὁ Τυμφαῖος, ἦτοι ὁ Πολυσπέρχων, ὁ **«πρόμος καὶ πρό-**

μαχος τῶν Αἰθίων καὶ Ἡπειρωτῶν. Τίνα φθίσει; Τὸν Ἡρακλῆ, τὸν ἀπὸ σπορᾶς τοῦ Αἰακοῦ καὶ Περσέως καὶ οὐ πόρρω τῶν αἱμάτων τοῦ Τημενοῦ... Τυμφαῖοι, Ἡπειρωτικὸν Ἔθνος καὶ Αἰθίκες ὁμοίως, ὡς καὶ Ὅμηρος μέμνηται...»³.

Ὅπως καὶ στοὺς ἀδελφοὺς Τζέτζη, ἔτσι καὶ σ' ἄλλους σχολιαστὲς ἡ Τράμπυα συσχετίζεται μὲ τοὺς Αἰθίκες καὶ τοὺς Τυμφαίους (δύο ὄρεινὰ Ἡπειρώτικα φύλα).

Κατὰ συνέπεια, ἡ Τράμπυα πρέπει νὰ εἶναι κι αὐτὴ ὄρεινὸς οἰκισμὸς βαθειὰ μέσα στὴν Πίνδο, ὅπου ὁ Ὀδυσσεὺς ἔφτασε ἀκολουθώντας τὴ μοῖρα τοῦ πού εἶχε **προδιαγραφῆ** ἀπὸ τὸ χρησμὸ τοῦ Τειρεσία ὁ ὁποῖος ἀναφέρεται στὴ Ραψωδία Λ τῆς Ὀδύσσειας, τὴν γνωστὴ ὡς Νέκυια.

Ὁ χρησμὸς αὐτὸς εἶναι ὁ παρακάτω (σὲ πεζὴ μετάφραση Μ. Παπαμιχαήλ)⁴.

«Κι ὅταν σκοτώσεις τοὺς μνηστῆρες μέσα στὸ ἀνακτορὸ οἶκί μὲ δόλο ἢ φανερά, μὲ τὸ μυτερὸ χάλκινο ξίφος, νὰ προχωρήσεις μετὰ, ἀφοῦ πάρεις ἓνα βολικὸ κουπί, μέχρι πού νὰ φτάσεις σὲ ἀνθρώπους πού **δὲ γνωρίζουν τὴ θάλασσα, καὶ δὲν τρῶνε φαγητὸ πού ἔχει μέσα ἀλάτι καὶ δὲ γνωρίζουν τὰ καράβια** μὲ τὰ κόκκινα πλευρά, **οὔτε τὰ βολικὰ κουπιά**, ποῦναι τὰ φτερά στὰ καράβια. Τότε θὰ σοῦ πῶ κάποιον σημάδι πολὺ φανερό, πού δὲ θὰ σοῦ διαφύγει. Ὅταν κάποιος ἄλλος διαβάτης, πού σὲ συναντήσῃ σοῦ πεῖ ὅτι ἔχεις πάνω στὸ γερό σου ὦμο **λιχνιστήρι**, τότε πιά, ἀφοῦ μπήξῃς στὴ γῆ τὸ βολικὸ κουπί, ἀφοῦ θυσιάσεις ὁμορφες θυσίες στὸ βασιλιὰ Ποσειδῶνα, ἓνα κριάρι, ἓναν ταῦρο κι ἓναν κάπρο πού σμίγει μὲ τὶς γουροῦνες, νὰ γυρίσῃς πάλι στὸ σπίτι σου καὶ νὰ προσφέρῃς πλούσιες θυσίες στοὺς ἀθανάτους Θεοὺς, πού κατοικοῦν στὸν πλατὺ οὐρανό, σ' ὄλους μὲ τὴ σειρά. **Κι ὁ θάνατος μακριὰ ἀπὸ τὴ θάλασσα πολὺ ἤρεμος** θὰ σοῦ ἔρθῃ καὶ θὰ σὲ βρεῖ, ὅταν σὲ πάρουν βαρεῖὰ γεράματα καὶ γύρω σου θὰ εἶναι εὐτυχισμένος ὁ λαὸς σου. Καὶ ὅλ' αὐτὰ σοῦ τὰ λέω μὲ εἰλικρίνεια...».

Οἱ νέες περιπέτειες αὐτὲς τοῦ Ὀδυσσεὺς περιγραφότανε σ' ἓνα ἀπὸ τὰ ποιήματα τοῦ λεγόμενου ἐπικοῦ κύκλου τῆς **Τηλεγονείας** (**Θεσπρωτίδας**) πού ἀποδίδονταν στὸν **Εὐγάμονα** τὸν **Κυρηναῖο**, καὶ τὸ ὁποῖο ὡς κείμενο ἔχει χαθεῖ.

Ἀπὸ τὸ ποίημα αὐτὸ δὲν ὑπάρχει παρὰ μόνο μιὰ περίληψη γραμμμένη ἀπ' τὸν **Πρόκλο** (κατὰ πᾶσα πιθανότητα τὸν λεγόμενο **Νεοπλατωνικὸ**) στὴ λεγόμενη **Χρηστομάθεια Γραμματικὴ**, πού ἀναφέρει κι ὁ **Φώτιος ὁ Πατριάρχης** στὴ «Βιβλιοθήκη» του⁵.

Ἡ περίληψη αὐτὴ τοῦ Πρόκλου ἔχει ὡς ἀκολουθῶς:

«Μετὰ ταῦτα ἐστὶν Ὀμήρου Ὀδύσεια, ἔπειτα Τηλεγονίας βιβλία δύο **Εὐγάμμωνος Κυρηναίου** περιέχοντα τάδε.

οἱ μνήστορες ὑπὸ τῶν προσκόντων θάπτονται, καὶ Ὀδυσσεὺς θύσας νύμφαις εἰς Ἥλιν ἀποπλεῖ ἐπισκεψόμενος τὰ βουκόλια καὶ ξενίζεται παρὰ Πολυξένω δῶρον τε λαμβάνει κρατῆρα καὶ ἐπὶ τούτῳ τὰ περί Τροφώνιον καὶ Ἀγαμήδην καὶ Αὐγέαν.

ἔπειτα εἰς Ἰθάκην καταπλεύσας τὰς ὑπὸ Τειρεσίου ρηθείσας τελεῖ θυσίας. καὶ μετὰ ταῦτα εἰς Θεσπρωτοὺς ἀφικνεῖται καὶ γαμεῖ Καλλιδικὴν βασιλίδα τῶν Θεσπρωτῶν.

ἔπειτα πόλεμος συνίσταται τοῖς Θεσπρωτοῖς πρὸς Ὀδυσσέως ἡγουμένου. ἐνταῦθα Ἄρης τοὺς περί τὸν Ὀδυσσεῖα τρέπεται, καὶ αὐτῷ εἰς μάχην Ἀθηνᾶ καθίσταται, τούτους μὲν Ἀπόλλων διαλύει.

μετὰ δὲ τὴν Καλλιδικῆς τελευτὴν τὴν μὲν βασιλείαν διαδέχεται Πολυποίτης Ὀδυσσέως υἱός, αὐτὸς δ' εἰς Ἰθάκην ἀφικνεῖται.

κἂν τούτῳ Τηλέγονος ἐπὶ ζήτησιν τοῦ πατρὸς πλέων ἀποβᾶς εἰς τὴν Ἰθάκην τέμνει τὴν νῆσον. ἐκβοηθήσας δ' Ὀδυσσεὺς ὑπὸ τοῦ παιδὸς ἀναιρεῖται κατ' ἄγνοιαν.

Τηλέγονος δ' ἐπιγνοὺς τὴν ἁμαρτίαν τό τε τοῦ πατρὸς σῶμα καὶ τὸν Τηλέμαχον καὶ τὴν Πηνελόπην πρὸς τὴν μητέρα μεθίστησιν. ἡ δὲ αὐτοὺς ἀθανάτους ποιεῖ, καὶ συνοικεῖ τῇ μὲν Πηνελόπῃ Τηλέγονος, Κίρκῃ δὲ Τηλέμαχος».

Ἄπ' ὅλα τὰ παραπάνω βγαίνει ὅτι ὁ Ὀδυσσεὺς ἦρθε στὴ Θεσπρωτία, πού σημαίνει στὴν Ἠπειρο (γιατί πρὶν ἂπ' τὶς μεγάλες μετακινήσεις τῶν Ἑλληνόφωνων φύλων οἱ Θεσπρωτοὶ ἦσαν ἀπλωμένοι σ' ὅλη τὴ σημερινὴ Ἠπειρο)⁶ ὅπου παντρεύεται τὴν Καλλιδική, βασίλισσα τῶν Θεσπρωτῶν. Σύμφωνα μὲ τὸν χρησμό καὶ τ' ἄλλα κείμενα ὁ οἰκισμὸς στὸν ὁποῖο ἐγκαταστάθηκε ὁ Ὀδυσσεὺς ἦταν ἡ πόλη **Τράμπυα**, πόλη Θεσπρωτικὴ. Καὶ ἔμεινε ἐκεῖ ὁ Ὀδυσσεὺς γιατί οἱ ἄνθρωποι τῆς Τράμπυας ὡς ἄνθρωποι τῆς ἐγγδοχωρᾶς καὶ μακριὰ ἀπ' τὴ θάλασσα δὲν εἶχαν ξαναδεῖ κουπί, ἀφοῦ αὐτὸ πού κρατοῦσε ὁ Ὀδυσσεὺς τὸ πέρασαν γιὰ λιχνιστήρι. Κι ὅτι ἀκόμα δὲν ἔρριχναν στὸ φαγητό τους ἀλάτι (πούναι προϊόν τῆς θάλασσας).

Κοντὰ στὴν Τράμπυα ὁ Ὀδυσσεὺς ἀκολουθώντας τὸ χρησμό, ἔκτισε τὰ **Βούνειμα**, κάνοντας θυσίες στοὺς θεοὺς. Ἀπὸ τὴν Τράμπυα ὁ Ὀδυσσεὺς πολέμησε τοὺς γειτονικοὺς **Βρυγούς**, λαὸ Μακεδονικὸ «προσεχές τοῖς Ἰλλυριοῖς»⁷.

Στὰ **Βούνειμα** λατρευότανε ὡς μάντης ὁ Ὀδυσσεὺς. Καὶ τὰ Βούνειμα θεωροῦνταν «ἱερό - Μαντεῖο».

Ἀφήνοντας τώρα τοὺς ἀρχαίους συγγραφεῖς, ἐρχόμαστε στὰ νεώτερα κείμενα:

Τὸ 1925 στὸ Βούκουρέστι (τύποις **Νέου Ἑλληνισμοῦ**) ἐκδόθηκε τὸ βιβλίο τοῦ **Γεωργίου Παπαβασιλειάδη**, διδασκάλου ἐκ Σταριτσάνης μὲ τίτλο

«**Ἱστορικαὶ ἐκ παραδόσεως σημειώσεις περὶ τοῦ χωριοῦ Σταριτσάνη: Εἰς ἀρχαιοτέραν καὶ νεωτέραν ἐποχὴν**». Τὸ κείμενο τοῦ παραπάνω βιβλίου ἀναδημοσίεψα στὸ περιοδικὸ **Κόνιτσα** (Ἄρ. 45, 47 καὶ 48). **Σταριτσάνη** βέβαια εἶναι τὸ χωριὸ τῆς ἐπαρχίας Κόνιτσας, ποὺ σήμερα ὀνομάζεται **Πουρνιά**.

Γράφει λοιπὸν ὁ γεροδάσκαλος Γ. Παπαβασιλειάδης στὸ βιβλίο του αὐτό:

«Ἡ Σταρίτσιανη, πεντάωρον ἀπέχουσα τῆς Κονίτσης πρωτ. τῆς ἐπαρχίας, εἰς ἣν ὁποῖαν ὑπάγεται πολιτικῶς τε καὶ ἐκκλησιαστικῶς, ὡς νῆσος μεταξὺ δύο βαθυτάτων λάκκων, κειμένη, ἐπὶ ἐδάφους ἀστάτου, κατωφεροῦς, ἀείποτε πάσχοντος καθίζησιν καὶ καταρρέοντος ἔνθεν καὶ ἔνθεν καὶ περικλειομένη ὑπὸ τῶν βουνοσειρῶν «Γεροφωλιᾶς», «Πρασιάνου», «Αἰταλιόπολη», «Κλέφτη-Τσιοπάνη» καὶ «Πουρνιάς», κλάδων καὶ ὑψηλῆς κορυφῆς τῆς Πίνδου, ἀριθμοῦσα νῦν περὶ τὰς ἑκατὸν καὶ δέκα οἰκογενείας. ἔκαλεῖτο τὸ πάλαι «Τράπια» (ἐκ τοῦ ἀτραπός).

Ἡ Τράπια, κωμόπολις μὲ τριακοσίας περίπου οἰκογενείας ἔκειτο ἐν τῇ θέσει, ἣτις καὶ σήμερον φέρει τὸ ὄνομα αὐτῆς Τράπια. Ἡ θέσις αὐτὴ ἐν ἐκείνῃ τῇ ἐποχῇ ἀπετέλει φαίνεται, ἐπίπεδον συνεχόμενον μετὰ τῆς ἀνωτέρω θέσεως Κρασιά, ἐξ ἧς ἀπεσπάσθη μετὰ φοβερὰν τοῦ ἐδάφους καθίζησιν, ὡς δύναται πᾶς τις περιεργῶς παρατηρητῆς νὰ ἴδῃ, καὶ σὺν τῷ χρόνῳ τὸ πλεῖστον αὐτῆς κατέρρευσε ἐν παρεσύρθη ἐκ τοῦ παραρρέοντος βαθυτάτου λάκκου..... οἱ κάτωθι τοῦ παρεκκλήσιου τούτου ἀγροὶ καλλιεργούμενοι, ἔφερον εἰς φῶς πρὸ ἐτῶν ἦσαν τὴν ὑπαρξίν παλαιοῦ νεκροταφείου, οὗ τινος ἡ ἔκτασις καὶ ὁ χώρος μαρτυρεῖ ὅτι ὁ πληθυσμὸς τῆς κωμοπόλεως Τράπια ἦτο τριπλάσιος σχεδὸν τοῦ πληθυσμοῦ τῆς νῦν Σταρίτσιανης».

Τὸ τοπωνύμιον Τράπια, ὑπῆρχε στὴν Σταρίτσιανη, κι ὅταν ὁ Κ. Στεργιόπουλος μάζευε τὰ τοπωνύμια τῆς ἐπαρχίας Κονίτσης⁸, ὁπότε καὶ σημείωνε. «Τράπια ἢ Σ Ντράπια, τοποθεσία Πουρνιάς (Α) ὅπου ἄλλοτε ἦτο ἀτραπὸς ὀδηγοῦσα πρὸς τὸ Στένημα, μιὰ τῶν ἄλλοτε τριῶν συνοικιῶν τοῦ χωριοῦ».

Ἔτσι παρατηροῦσα πὼς κι οἱ δυὸ (Παπαβασιλειάδης καὶ Στεργιόπουλος) ἔβγαζαν τὴ λέξη **Τράπια**, ἀπὸ τὸ ἀτραπός, κι ἦταν αὐτὸ ἓνα πάρα πολὺ καλὸ σημάδι, γιατί ἔδειχνε πὼς κι οἱ δυὸ ἀγνοοῦσαν ἢ δὲν σύνδεαν τὸ τοπωνύμιον Τράπια, μὲ τὴν ἀρχαία ἠπειρώτικη Τράμπυα, ὥστε νὰ ὑπάρχει φόβος κάποιας παραμόρφωσης τοῦ τοπωνύμιου, ἀπ' αὐτὲς τοῦ παλίου λογιστικῆς σχολαστικισμοῦ (πρβ.: Κόνιτσα, Κνωσσός, Κονωσσός κλπ.) ποὺ ὅπωςδήποτε θὰ μπέρδευε τὸ πράγμα.

Ἔπειτα, ἡ ὑπαρξὴ τοῦ παλίου Νεκροταφείου, ...«οὔτινος ἢ ἔκτασις κι

ὁ χώρος μαρτυρεῖ ὅτι ὁ πληθυσμὸς τῆς κωμοπόλεως Τράπια, ἦτο τριπλάσιος σχεδὸν τοῦ πληθυσμοῦ τῆς νῦν Σταρίτσιανης», μ' ἔβαζε σὲ σκέψεις. Καταλάβαινα δηλαδή, πὼς ἡ παράδοση γιὰ τὴν ὑπαρξὴ μιᾶς τέτοιας κωμόπολης (γύρω στοὺς δυὸ χιλιάδες κατοίκους), ποὺ νόμιζε ὁ παλιὸς δάσκαλος, ἔρχονταν ἀπὸ πάρα πολὺ παλιά, μιᾶς καὶ σὲ καμμιά μεσαιωνικὴ μνήμη (χάρτη ἢ κείμενο γραπτὸ) δὲν ἀναφέρονταν μιὰ τέτοια κωμόπολη, ἀπ' ὅσα βέβαια γνωρίζω.

Παραπέρα, ἤξερα πὼς τὸνομα τοῦ χωριοῦ, τὸ **Σταρίτσανη** δηλαδή, εἶναι μᾶλλον σλάβικο καὶ προέρχεται ἀπὸ τὸ **Σταριστάν**, ποὺ σημαίνει **Παλιὸ χωριό** ἢ **Παλιὸς Οἰκισμὸς** καὶ ποὺ σὲ τελευταία ἀνάλυση, ἂν σκεφτεῖ κανένας πὼς τὰ σλάβικα τοπωνύμια κόλλησαν στὸν τόπο κατὰ τὰ λεγόμενα «σκοτεινὰ χρόνια» δηλαδή πρὶν τὸ δέκατο μ.Χ. αἰῶνα, σὰν ὄνομα λέει πολλὰ, μιὰ κι ὑπαινίσσεται κάποιο παλιότερο οἰκισμὸ.

Ἄκόμα εἶδα, πὼς ἡ γεωγραφικὴ τοποθέτηση τῆς Τράμπυας, ἀπ' τοὺς παλιότερους συγγραφεῖς γίνονταν κατὰ τρόπο αὐθαίρετο, στὸν σύγχρονο ἠπειρώτικο χώρο.

Τελικά, ἀπ' τὴ μελέτη τῶν κειμένων ποὺ ἀναφέρονται στὴν Τράπια-Τράμπυα, εἶναι φανερό, πὼς τουλάχιστο ἡ ταύτιση αὐτῶν τῶν δύο τόπων ὄχι μόνο **δὲν ἀποκλείεται** ἀλλὰ καὶ εἶναι σφόδρα πιθανή.

Μπορεῖ βέβαια ἡ περιοχὴ αὐτὴ (Τράμπυα-Βούνειμα) νὰ μὴ ταυτίζεται ἑκατὸ στὰ ἑκατὸ μὲ τὸν χώρο τῆς Τράπιας, πάντως εἶναι σίγουρο πὼς δὲν ἀπέχει καὶ πολὺ μακριὰ ἀπ' αὐτήν.

2. ΤΟ ΠΑΖΑΡΙ ΤΗΣ ΚΟΝΙΤΣΑΣ

1. Τὸ μέσα Παζάρι τῆς Κόνιτσας εἶναι ἓνα πραγματικὸ Μνημεῖο, τοῦ τέλους τῶν Βυζαντινῶν χρόνων, καὶ τῶν πρώτων χρόνων ποὺ ἀκολούθησαν τὴν τούρκικη κατάκτηση.

Οἱ Κονιτσιῶτες χριστιανοὶ καὶ μουσουλμάνοι, ποὺ ἓνα μέρος τῆς ζωῆς τους πέρασαν στὰ ὕστερα χρόνια τῆς τουρκοκρατίας ἐδῶ, ἐξακολουθοῦσαν καὶ μετὰ τὸ 1913 νὰ ξεχωρίζουν στὸ Παζάρι τῆς Κόνιτσας τρία τμήματα, στὰ ὁποῖα ἔδιναν κι ἀπὸ μιὰ ὀνομασία. Κι αὐτὸ ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὶς εἰδικότερες ὀνομασίες ποὺ ἔπαιρναν ὀρισμένα σημεῖα τοῦ Παζαριοῦ ἀπὸ διάφορα κτίσματα. Ὅπως: στὸ τζαμί (τοῦ Χουσεῖν Σιάχ). Στὴν ὥρα ἢ στὸ Ρολοῖ. Στὸ Χάνι τοῦ Λούπα. Στὸ Χάνι τοῦ Σουλεϊμάν κλπ. Αὐτὰ τὰ τρία τμήματα τοῦ Παζαριοῦ ὀνομάζονταν: «Ἰμαρέτ», τὸ παλιὸ μέσα Παζάρι, «Παλιοχώρι», τὸ ἔξω Παζάρι, ἐκεῖ ποῦναι σήμερα ἡ Κεντρικὴ Πλατεία, καὶ «Παζαρόπουλο», τὸ κτίσμα, ἴσως καὶ ἡ γύρω περιοχὴ, μιᾶς μονόροφης οἰκοδομῆς ποῦταν μέχρι τὸ 1940 λίγο πιὸ πίσω ἀπ' τὸ ΠΚΠΑ, τοποθετημένο κάθετα πρὸς τὸ διάδρομο τῆς εἰσόδου τοῦ Δημόσιου Οἰκοτροφείου. Αὐτὸ τὸ κτίσμα εἶχε τὴν κλασσικὴ κατασκευὴ ἑνὸς μπεζεστενιοῦ, μιᾶς χτισμένης δηλαδὴ Ἀγορᾶς, μὲ ἐσωτερικὲς καμάρες, ποὺ στὰ δυὸ ἄκρα ἐξόδου τῆς εἶχε θύρες ποὺ τὴν ἔκλειναν. Ἡ γύρω ἀπὸ τὸ Μπεζεστένι αὐτὸ –τὸ Παζαρόπουλο– περιοχὴ, ἓνα ἀπέραντο λειβάδι ἀλλὰ καὶ αὐτὸ καθεαυτὸ τὸ Μπεζεστένι ἀποτελοῦσαν ἰδιοκτησία τῆς οἰκογένειας Ζεϊνέλ μπέη.

Στὰ τελευταῖα χρόνια τῆς Τουρκοκρατίας φαίνεται πὼς ἀρκετὰ μαγαζιά ἀπὸ τὰ μαγαζιά ποὺ βρισκόνταν στὸ Ἰμαρέτ ἀνήκαν στὸ Τζαμί τοῦ Χουσεῖν Σιάχ, ὅπως φαίνεται ἀπὸ ἔγγραφο τοῦ 1919 ποὺ δημοσίευσε ὁ Α. Εὐθυμίου:

«Ἐλάβον παρὰ τοῦ κ. Παναγιώτου Ρούβαλη διὰ δύο μαγαζιά τὸ γιαρ-
χακί (ἐδαφονόμιον) μέχρι τέλη Νοεμβρίου 1919 καὶ εἶμαι ἐξοφλημένος καὶ
προηγούμενοι ἀποδείξεις θεωροῦνται ἄκυροι... Κόνιτσα 12 Νοεμβρίου
1919. Ὁ Ἐπίτροπος τοῦ Τζαμιοῦ Χουσεῖν Σιάχ, Σαμπήτ Μουχεντὴν ἐφέ-
ντης (ἐλληνιστί)». Ἀκολουθεῖ τουρκικὸ κείμενο καὶ σφραγίδα τουρκικῆ⁹.

2. Ἄς δοῦμε τώρα τί ἦταν ἓνα Ἰμαρέτ, καὶ ποιᾶς περίπου ἐποχῆς χτί-
σμα εἶναι, τὸ Ἰμαρέτ τῆς Κόνιτσας.

Ἀκολουθώντας τὸν Χαλίλ Ἰναλτζίκ, καθηγητὴ τῆς Ἱστορίας στὸ Πανε-
πιστήμιο τῆς Ἀγκυρας¹⁰, μαθαίνουμε ὅτι: Οἱ Ὀθωμανοὶ πιστοὶ στὶς με-
σανατολικὲς παραδόσεις τους, κατάβαλαν προσπάθειες νὰ μεγαλώσουν τὶς
πόλεις τους, νὰ ἐνισχύσουν τὴν ἐμπορικὴ τους ἀνάπτυξη. Κι αὐτὸ ἄρχισε
νὰ γίνεται ἀπὸ τὸν Μωάμεθ τὸν Πορθητὴ. Κι ἀπὸ τὴν ἴδια τὴν Πόλη. Κι

έπεκτάθηκε σ' όλόκληρα τὰ Βαλκάνια. Ἔτσι μέσα στις νεοκατακτημένες πόλεις κατασκευάζονταν Ἱμαρέτια. Δημόσια Ἱδρύματα πού στήριζαν τὰ ἔσοδα βακουφιῶν. «Ἐνα σύμπλεγμα ἀπὸ κτίσματα φτιαγμένα ἀπὸ εἰσαγεῖς ἢ φιλανθρωπικούς σκοπούς. Τζαμί, μετρεσές, νοσοκομεῖο, ξενῶνες, ἐγκαταστάσεις νεροῦ, δρόμους, γέφυρες, μαζί μὲ τὰ ἱδρύματα πού πρόσφεραν τοὺς πόρους γιὰ συντήρησή τους, γιὰ παράδειγμα χάνια, παζάρια, καραβάν σεράγια, λουτρά, μύλους, βαφεῖα, σφαγεῖα καὶ μαγέρικα»¹¹.

Τὰ θρησκευτικά καὶ φιλανθρωπικά ἱδρύματα ἦταν συνήθως μαζεμένα γύρω ἀπὸ τὸ τζαμί, ἐνῶ τὰ ἐμπορικά κτίρια βρισκόνταν κοντὰ τους ἢ σὲ κάποιο ἄλλο μέρος πού συγκέντρωνε τὴν κατάλληλη κίνηση. Τὰ Ἱμαρέτια ἀποτελοῦσαν βασικὸ στοιχεῖο τοῦ σχεδίου ὄλων τῶν ὀθωμανικῶν πόλεων καὶ αὐτὰ τοὺς χάριζαν τὴν ιδιαίτερη ὄψη τους, δεσπόζοντας ὡς πτεροσφατα στὶς πόλεις καὶ κωμοπόλεις τῶν Βαλκανίων καὶ τῆς Μικρασίας μὲ τὸ γνῶριμο περίγραμμά τους...».

Ἡ διαχείριση αὐτῶν τῶν ἱδρυμάτων ἐξασφαλίζονταν τοπικῶς ἀπὸ διάφορους ὑπαλλήλους πού ἐλέγχονταν τελικὰ ἀπὸ τὸν τοπικὸ Κατῆ.

Συνήθως ἡ ἐμπορική κίνηση συγκεντρώνονταν στὰ ὀχυρωμένα μπεζεστένια, πού ἀποτελοῦσαν μέρος τῶν ἱδρυμάτων αὐτῶν. Αὐτὰ σκεπάζονταν συνήθως μὲ πέτρινες καμάρες ἢ κλυτῶσαν τὴν παλιὰ μορφὴ τους μὲ τὰ ὑπαίθρια δρομάκια πού σκιαζόνταν ἀπὸ δέντρα. «Σ' ὄλες τὶς μεγάλες ὀθωμανικὲς πόλεις τῶν Βαλκανίων... τὰ κέντρα τοῦ ἐμπορίου ἀναπτύχθηκαν τριγύρω στὰ μπεζεστένια».

Οἱ διάδοχοι τοῦ Μωάμεθ τοῦ Πορθητῆ, ὁ Μπαγιαζήτ ὁ Β' καὶ ὁ Σουλεῖμάν Α' συνέχισαν αὐτὴ τὴν ταχτική καὶ τὸ σύστημα τῶν Ἱμαρετιῶν σ' ὄλη τὴν Αὐτοκρατορία, καὶ ὄλοι οἱ σουλτάνοι τῶν πρώτων χρόνων τῆς κατάκτησης ἐπάρρουναν κρατικούς καὶ αὐλικούς ἀξιωματούχους νὰ κάνουν οἱ Ἱμαρέτια νὰ χρηματοδοτήσουν Ἱμαρέτια πόλεων, μὲ πανδοχεῖα καὶ μπεζεστένια.

«Τὸν δέκατο τέταρτο καὶ δέκατο πέμπτο αἰῶνα παρόμοια ἱδρύματα δημιουργήθηκαν καὶ ἀπὸ μπέηδες τῶν συνόρων στὰ ἐδάφη πού εἶχαν κατακτήσει. Ἀργότερα οἱ πυρήνες αὐτοὶ θὰ μετατραποῦν σὲ ὀθωμανικά διοικητικά καὶ πολιτιστικά κέντρα. Σπουδαῖο ρόλο στὴν ἱδρυση αὐτῶν τῶν βακουφιῶν ἔπαιζε ὁ θεσμὸς τοῦ τεμλικίου, δηλαδή ἡ παραχώρηση ἰδιοκτησιακῶν δικαιωμάτων ἀπὸ τὸ Σουλτάνο».

Φαίνεται πὼς ἡ γενικότερη τάση τῶν Σουλτάνων νὰ κάνουν Ἱμαρέτια καὶ ἄλλα δημόσια ἔργα ἄρχισε νὰ φθίνει ὅσο πέρασαν τὰ πρώτα χρόνια τῶν ἐνθουσιασμῶν τῆς πραγματικὰ «ἐκπληκτικῆς ἐπέκτασης τῆς ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας».

Οἱ ἱδρυτὲς τῶν Ἱμαρετιῶν ἔδιναν συνήθως σ' αὐτὰ τὴ νομικὴ μορφὴ

«βακουφίου», πού σημαίνει ότι «από απόψεως ιδιοκτησίας ανήκαν στον Θεό, και εξασφάλιζαν διηνεκή παραχώρηση, ύπαρξη, δραστηριότητα και φορολογικές απαλλαγές». Τα θρησκευτικά και φιλανθρωπικά κτίσματα (ξενώνας, τζαμί, βρύσες νερού, νοσοκομείο κλπ.) ήταν συνήθως συγκεντρωμένα γύρω απ' το τζαμί. Τα έμπορικά καταστήματα, σφαγεία, μεγέρικα, μύλοι, κλπ. βρίσκονταν λίγο μακρύτερα. Στα πρώτα ή διαχείριση εξασφαλιζόνταν από μουτεβελλή, (έμμισθο διαχειριστή). Στα δεύτερα ή χρήση και ή έκμετάλλευση παραδίνονταν σε ιδιώτες, πού πλήρωναν κάποιο αντίλλαγμα (νοίκι, έδαφονόμιο, ή άλλο δόσιμο) από τον όποιο ένισχύονταν τα οίκονομικά των πρώτων (φιλανθρωπικών και θρησκευτικών ίδρυμάτων).

Σά σύνολο τό Ίμαρέτ ήταν βακούφι, ίδρυμα δηλαδή με οίκονομική και διοικητική αυτότέλεια.

3. Άπ' όλα τα παραπάνω πού μάθαμε για τα Ίμαρέτ, γίνεται φανερό πώς αυτό τό συγκρότημα κτιρίων (με διάφορες χρήσεις τό καθένα) ήταν ένα ένιαίο σύνολο και κατασκευάζονταν όλα μαζί από την άρχή.

Ξέρουμε πώς τό Ίμαρέτ της Κόνιτσας κλασσικό στό είδος του περιλάμβανε και τό Τζαμί του Χουσεΐν Σιάχ, πού βρίσκονταν στό οικόπεδο όπου χτίστηκε τα τελευταία χρόνια ο Άγιος Κοσμάς. Άκριβώς πίσω από τό ξενοδοχείο Πίνδος, τό όποιο αντικατέστησε τό Παλιό Χάνι του Λούπα, πού πολύ παλιά ήταν ίδρυμα Φιλανθρωπικό, ξενώνας για περαστικούς και ταξιδιώτες (στοιχείο του Ίμαρέτ) ένα ωραιότατο χτίριο με καμάρες και πελεκητή πέτρα, πού για χρόνια μου ήταν σχεδόν έρείπιο υπόλοιπο πυρκαϊάς. Άπέναντι απ' την Κεντρική είσοδο του περιβόλου του τζαμιού ήταν τό πανηγύρι «Ρολοί του Παζαριού» πού ή καμπάνα του σήμαινε τις ώρες και άκούγε όλη ή Κόνιτσα.

Κατά τή γνώμη του καθηγητή της Τουρκικής Ίστορίας στο Πανεπιστήμιο του Βερολίνου, Φράντς Μπάμπιγκερ τό παραπάνω τζαμί, έπομένως κι όλόκληρο τό Ίμαρέτ (τό μέσα παζάρι της Κόνιτσας) χτίστηκε από τό Μπαγιαζήτ τον Β', (1481-1512), κατά τό 1500 μ.Χ. (βλ. Χρήστου Σούλη, Τουρκικαί έπιγραφαι Ίωαννίνων, Ήπειρ. Χρονικά 1933, σελ. 94). Ή άποψη αυτή του Μπάμπιγκερ ένισχύεται και από την άναφορά του Έβλιά Τσελεμπή ό όποιος στα 1670 έγραφε ότι στην Κόνιτσα, «ύπήρχε τζαμί φτιαγμένο από τον σουλτάνο Μπαγιαζήτ», (χωρίς νά προσδιορίζει ποιόν Μπαγιαζήτ έννοεί).

Καταλήγω λοιπόν στό συμπέρασμα πώς όλο τό συγκρότημα του Ίμαρέτ της Κόνιτσας (μόνο τό παλιο-μέσα Παζάρι) πρέπει κατά τό μεγαλύτερό του μέρος (έξαιρούνται δηλαδή τα κομμάτια του Παζαριού πού για διά-

φορους λόγους είχαν εν τῷ μεταξύ ανασκευασθεῖ) εἶναι κτίσματα τοῦ 1500, καὶ ἐν πάσῃ περιπτώσει κτίσματα τῶν ἀρχῶν τοῦ 16ου αἰώνα.

Βρισκόμαστε δηλαδή σὲ μιὰ ἐποχὴ ποὺ σημειώνεται μιὰ πρώτη μεγάλη ἀκμὴ τῆς Κόνιτσας.

4. Αὐτὴ τὴν ἐποχὴ ποὺ συμπίπτει καὶ μὲ τὴν μεγάλη ἀνάπτυξη τῆς ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας (15-16ος αἰώνας) τὰ Ἱμαρέτια μὲ μπεζεστένια κλπ. κατασκευάζονταν μὲ βάση παλιὰ Βυζαντινὰ καὶ εἰδικώτερα, βαλκανικά, πρότυπα καθὼς φαίνεται, ἀπὸ Σουλτάνους σὲ σημαντικὲς πολιτεῖες τῶν Βαλκανίων ἢ πάνω σὲ ὀδικὲς διαταυρώσεις. Κι ἐπειδὴ τόσο ἡ δεύτερη περίπτωση ὅσο καὶ ἡ πρώτη ταιριάζουν ἀπόλυτα στὴ γεωγραφικὴ θέση τῆς Κόνιτσας (σημειώνεται ὅτι ἡ χερσαία διαδρομὴ Θεσσαλονικῆ-Αὐλῶνα περνοῦσε ἀπὸ Φλώρινα - Κορυτσά - Λεσκοβίκι - Κουλάβα Ἄωου (βλ. Ἰναλτζίκ ὄπ. σελ. 212-213) γιὰ τὴν κατασκευὴ ἑνὸς ἀρκετὰ μεγάλου Ἱμαρέτ, ὅπως εἶναι αὐτὸ τῆς Κόνιτσας, (Τζαμά ἑνεῶνας καὶ πάνω ἀπὸ πενήντα μαγαζιά κι ἐργαστήρια) θὰ πρέπει νὰ συμπεράνουμε ὅτι ἡ ἐπιλογὴ τῆς Κόνιτσας ἀπὸ τὸν Μπαγιαζήτ Β' ἔγινε ἐπειδὴ ἡ Κόνιτσα στὰ χρόνια τοῦ ἦταν ἓνα σημαντικό οἰκονομικὸ, πνευματικὸ κλπ. κέντρο, πάνω σὲ κυκλοφοριακὸ ἄξονα.

Ἐξ ἄλλου αὐτὸ προκύπτει ἕμμεσα καὶ ἀπὸ τὸν Ἑβλιά Τσελεμπή ποὺ στὶς περιηγήσεις του διαχωρίζει τὶς σημαντικὲς ἢ ἀσήμαντες πολιτεῖες ἀπὸ μόνον τὸ γεγονὸς ἂν ἔχουν ἢ ὄχι Μπεζεστένι (συγκροτημένη-ἀγορά).

Πραγματικὰ ἡ Κόνιτσα καταχτήθηκε ἀπὸ τοὺς Ὀθωμανοὺς στὸ πρῶτο κατέβασμά τους ἀπὸ τὸ Κέντρο τῆς Βαλκανικῆς, ἤτοι τὸ 1417.

Ἦταν ἡ ἐποχὴ ποὺ ἡ Διπαλίτσα καὶ ἡ Κλειδωνιάβισσα, στὸν κάμπο τῆς Κόνιτσας βρισκόνταν σὲ πολὺ μεγάλη οἰκονομικὴ καὶ πολιτισμικὴ ἀκμὴ. Οἱ προοπτικὲς λοιπὸν ἀνάπτυξης ἑνὸς μεγάλου οἰκονομικοῦ, θρησκευτικοῦ, διοικητικοῦ καὶ ἐπικοινωνιακοῦ κέντρου στὴν Κόνιτσα ἐμφανίζονται ἰδιαιτέρως αἰσιόδοξες γιὰ τοὺς Τούρκους. Ἐξ ἄλλου ἀπὸ τὶς μέχρι τότε κατακτήσεις τους ἡ Κόνιτσα ἦταν ἡ πιὸ κοντινὴ στὰ Γιάννενα, ποὺ μποροῦσε νὰ γίνῃ ἀνταγωνιστικὴ τους ὡς κέντρο Ἰσλαμικό.

Τὸ πρᾶγμα ἐπιβεβαιώνεται καὶ ἀπὸ τὸν Μελέτιο τὸ Γεωγράφο, ποὺ τὸν 17ο αἰῶνα γράφει ὅτι ἡ Κόνιτσα κάποτε ἦταν πόλη καὶ ὅτι τὴν ἐποχὴ του ξέπεσε σὲ κωμόπολη (κώμη).

5. **Τὸ ἔξω Παζάρι**, ὅπως ἀναφέραμε, οἱ παλιοὶ τὸ ἀποκαλοῦσαν **Παλιοχώρι**. Δὲν ὑπάρχουν πληροφορίες γι' αὐτό. Ἡ παράδοση ἀναφέρεται σὲ κάποια βρῦση ποὺ ὑπῆρχε ἐκεῖ, καὶ ὅτι στὸ χῶρο αὐτὸ γίνονταν ἡ ἐμπο-

ροπανήγυρη τῆς Κόνιτσας. Ἀσφαλῶς τὸ ὄνομα δείχνει ὑπαρξὴ κάποιου παλιοῦ οἰκισμοῦ ποὺ τὰ ἴχνη του καὶ ἡ ὀνομασία του χάθηκαν μέσα στὸ χρόνο.

Εἶναι ἀλήθεια ὅτι αὐτὸν τὸν ἐξαφανισθέντα οἰκισμό ποὺ ἀπεκαλεῖτο ἀπὸ τοὺς παλιούς Κονιτσιῶτες Παλιοχώρι πρέπει νὰ τὸν συσχετίσουμε μὲ τὸ τοπωνύμιο Τσιφληκόπουλο, ποὺ εἶναι στὰ Γραβίτσια, τὸ συνοικισμό Μπέρκο ποὺ εἶναι στὴ βορεινὴ πλευρὰ τῆς Κόνιτσας καὶ ἦταν τὰ κτήματα τῆς οἰκογένειας Μπέρκου (πολὺ παλιάς οἰκογένειας «ἀρχόντων καστρινῶν»).

Ἐν πάσῃ ὁμῶς περιπτώσει σ' αὐτὸ τὸ Παλιοχώρι τὰ τελευταῖα χρόνια ποὺ σκάψανε γιὰ νὰ γίνεῖ ἡ πλατεία, βρέθηκαν πάρα πολλὰ μνήματα. Ἀλλὰ κανένας δὲν ἐρεῦνησε ποιᾶς ἐποχῆς ἦταν ἢ ἂν ἦταν μουσουλμανικὰ ἢ χριστιανικὰ.

6. Στὴν περιοχὴ τοῦ Παλιοχωριοῦ ὅπως εἶπαμε παραπάνω μέχρι περὶ τοῦ 1940, ὑπῆρχε τὸ ἐρειπωμένο κτίσμα τοῦ λεγομένου Παζαρόπουλου. Αὐτὸ τὸ ὄνομα ἀντιδιαστέλλονταν πρὸς τὸ Μέσο Παζάρι, ποὺ ἦταν καὶ τὸ Μεγάλο Παζάρι, τὸ Ἰμαρέτ τῆς Κόνιτσας. Ἡ ὅλη κατασκευὴ τοῦ Παζαρόπουλου ἦταν κατασκευὴ κλασσικοῦ Μπεζεστενιοῦ. Δὲν μπορεῖ νὰ ξέρει κανένας ποιᾶς ἐποχῆς κατασκευὴ ἦταν. Λαμβάνοντας ὁμῶς ὑπόψη αὐτὰ ποὺ ἀναφέρει ὁ Ἰναλτζίκ στὴν «Ἱστορία» του ὅτι οἱ Σουλτάνοι παραχωροῦσαν τὸ δικαίωμα σὲ τοπικοὺς ἀρχόντες νὰ κατασκευάζουν Ἰμαρέτια, μπεζεστενία καὶ ἄλλα εἶδη κτισμάτων ποὺ προωθοῦσαν τὴν ἀνάπτυξη τῆς ἐμπορικῆς κίνησης τῶν περιοχῶν καὶ τὴ συγκέντρωση τῶν ἀνθρώπων, ιδιαίτερα ἀνθρώπων ποὺ ἔφταναν στὰ Βαλκάνια ἀπὸ τὴ Μικρὰ Ἀσία, παραχωρώντας σ' αὐτοὺς τοὺς τοπικοὺς ἀρχόντες μαζί μὲ τὸ δικαίωμα τῆς κατασκευῆς φοροαπαλλαγῆς, καὶ ἰδιοκτησιακὰ δικαιώματα (κληρονομούμενα κτήματα) ἀβίαστα θὰ μπορούσε νὰ συμπεράνουμε ὅτι αὐτὸ τὸ κτίσμα ἐγένετο τὴν ἐποχὴ τῆς μεγάλης ἐμπορικῆς ἀκμῆς τῆς Κόνιτσας ἀπὸ τοὺς προγόνους τοῦ Ζεϊνέλ μπέη, μὲ τὰ παραπάνω εὐεργετήματα, μὰ καὶ ἡ ἰσχυρὴ αὐτὴ οἰκογένεια, ἀπὸ ὅπου κατάγονταν καὶ ἡ μητέρα τοῦ Ἀλῆ πασᾶ, Χάμκω, ἦταν μέχρι καὶ τὸ 1913 ἰδιοκτῆτρια ὄχι μόνον τοῦ κτίσματος αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ ὀλόκληρου τοῦ ἀπέραντου λειβαδιοῦ ποὺ περιέβαλλε αὐτὸ τὸ κτίσμα, καὶ ὅπου ἀπὸ παράδοση ἢ καὶ «ἀπὸ ἀναληφθεῖσα παλαιόθεν ὑποχρέωση», γίνονταν ἀπὸ παλιότερα ἢ ἐτήσια Ἐμποροπανήγυρη τῆς Κόνιτσας καὶ ἡ ἔκθεση τῶν ἀλόγων, μουλαριῶν κλπ. ζώων, ἢ ὅποια ἔμποροπανήγυρη πρέπει νὰ σημειώσουμε ὅτι πῆρε τότε τὸ ὄνομά της «Παζαρόπουλο» ἀπὸ τὸ παραπλευρῶς κείμενο «Μπεζεστενι»¹².

3. ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΑ ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑΣ

Ἡ Κόνιτσα καὶ ἡ ἐπαρχία της, ὅπως καὶ παραπάνω ἀναφέραμε, καταλήφθηκε ἀπὸ τοὺς Τούρκους τὸ 1417, μαζί μὲ ἄλλες περιοχὲς καὶ πολιτεῖες (Κάστρα) τῆς Δυτικῆς Βαλκανικῆς τοῦ χώρου ποὺ ἀρχίζει ἀπὸ τὴν Κροῖα καὶ τελειώνει στὸ Πρεμέτι - Κόνιτσα.

Σουλτάνος αὐτὸ τὸν καιρὸ εἶναι ὁ Μεχμέτ Α΄, ποὺ ἐγκαινιάζει νέα κατακτητικὴ πολιτικὴ. «Οἱ νεοκατακτημένες περιοχὲς θεωροῦνται ὡς προσαρτώμενες καὶ ὄχι αὐτοτελεῖς. Οἱ ντόπιοι εὐγενεῖς μικροὶ καὶ μεγάλοι χάνουν τὴν φεουδαρχικὴ τους ἐξουσία».

Οἱ περιοχὲς χωρίζονται σὲ Σαντζάκια (νομούς), βιλαέτια (ἐπαρχίες) καὶ ναχιγιέδες (ὑποδιαίρεση τῆς ἐπαρχίας, χωρὶς νὰ γίνεται σαφὴς διάκριση μεταξὺ βιλαετιοῦ καὶ ναχιγιέ, ἀκόμα οὔτε καὶ στὸ συνοπτικὸ τιμαριωτικὸ κατάστιχο ποὺ γράφτηκε τὸ 1431 καὶ δημοσιεύτηκε ἀπὸ τὸν Χαλίλ Ἰναλτζίκ).

Ἔτσι τὸ πρῶτο σαντζάκι στὴν περιοχὴ εἶναι τὸ σαντζάκι τῆς Ἀρβανιτιᾶς (Σαντζάκ-ι-Ἀρβανίτ) μὲ ἔδρα τὸ Ἀργυρόκαστρο, στὸ ὁποῖο ὑπάγονται διάφορα βιλαέτια (Βλιώρας, Κάνινα, Μπεράτι κλπ.) καὶ μένουν ἔξω τὸ βιλαέτι τῆς Πρεμετῆς καὶ τῆς Κόνιτσας. Ἐπικεφαλῆς σὲ κάθε βιλαέτι ἦταν ἓνας Σιούμπασης.

Ἀργότερα, καὶ μετὰ τὴν κατάκτηση καὶ τῶν Ἰωαννίνων, τὸ 1430 (1431), οἱ Τούρκοι τὸ 1437 δημιουργοῦν τὸ Σαντζάκι τῶν Ἰωαννίνων, στὸ ὁποῖο προσαρτοῦν ἓνα μεγάλο μέρος τῆς σημερινῆς Ἠπείρου, μέσα στὸ ὁποῖο περιλαμβάνεται καὶ τὸ βιλαέτι τῆς Κόνιτσας, καὶ ἐπὶ πλέον τὰ Γρεβενά καὶ ἡ Βέντσα. Στὸ βιλαέτι τῆς Κόνιτσας ἀπὸ τὴν ἀρχὴ φαίνεται ὅτι ὑπάγεται ὁ λεγόμενος Ναχιγιές τοῦ Τζαῖμ, δηλαδή τὸ Λεσκοβίκο μὲ τὴν Καραμουρατιά. Τὸ ὄνομα τοῦ Τζαῖμ εἶναι μία ἀπὸ τὶς παραφθορὲς τοῦ ὀνόματος τοῦ Σαχίμ μπέη ἢ Ἰσαῖμ μπέη Σιούμπαση τοῦ Λεσκοβικίου, τὸ δεύτερο ἡμισυ τοῦ 14ου αἰῶνα, καὶ πολέμαρχου τῶν Ὀθωμανικῶν δυνάμεων κατὰ τὴν κατάληψη τῆς Βοσνίας. Τὸ Πρεμέτι τότε ὑπάγεται στὸ Σαντζάκ τῆς Ἀρβανιτιᾶς, ἐνῶ φαίνεται καὶ τὸ βιλαέτι τοῦ Πωγωνιοῦ καὶ τῆς Παραμυθιάς (Ἀγιαντουνάτ) μᾶλλον ἀπὸ τὴν ἀρχὴ δὲν ὑπήχθησαν στὸ σαντζάκι τῶν Ἰωαννίνων.

Στὶς Ὀθωμανικὲς πηγὲς τοῦ 16ου-19ου αἰῶνα φαίνεται ὅτι οἱ ἐπαρχίες τῆς Κόνιτσας καὶ τῶν Γρεβενῶν σχηματίζουν μιὰ ἐνιαία περιφέρεια μὲ ἀδιευκρίνιστο καθεστῶς, στὴν ὁποία ὑπάγονταν ἀκόμη καὶ ἡ Κορυτσά καὶ τὸ Πρεμέτι¹³.

Ἡ ἐνότητα τῶν παραπάνω γειτονικῶν ἐπαρχιῶν αὐτῶν, δὲν φαίνεται νὰ ἦταν ὀργανικὴ. Θὰ ἀποτολμούσαμε νὰ ποῦμε ὅτι μᾶλλον ἡ φύλαξη τῶν διαβάσεων τῆς Πίνδου ἦταν τὸ στοιχεῖο ποὺ ἔνωσε σὲ μιὰ ἐνιαία μονάδα τὶς παραπάνω ἐπαρχίες ἀλλὰ δὲν ξέρουμε πῶς λειτουργοῦσε ἡ μονάδα αὐτή.

Τὰ Σαντζάκια τῆς Ἀρβανιτιᾶς καὶ τῶν Ἰωαννίνων ὑπήγοντο στὸ Ἐγιαλέτι τῆς Ρούμελης. Ἐπικεφαλῆς στὸ Ἐγιαλέτι ἦταν ὁ Μπεηλέρ μπέης τῆς Ρούμελης (Ρούμελη Βαλέσσή).

Τὸ ὅλο διοικητικὸ σύστημα τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας στὰ πρῶτα βαλκανικά της βήματα εἶχε σοβαρὰ ἐπηρεασθεῖ ἀπὸ τὸν τιμαριωτισμό, πὺ ἦταν τὸ οἰκονομικὸ καὶ κοινωνικὸ καθεστῶς πὺ συγκροτήθηκε μετὰ τὴν κατάκτηση.

Ὁ τοπικὸς διοικητὴς στὸ βιλαέτι, ὅπως εἶπαμε, λέγονταν σιούμπασης, καὶ ἦταν ἓνας ἀπὸ τοὺς τοπικοὺς σπαχήδες (τιμαριούχους), πὺ στὴν οὐσία ἐκπροσωποῦσε τὴν Σουλτανικὴ ἐξουσία καὶ ταυτόχρονα ἦταν ἀρχηγὸς τῶν ὑπολοίπων σπαχίδων. Κατ' ἀρχὴν, τιμάρια (χάσια καὶ ζιαμέτια) χορηγοῦνταν μόνο σὲ Τουρκομουσουλμάνους καὶ κυρίως σὲ στρατιωτικοὺς ἢ σκλάβους τοῦ Σουλτάνου καὶ τῶν μπέηδων.

Στὶς περιοχὲς πὺ κατάκτησαν οἱ Τοῦρκοι τὸ ἔτος 1417 (ἀπὸ Κρούια μέχρι καὶ Κόνιτσα), ἀπὸ στοιχεῖα τοῦ ἔτους 1431 βγαίνει ὅτι τὸ 16% τῶν σπαχίδων (γαιοκτημόνων) ἦταν πρῶην Χριστιανοὶ (ἀνάμεσα στοὺς ὁποῖου καὶ Κονιτσιῶτες φεουδάρχες), 30% ἦταν Τοῦρκοι τῆς Μικρασίας καὶ 50% σκλάβοι τοῦ Σουλτάνου καὶ τῶν μπέηδων (πολεμιστὲς πὺ συνόδευαν τὸν Ὀθωμανικὸ στρατὸ ἢ μεταφέρονταν γιὰ μετεγκατάσταση στὶς νέες περιοχὲς τὰ πρῶτα χρόνια τῆς κατάκτησης)¹⁴.

Ἀναφέρονται ἐδῶ στοὺς πρῶην Χριστιανοὺς φεουδάρχες πὺ ἐξισλαμίστηκαν πρὶν ἀπὸ τὸ 1431, γιὰτὶ μετὰ τὴν κατάκτηση τῶν Ἰωαννίνων (1431), οἱ φεουδάρχες Καστινοὶ Γιαννιῶτες παρέμεναν ταυτόχρονα φεουδάρχες καὶ Χριστιανοί, σύμφωνα μετὰ τὸν ὄρισμὸ τοῦ Σινὰν Πασᾶ.

Εἶναι ἀπὸ πολλὰς πηγὲς γνωστὸ ὅτι μετὰ τὴν κατάκτηση κατὰ τὰ ἔτη 1419 μέχρι τὸ 1421, ἀπεστάλησαν στὴν νεοκατακτηθεῖσα περιοχή Ἐμίνηδες καὶ ἔκαναν ἀπογραφὴ τῶν ἀγροτικῶν ἐκμεταλλεύσεων καὶ τῶν ἐσόδων, βάσει τῶν ὁποῖων προσδιορίστηκε ἡ φεουδαρχικὴ πρόσοδος γιὰ κάθε οἰκισμό. Τὰ χωράφια χωρίστηκαν σὲ στρατιωτικὰ φέουδα καὶ μοιράστηκαν σὲ σπαχήδες. Ἡ ἔγνοια τοῦ Σουλτάνου νὰ καλλιεργηθεῖ ἡ γῆ, μετὰ κάθε θυσία, ἦταν θεμελιώδης ἀρχὴ τῶν πρῶτων χρόνων τῆς κατάκτησης.

Ἀπὸ μελέτη τοῦ **T. Gokbilgin**, πὺ χρησιμοποιεῖ ὁ Ν. Τοντόρωφ στὸ βιβλίο του «**Ἡ Βαλκανικὴ Πόλη**», (Ἀθήνα 1986, σελ. 656), φαίνεται ὅτι τὸ σύνολο τῶν προσόδων τῆς Κόνιτσας τὴν περίοδο ἀπὸ 1526-1528, ἀνέβαινε σὲ 21.012 ἀκτσέδες (ἀκτσές=ἀσημένιο τούρκικο νόμισμα ἑνὸς γραμμαρίου). Τὴν ἴδια ἐποχὴ καὶ ἀπὸ τὴν ἴδια πηγὴ φαίνεται ὅτι τὸ βιλαέτι τῆς Κόνιτσας ἐξακολουθεῖ νὰ διοικεῖται ἀπὸ τὸν Σιούμπαση.

Οἱ λέξεις βιλαέτι καὶ ναχιγιές, πὺ ἀποτελοῦσαν τὴ βάση τοῦ διοικητικοῦ συστήματος εἶναι ἀραβογενεῖς. Καὶ σύμφωνα «μετὰ ἀρχεϊακὲς καὶ πε-

ριηγητικές πηγές» τὸ βιλαέτι ἀποτελοῦσε «ἐδαφικὴ ὑποδιαίρεση τοῦ σαντζακίου, πὺν περιελάμβανε μία πόλη ἢ κωμόπολη, κατὰ προτίμηση ὀχυρωμένη, μὲ σαφὴ διοικητικὴ ὑπόσταση ἢ ὁποία ἐκδηλώνεται στὸ πρόσωπο τοῦ σιούμπαση, στρατιωτικοῦ ἀρχηγοῦ του, ἀπὸ τῆ μεριά, καὶ τοῦ ἱεροδίκη -Καδῆ- ἀπὸ τὴν ἄλλη». Ἐπειδὴ ὁμως μιὰ περιφέρεια βιλαετιοῦ ταυτιζόταν μὲ τὴ δικαιοδοσία ἐνὸς καδῆ, μὲ τὸν καιρὸ ἀντικαταστάθηκε ἡ λέξη «βιλαέτι» ἀπὸ τὸν ὄρο «καζὰς» ἢ «καδηλίκι», πὺν ἐξέφραζε ἀκριβέστερα αὐτὴν τὴν δικαιοδοσία. Αὐτὴ ἡ ἀλλαγὴ καθιερώνεται καὶ ἐπίσημα κατὰ τὸν 17ο αἰῶνα. «Ἀπὸ ἑκεῖ καὶ πέρα ἡ ὀνομασία καζὰς - καδηλίκι θὰ ἀποκτήσει τὴ δικὴ της δυναμικὴ... ἔτσι ὥστε τὸν 19ο αἰῶνα ὁ ὄρος «καζὰς» νὰ ἀντικαταστήσει πλήρως τὸν ὄρο «βιλαέτι».

Ὅταν λέμε καζὰς τῆς Κόνιτσας, λοιπόν, δὲν εἶναι παρὰ ἡ συνέχεια τοῦ ἀρχικοῦ βιλαετιοῦ τῆς Κόνιτσας πὺν πρωτοσυστήθηκε στὴν Κόνιτσα ἀμέσως μετὰ τὴν κατάληψή της.

Ἡ ἔκταση τοῦ βιλαετιοῦ-καζὰ τῆς Κόνιτσας δὲν εἶναι σαφῶς προσδιορισμένη γιὰ τὰ πρῶτα χρόνια τῆς κατάκτησης. Ἡ περιοχὴ τῆς Καραμουρατιᾶς λ.χ. φαίνεται ἀπὸ στοιχεῖα, ὅτι βρίσκεται στὸ βιλαέτι τῆς Κόνιτσας ἀπὸ τὴν ἀρχή, ἀφοῦ τὸν 16ο αἰῶνα, σὲ μιὰ ἀπὸ τὶς ὀθωμανικὲς πηγές «*συναντᾶται νὰ ἀνήκει στὸ βιλαέτι τῆς Κόνιτσας ὁ Ναχιγιές τοῦ Τζαῖμ. (Λεσκοβικίου) μέχρι τὸν 17ο αἰῶνα, ὅποτε ὁ Ναχιγιές τοῦ Τζαῖμ προσκολλᾶται στὸν καζὰ τοῦ Παγωνίου, προσωρινά*». Ἀργότερα ὁ Ναχιγιές τοῦ Τζαῖμ χωρίζεται στὰ δύο. Τὰ χωριὰ πὺν βρίσκονται ἀριστερὰ στὸν Ἄωο, (Ὀστανίτσα, Δεπαλίτσα, Συκιά κλπ.) ὑπάγονται στὸν καζὰ τοῦ Παγωνίου καὶ τὰ ὑπόλοιπα (Λεσκοβίκιο, Περάτι, Μπότα κ.λπ.) ὑπάγονται στὸν καζὰ τῆς Κόνιτσας.

Ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά, ἡ Σαμαρίνα, ἡ Σλάτινα (Χρυσή) καὶ Βίσατσκο (Πευκόφυτο) κάποια ἐποχὴ στὸν 19ο αἰῶνα φεύγουν ἀπὸ τὸν καζὰ τῆς Κόνιτσας, ὀριστικῶς. Τὸ Δέντσικο (Ἄετομηλίτσα) τὰ ἔτη 1846 καὶ 1895 ἀναφέρεται σὰν τμῆμα τοῦ καζὰ τῆς Κόνιτσας, ἐνῶ τὸ 1880, τὸ 1900 καὶ τὸ 1905 ἀναφέρεται σὰν τμῆμα τοῦ καζὰ τῆς Κολώνιας. Τὰ χωριὰ Πληκάτι καὶ Τούρνοβο ἀναφέρονται ἀπὸ τὸν Κοσμὰ τὸ Θεσπρωτὸ (1831) σὰν χωριὰ τοῦ καζὰ τῆς Κολώνιας. Τὰ χωριὰ Χιονιάδες καὶ Λεσκάτσι (Ἄσημοχώρι) ἐκτὸς ἀπὸ τὴ δεκαετία τοῦ 1890, ἀναφέρονται στὶς πηγές μονίμως σὰν χωριὰ τῆς Κολώνιας.

Τὸ 1882 σχηματίζεται ὁ καζὰς τοῦ Λεσκοβικίου καὶ κάποια χωριὰ τοῦ καζὰ τῆς Κόνιτσας: Πυρσόγιαννη, Βούρμπιανη, Στράτσιανη Πλάβαλη, Ἴσβορος, Μπελθούκι, Ὀστανίτσα, Δεπαλίτσα, Κοσάρτσικο, Μπουτσικό καὶ Συκιά ὑπάγονται στὸν καζὰ αὐτὸ. Ἡ ἀλλαγὴ αὐτὴ τμηματικὰ καὶ μέχρι τὸ 1903 ἔπαψε νὰ ἰσχύει καὶ ὄλα τὰ χωριὰ αὐτὰ εἶτε μὲ εἰδικὸ ἰραδέ,

είτε και άτύπως, έπανήλθαν στον καζά της Κόνιτσας, όπου άνήκαν γεωγραφικά και εκκλησιαστικά.

Υπό τις παραπάνω συνθήκες και άνακατατάξεις, είναι φανερό ότι ή έκταση του καζά της Κόνιτσας κατά τον 19ο αιώνα αύξομειώνονταν, από 1192 τετραγωνικά χιλιόμετρα, έπεφτε στα 1120, την περίοδο 1871-1876, και στα 810 την περίοδο 1882-1903 κλπ.

Για λόγους «περίεργους» στα χρονικά της Όθωμανικής Αυτοκρατορίας (καθυπόταξης της ληστοκρατίας που κυριαρχούσε στην περιοχή) δημιουργείται ταυτόχρονα με τον

καζά το 1882 στο Λεσκοβίκο και Σαντζάκι το όποιο όμως δεν διατηρήθηκε για πολύ και έξέπνευσε το 1887. Στο σαντζάκι αυτό ένα είδος Νομαρχίας υπήχθη και ο καζάς της Πρεμετής, του Πωγωνίου και του Λεσκοβίκου, από το 1882 μέχρι το 1887.

Σε πίνακα καζάδων της Ρούμελης, που συντάχθηκε το 1678 (έτος έγείρας 1078), διαβάζουμε ότι ο καζάς της Κόνιτσας αναφέρεται ως καζάς Κόνιτσε, υπάγεται στο Σαντζάκι Ίωαννίνων, απέχει 12 κονάκια (διανυκτερεύσεις) από την Κωνσταντινούπολη, ο κατής του καζά παίρνει ήμερομίσθιο 100 άσπρα και έχει βαθμό 8. (βλ. Νεοκλή Σαρρή: Όσμανική Πραγματικότητα, τόμος 2ος, σελ. 75).

Στον καζά έπικεφαλής του διοικητικού ήταν όπως είπαμε ο κατής. Οί άναπληρωτές του Κατή λέγονταν **Ναϊμπηδες**. Ό κατής ήταν άνώτατος πολιτικός, διοικητικός, δικαστικός άρχοντας και ταυτόχρονα προϊστάμενος όλων των κοινωφελών ιδρυμάτων του καζά. Για τά θέματα δημόσιας τά-

Κονιτσιώτες με παραδοσιακές στολές (1890)

ξης, τις έντολές του κατή εκτελοῦε ὁ σιούμπασης, πού ἦταν περισσότερο στρατιωτικό ἀξίωμα (ὁ σιούμπασης τὸν 19ο αἰῶνα εἶχε πάψει νὰ εἶναι ὁ στρατιωτικὸς διοικητὴς τοῦ καζᾶ, ἀλλὰ ὁ ἐκπρόσωπος τοῦ μπέη, στὸ τσιφλήκ). Τὰ οἰκονομικὰ τῶν ἰδρυμάτων (βακουφιῶν-ἰμαρέτ κλπ.) τὰ διαχειρίζονταν εἰδκοὶ ἐπίτροποι, οἱ μουταβελῆδες, πού βοηθιῶνταν ἀπὸ τοὺς μουλτεζίμηδες.

Ὁ καζὰς τῆς Κόνιτσας ἦταν ἀπὸ τοὺς παλιότερους στὴν περιοχή (ἀπὸ τὴν πρώτη μέρα τῆς κατάκτησης) καὶ παρ' ὅτι μὲ τὸν καιρὸ ἔχασε τὴ σημασία πού τοῦ εἶχαν προσδώσει οἱ πρῶτοι Τούρκοι (εἶχε μειωθεῖ καὶ πληθυσμιακὰ) σπανίως ἔμενε χωρὶς κατή.

Στὶς ἀρχές τοῦ 19ου αἰῶνα καὶ ὅταν ἦταν Σουλτάνος ὁ Μαχμούτ Β', ὁ Ἄλῆ Πασὰς καὶ οἱ ἄλλοι «ντερεμπέηδες» τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, τοῦ Κουρδιστάν καὶ τῆς Μεσοποταμίας ἀνησύχησαν σὲ μεγάλο βαθμὸ τὴν Ὑψηλὴ Πύλη. «Ἐπεσε ἔπειτα ἡ Ἑλληνικὴ Ἐπανάσταση καὶ ἀκολουθήσε ἡ θεαματικὴ ἥττα τῶν τούρκικων στρατευμάτων στὸ Ρωσοτουρκικὸ πόλεμο τοῦ 1828-1829. Ἐέσπασε ἡ ἀνταρσία στὴν Αἴγυπτο μὲ τὸν Μεχμέτ Ἄλῆ, ἄρχισαν οἱ ἐπεμβάσεις τῶν ξένων καὶ ἡ διάλυση τοῦ ἀποτελοῦντος «κράτος ἐν κράτει» σώματος τῶν Γιαννιτσάρων τὸ 1826». Αὐτὰ εἶναι γεγονότα πού ἔδωσαν ἀφορμὴ στὴν ἄρχουσα ὀθωμανικὴ τάξη νὰ ἀρχίσει νὰ σκέφτεται πὼς ἡ ἀποσύνθεση τῆς Αὐτοκρατορίας βρίσκεται πρὸ τῶν πυλῶν καὶ ὅτι ἓνα πρόγραμμα ἐξευρωπαϊσμοῦ καὶ φιλελευθεροποίησης ἦταν παραπάνω ἀπὸ ἀναγκαῖο.

Πρῶτος πού συνέλαβε τὸ νόημα αὐτὸ τῆς ἐποχῆς καὶ ἄρχισε νὰ ἐφαρμόζει στὴν περιοχή του ἀνάλογα μέτρα (ἀπὸ τὸ 1825 πού ἀντικατέστησε στὰ 3 Ἐγιαλῆτα τῆς Ρούμελης τὸν Ὁμέρ Βρυώνη) ἦταν ὁ Βεζύρ Μεχμέτ Ρεσῆτ Πασὰς Ρούμελη Βαλεσῆ. Γράφεται ὅτι «Ὅλες οἱ ἐνέργειές του ἔδειχναν πὼς ἀπέβλεπε: Στὴ σφυρηλάτηση τοῦ αἰσθήματος ἐνότητας στοὺς λαοὺς τῶν Βαλκανίων πού ἦταν κάτω ἀπὸ τὴ δική του διοίκηση (μέσα στοὺς ὁποίους περιλαμβάνονταν Ἡπειρῶτες καὶ Ἀρβανίτες). Στὸ χτύπημα τῶν διακρίσεων καὶ τῶν παράνομων ἐνεργειῶν. Στὴν δίωξη τῆς διαφθορᾶς καὶ τῆς αὐθαιρεσίας». Τὸ ἔντονο στοιχεῖο φιλελευθεροποίησης, πού ἔδειχναν ὅλες του οἱ ἐνέργειες, ἔδωσαν ἀφορμὴ νὰ προβοῦν οἱ κάτοικοι τῆς ἐπαρχίας Κόνιτσας (ἢ τουλάχιστον αὐτοὶ πού ἔπαιζαν τὸν ρόλο τῶν ταγῶν, προεστώτων) τὴν τρίτη δεκαετία τοῦ 19ου αἰῶνα στὴν συγκρότηση ὁμάδων, ἐπιτροπῶν, πού θὰ ἀναλάμβαναν τὴν διαχείριση τῶν κοινῶν, καὶ τὴν υπεράσπιση τῶν συμφερόντων τους. Οἱ ὁμάδες αὐτές, στὶς ὁποῖες μετεῖχαν Ὀθωμανοὶ (ἐκπρόσωποι τῶν ἀρχῶν — ὁ μουσελίμης, οἱ ἀγάδες καὶ οἱ μπέηδες κλπ.), ἀλλὰ καὶ Χριστιανοὶ προεστώτες τοῦ βιλαετιοῦ, ξεκίνησαν ἀπὸ ἀπλοὶ διαχειριστὲς τῶν κοινῶν δαπανῶν τοῦ βιλαετιοῦ —πρὸς ἀποφυγὴ

«καταχρήσεων», «χαλασμών», ταραχῶν καὶ ἀνωμαλίας»— γιὰ νὰ καταλήξουν σὲ ὄργανα ἐπίσημα —ἱερὲς συμφωνίες καὶ ἀδελφότητες ἀναγνωρισμένες ἀπὸ τὸ ντοβλέτι, οἱ ὁποῖες κατὰ τὸν Ε. Σούρλα, ἀποκαλοῦνταν «Συμβούλιο τῶν Προεστώτων τῶν Πέντε κύκλων» (Ἡπ. Χρ. 1929, σελ. 206).

Τὸ κύριο πρόβλημα ποὺ ταλάνιζε τότε τὸ βιλαέτι τῆς Κόνιτσας (ἔτσι συνήθιζαν νὰ τὸ ἀποκαλοῦν οἱ συγκεντρωνόμενοι κάτοικοι, ἐνῶ οἱ ἐπίσημες ἀρχὲς τὸ ἀποκαλοῦσαν καζὰ τῆς Κόνιτσας) ἦταν οἱ αὐθαίρετες ἐπεμβάσεις στὰ χωριά τῆς Κόνιτσας (Ἄγαλίκια, Σιουμπασλίγια, ληστεῖες, ἀπαγωγὲς γιὰ λήψη λύτρων κλπ.) τῶν ἀπειθαρχῶν ἀλλὰ καὶ ἀποτελούντων κράτος ἐν κράτει Κολωνιατῶν Ἄλβανῶν μπέηδων. Τὰ παντὸς εἶδους βάσανα ποὺ τράβαγαν οἱ κάτοικοι, ἡ ἀνασφάλεια ποὺ δημιουργοῦσε ἡ κατάσταση αὐτῆ, ὁ ἄμεσος κίνδυνος ποὺ διέτρεχαν ὅλοι, ἀνάγκασε Χριστιανούς καὶ Μουσουλμάνους νὰ ἀνασκουμπωθοῦν γιὰ νὰ βροῦν ἄμεση λύση στὸ πρόβλημα, δείχνοντας ἀλληλεγγύη μεταξὺ τους, καὶ νὰ ζητοῦν ἀπὸ τὸν Μπεηλέρμπεη τῆς Ρούμελης ἐπέμβαση καὶ σωτηρία. Ἐτσι ὁ Ρούμελη Βαλεσῆ (Μπεηλέρμπεη τῆς Ρούμελης Βεζύρης Μεχμέτ Ρεσῆτ Πασᾶς) ἀνταποκρινόμενος στὶς ἐκκλήσεις, ἔχοντας ὅμως καὶ μία σειρὰ ἀπὸ ἄλλες ἀφορμὲς ἀναρχίας καὶ ἀσυδοσίας τῶν Ἄρβανιτῶν, γράφει σὲ γράμμα τοῦ πρὸς τὸν Κώστα Γραμματικὸ τὸν Ἰούνιο τοῦ 1830 (Ἡπ. Χρονικὰ 1929, σελ. 220), μὲ τὸν ὁποῖο οἱ προσωπικὲς σχέσεις ἐξακολουθοῦν νὰ εἶναι πολὺ ἐγκάρδιες..... «θὰ κατέβω μόνος μου εἰς αὐτὰ τὰ μέρη ὅπου νὰ βάλω εἰς τάξη καλὴ τὰ πράγματα καὶ νὰ δώσω μίαν γενναίην ἡσυχίαν πρὸς ὄλους τοὺς κατοίκους φουκαράδες αὐτῶν τῶν μερῶν διὰ νὰ ἡσυχάσουν ἀπὸ τὰ τосαῦτα μεγάλα καὶ ἀνυπόφορα δεινὰ ποὺ ἐδοκίμασαν καὶ χάλια δοκιμάζουν τώρα τόσα χρόνια.....».

Κι ἐπειδὴ ἦταν ἄνθρωπος τῆς ἄμεσης δράσης (γι' αὐτὸ καὶ ἀργότερα ὁ Σουλτάνος Μαχμούτ τὸν ἔκανε Μεγάλο Βεζύρη) τὸν Ἰούλιο τοῦ ἴδιου ἔτους βρῖσκεται στὰ Μπιτώλια (Μοναστήρι) ὅπου συγκεντρώνει μὲ πρόκλησίν του πάνω ἀπὸ χίλιους «ἐνόχους» Ἄλβανούς¹⁵ τοὺς ὁποῖους «ἐπὶ λόγῳ εὐαρέστου καὶ πρωτοφανοῦς θεάματος» - πολεμικοῦ γυμνασίου», «δολοφονεῖ» κυριολεκτικὰ μὲ τηλεβόλα καὶ τηφέκια», ἐνῶ οὗτοι ἀπελάμβανον ἀμέριμνοι τὸ θέαμα.

Ταυτόχρονα προκαλεῖ φερμάνι βασιλικὸ μὲ τὸ ὁποῖο καταργοῦνται τὰ ἀγαλίκια καὶ σουμπασλίγια ἀπὸ τὴν ἐπαρχία (τὰ χωριά) τῆς Κόνιτσας καὶ τὸ Δεκέμβριο τοῦ 1830 στέλνει στὰ χωριά τῆς Κόνιτσας τὸ παρακάτω Μπουγιουρντί¹⁶:

«Μεχμέτ Ρεσῆτ Πασᾶς. Ἐγὼ ὁ Σαντραζέμης Ἐλχακέν Ρούμελη Βαλεσῆ Τελιδέν. Δίδω τὸ Μπουγιουρντί μου εἰς ὅλα τὰ χωριά τῆς Κόνιτσας ὅπου τὰ ἀγαλίκια ἐσηκώθησαν, ἔγιναν μεμνοῦ μὲ φερμάνι βασιλικόν, ὁμοίως καὶ

τά σιουμπασλίκια, διὰ τοῦτο προστάζω καὶ ἐγὼ μὲ τὸ παρόν μου μπουγιουρντί ὅπου τὰ εἰρημένα ἀγαλίκια καὶ σιουμπασλίκια ἀπὸ κάθε χωρίον νὰ εἶναι ἐμποδισμένα καὶ ἄκυρα, μὴ ζητήσῃ τινὰς καὶ ζητήσῃ ἀγαλίκι ἢ τις προεστῶς δώσει μὲ τὸ κεφάλι του, δὲν μὲ δίδεις τζεβάτι, ὁμοίως καὶ σιούμπασης νὰ μὴ κατασταθεῖ σὲ χωρίον, ὅλα τὰ χωρία ὅταν ἔχουν χρεια διὰ τούρκου νὰ κοιτάξουν τις δουλειές τους, νὰ γράφουν πρὸς τὸν εἰς Κόνιτσαν μουσελίμην μου νὰ τοὺς στέλνῃ παλικάρι νὰ τοὺς θεωρεῖ τις δουλειές τους, νὰ τρῶγει ψωμί καὶ φαγί, ὅ,τι λάχει καὶ νὰ τὸν πληρώνουν πρὸς εἴκοσι γρόσια τὸν μήνα, νὰ τὸν κρατοῦν τὸ παλικάρι ὅσο νὰ ἔχουν δουλειὰ οἱ ραγιαδες νὰ παίρνῃ γράμμα ἀπὸ τὸν κοτζάμπασην καὶ νὰ γυροῦν πίσω εἰς τὸν μουσελίμην, καὶ σὺ ἰδικέ μου μουσελίμη ἔτσι νὰ ἀκουλουθήσεις καὶ ὄχι διαφορετικά. Ἐξ ἀποφάσεως. 1830 Δεκέμβριος 4. Ἰωάννινα».

Εἶναι φανερό τι κεφαλαιώδους σημασίας γιὰ τὴν ἐπαρχία Κόνιτσας εἶναι αὐτὸ τὸ Μπουγιουρντί, καὶ οἱ ἐνέργειες τοῦ Μπεηλέρμπεη Μεχμέτ Ρεσήτ Πασᾶ γιὰ τὰ χωριά τῆς Κόνιτσας.

Οἱ ἐνέργειες τοῦ Μεχμέτ Ρεσήτ Πασᾶ ἐνέσπειραν τὸ φόβο στοὺς Κολωνιάτες μπέηδες, καὶ τοὺς ἀνάγκασαν νὰ τραβήξουν χέρι ἀπὸ τὰ χωριά τῆς Κόνιτσας, σταμάτησαν τοὺς ἐκβιασμούς, τις ληστείες καὶ τις ἄλλες ἀναστατώσεις, ἀλλὰ ἄλλοι μπέηδες, ἀκόμη καὶ Χριστιανοὶ παραλήδες, βρῆκαν τρόπο νὰ ἐξασφαλίσουν ἐπίσημους τίτλους καὶ ταπιά ἰδιοκτησίας νόμιμης σὲ χωριά τῆς ἐπαρχίας, μὰ καὶ τὸ ὀθωμανικὸ δίκαιο ἀναγνώριζε τὴν κολληγικὴ σχέση ὡς νόμιμη καὶ τὰ ἀντίστοιχα χωριά ὡς τσιφλίκια.

Ἔτσι κατὰ τὸν Π. Ἀραβαντινὸ¹⁷ τὸ ἔτος 1846 στὴν περιφέρεια τοῦ καζᾶ τῆς Κόνιτσας ὑπάρχουν 29 χωριά λεύτερα, 28 ἰδιωτικὰ τσιφλίκια, 2 ἱμλιάκια καὶ 1 μίχτο.

Ἡ περίοδος τῆς ἡρεμίας (σχετικῆς ἡρεμίας) στὴν Ἐπαρχία τῆς Κόνιτσας βάσταξε μέχρι τὸ 1870. Οἱ μπέηδες τῆς Κολωνίας εἶχαν κατὰ κάποιο τρόπο συμμαζευτεῖ. Ὅμως ὅπως περνοῦσε ὁ καιρὸς καὶ ξεχνιοῦνταν ἡ σφαγὴ στὸ Μοναστήρι (Μπιτώλια), νέα συμπτώματα ληστειῶν καὶ ἐκβιασμῶν ἀκούγονταν στὴν περιοχὴ. Ἐσωσε ὅμως μετὰ τὸν Κριμαϊκὸ πόλεμο ἑλληνικὰ ἐθελοντικὰ σώματα νὰ μπαίνουν στὶς περιφέρειες Ἄρτας, Πρέβεζας, Ἰωαννίνων, Παραμυθιάς, καὶ μετὰ τὸ 1880, ἀπὸ τὴν περιοχὴ τῆς Θεσσαλίας στὴν Ἠπειρο γιὰ νὰ βοηθήσουν τοὺς «σκλάβους ἀδερφοὺς» καὶ βρῆκαν εὐκαιρία ἀμέτρητες ληστρικές συμμορίες νὰ ξεχυθοῦν στὶς Ἠπειρωτικὲς ἐπαρχίες καὶ νὰ μὴν ἀφήσουν τίποτα ὄρθιο. Τὸ κυριότερο κέντρο αὐτῆς τῆς ληστρικῆς δραστηριότητος καὶ ὁ τόπος στὸν ὁποῖο συγκροτοῦνταν οἱ μόνιμες ἀλλὰ καὶ εὐκαιριακὲς ληστοσυμμορίες, ἦταν ἡ ἐπαρχία Κολωνίας, καὶ αὐτὸ ὑπῆρξε ὁ λόγος γιὰ τὸν ὁποῖο τὸ Τούρκικο Δημόσιο τὴν περίοδο 1882-

1887 έκανε το Λεσκοβίκο έδρα Σαντζακίου, και ύπήγαγε τόν καζά τής Κόνιτσας εκεί. Ἡ εμφάνιση τῶν ληστοσυμμοριῶν αὐτῶν θορύβησε πάρα πολύ Μουσουλμάνους και Χριστιανούς στήν Κόνιτσα και τοὺς έκανε νά φροντίσουν νά χτιστοῦν στρατῶνες στήν Κόνιτσα, τότε, γιά νά μήν τολμοῦν οί ληστές νά μπαίνουν και σέ αὐτήν και νά δροῦν άνενόχλητοι.

Οί έκσυγχρονιστικές πρωτοβουλίες τοῦ Βεζύρη Μαχμουτ Ρεσήτ Πασᾶ πού είδαμε παραπάνω, έδειξαν νά βρίσκονται μέσα στό γενικότερο πνεῦμα πού επικρατοῦσε στήν Πόλη ανάμεσα στους κυρίαρχους κύκλους τής Ὑψηλῆς Πύλης. Κι από τή μιᾶ μεριά επιβραβεύτηκε ὁ ίδιος προαγόμενος σέ Μεγάλο Βεζύρη τής Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας, από τήν ἄλλη μέ τήν εὐκαιρία τής ἀνάρρησης στό Σουλτανικό θρόνο τοῦ Ἄβδουλ Μετζήτ (1868) έξαγγέλλεται τὸ περίφημο Χάττ-ι Σερίφ τοῦ Γκιουλχανέ τὸ 1839, με τὸ ὁποῖο καθιερώνεται τὸ Τανζιμάτ, ὅπως καθιερώθηκε νά ὀνομάζεται ἡ περίοδος τῶν μεταρρυθμίσεων τής Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας.

Τὸ προγραμματικό αὐτὸ διάγγελμα πρόβλεπε τὸν κίταρισμὸ ἑνὸς νομοθετικοῦ προγράμματος με τρεῖς κυρίως στόχους: «Τὴν ἐγγύηση τῆς πλήρους ἀσφάλειας τῶν Ὀθωμανῶν ὑπηκόων σέ ὅ,τι ἀφορᾶ τὴ ζωὴ, τὴν τιμὴ, και τὴν περιουσία τους, ανεξάρτητα ἀπὸ τὸ θρησκεῦμα και τὴς δοξασίες τους, τὸν καθορισμὸ ἑνὸς ὁμοιόμορφου συστήματος ἄμεσης φορολογίας και τὴ διαρρύθμιση τοῦ ζητήματος τῆς ὑποχρεωτικῆς στρατολογίας».

Ἐπακολουθεῖ με τὰ χρόνια ἡ ὀριστική κατάργηση τῶν τιμαριωτικῶν σχέσεων και ἡ Ἐκδοση Ποντικῶν και Ἐμπορικοῦ Νόμου. Ἀνατίθεται ἡ διαχείριση τῶν ἐσόδων σέ θερτερδάρηδες. Ἡ πολιτικὴ ἱεραρχία χωρίζεται ἀπὸ τὴ στρατιωτικὴ και ἡ δύναμη τῶν Ἐπαρχιακῶν Διοικητῶν περιορίζεται με τὴ θέσπιση μονίμων τοπικῶν Συμβουλίων στὰ ὁποῖα παίρνουν μέρος Μουσουλμάνοι ἐκπρόσωποι τῆς Διοίκησης κλπ., ἄλλα και προύχοντες τῶν τοπικῶν θρησκευτικῶν κοινοτήτων. Υἱοθετεῖται ἕνα πρόγραμμα κρατικῆς παιδείας, ἀναμορφώνεται τὸ φορολογικὸ σύστημα κλπ.

Βέβαια, ἡ πλειοψηφία τῶν Μουσουλμάνων τῆς ἀπέραντης Αὐτοκρατορίας παρέμεινε ἐχθρική στήν ἰδέα τῆς ἰσότητος τῶν ἀνηκόντων στίς διάφορες θρησκεῖες και δόγματα ὑπηκόων. Παρέμεινε ἐχθρική ἄκόμα και σέ ἄλλα νομοθετήματα προοδευτικά. Στήν Ἡπειρο ὁμως τὰ περισσότερα νομοθετήματα ἔγιναν ἀποδεκτὰ ἀπὸ τὸ 1846, τὸ ἔδαφος ἦταν ἄρκετὰ προετοιμασμένο.

Γενικά θά μπορούσε ὁμως νά πεί κανεῖς ὅτι ὅσο προχωροῦσε ὁ 19ος αἰῶνας, ὄλο και πιὸ δυσδιάκριτα γίνονταν τὰ ὀφέλη τῆς πολιτικῆς τοῦ Τανζιμάτ.

Περαιτέρω στὸν ὀρίζοντα ἦταν ἐμφανῆς, ἐκτὸς τῶν ἄλλων και οἱ ζυμώσεις πού γίνονταν γιά τὴ χειραφέτηση και ἀπελευθέρωση τῶν βαλκανικῶν λαῶν, ανάμεσα στους ὁποῖους ἔκαναν ἐμφάνιση και οἱ Ἄλβανοί. Με

τὴν ἔντονη ἐπέμβαση προσωπικοτήτων Ἰαλβανῶν ποὺ συμμετεῖχαν στὴν Τούρκικη κρατικὴ διοίκηση, καὶ θεωροῦσαν ὅτι ὁ ἄλβανικὸς λαὸς θὰ ἔπρεπε νὰ παραμείνει ἀδελφωμένος μὲ τοὺς Τούρκους Μουσουλμάνους, ὅταν ἄρχισαν νὰ συζητοῦν ἐπισήμως καὶ ἀνεπισήμως τὶς ὑπὸ ἐκκόλαψη πρὸς ἔθνικὴ ἀποκατάσταση (ἀπελευθέρωση) γεωγραφικὲς περιοχὲς ὅπου κατοικοῦσαν Ἰαλβανοὶ ἐμφανίζεται ὡς ἡμιεπίσημη κρατικὴ θέση στὶς τούρκικες ἀρχὲς καὶ προωθείται σὲ ὑποβολιμαῖα δημοσιότητα ὅτι ὁ «καζὰς τῆς Κόνιτσας παρ' ὅτι ἑλληνόγλωσσος..... Σύμφωνα μὲ τὶς κοινὲς ἀλήθειες ποὺ μᾶς κληροδότησαν ἀπὸ στόμα σὲ στόμα ἢ ἱστορία καὶ ἢ παράδοση παλιά, ἦταν κάτω ἀπὸ τὴ διοίκηση Ἰαλβανῶν ἀρχηγῶν, καὶ ἀποτελεῖ ἕνα ἀπὸ τοὺς προαιώνιους χώρους ἐγκαταστάσεως τοῦ ἄλβανικοῦ λαοῦ». Μὲ ἀποτέλεσμα στὶς ἀπογραφὲς καὶ στατιστικὲς ποὺ κάνουν οἱ τούρκικες ἀρχὲς νὰ μὴν κατατάσσουν τοὺς ξεκάθαρα ἑλληνόγλωσσους Κονιτσιῶτες (Χριστιανοὺς καὶ Μουσουλμάνους) στὴν κατηγορία τῶν Ρωμιῶν, ἀλλὰ στὴν κατηγορία τῶν Ἰαλβανῶν. Εἰδικὰ δὲ τοὺς κατοίκους τοῦ ὀρθόδοξου θρησκευήματος στοὺς «Ἰαλβανοὺς Ὀρθοδόξους». Αὐτὰ τὰ «περίεργα» ἐμφανίζει τὸ Σαλναμέ-ι Βιλαγέτ-ι Γιάντα (1892) στὸν τ. 6 (Μ 1311), σελ. 254. Εὐτυχῶς οἱ ἐπόμενοι Σαλναμέδες δὲν διασώζουν καμμία ἀπὸ τὶς παραπάνω περίεργες καὶ ἀστήριχτες αὐτὲς ἀπόψεις τοῦ ἔτους 1892. Ἴσως διότι ἐν τῷ μεταξύ οἱ δραστηριότητες πολλῶν Ἰαλβανῶν ἔδειξαν στοὺς Τούρκους πὼς θὰ ἔταν μᾶλλον μάταιο νὰ περιμένουν ἀπὸ τοὺς ὀμοθρήσκους τοὺς Ἰαλβανοὺς συμπόρευση, καὶ καταλάβαιναν πὼς διεθνῶς τέτοιες ἀπόψεις μᾶλλον θὰ φαίνονταν νὰ ἐγγίζουν τὰ ὅρια τῆς παραδοξολογίας.

4. Ο ΑΓΙΟΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ (Η ΜΗΤΡΟΠΟΛΗ)

Ἐνθύμηση ἀναφερομένη στὰ 1612 καὶ 1684 γράφει τὰ ἀκόλουθα:

«Ἄνωθεν καὶ ἐξ ἀρχῆς ἡ ἐκκλησία μας εἰς τὴν χώραν μας στὸ Πορατζάνος ὁ ἅγιος Νικόλαος ἦταν μικρὴ καὶ ἦταν καὶ παρακλίσι ὁ ἅγιος Θεόδωρος καὶ μὲ πολλοὺς κόπους καὶ μὲ χαράτζια διὰ τοὺς ἀγαρηνοὺς τὴν ἀνάστησαν καὶ πάλιν μετὰ ταῦτα ἐρχόνταναν οἱ ἀγαρηνοὶ καὶ ἐχάλασαν τὸν ἄρθικα καὶ πέρασαν χωρὶς ἄρθικα χρόνους πολλοὺς καὶ πάλιν μετὰ πολλὰ ἔξοδα ἔφτιασαν τὸν ἄρθικα καὶ ἐζωγράφησαν ἐν πρώτοις τὸν ἄρθικα καὶ ὕστερα τὸ ἅγιο βῆμα καὶ διὰ νὰ μὴ εἶναι τίποτε κλισιαστικὸ διὰ νὰ δώσουν τὸ χάρτζι τῶν ζωγράφων καὶ ἔβαλεν ὁ Παπᾶ Μανθέος ὁ πνευματικὸς καὶ ἔγραψαν πρόθεσι τὸ κάθε ὄνομα πρὸς ἄσπρα ἑκατὸ καὶ ἔγραψαν ὀνόματα σαράντα ἐξ ὕστερα μὲ χρόνους ἐχειροτονήθηκα ἐγὼ ὁ ταπεινὸς νικόλαος ἱερεὺς ἀπὸ κυρ «αχιβ (1612) καὶ ἔγινε πάλιν συνδρομὴ καὶ τὴν ἀποστόρισαν (ἐτελείωσαν δηλ. τὸ ζωγράφημα καθὼς εἶναι ἐγγραφή καὶ ἦταν παλαιὰ εἰκονίσματα δεσποτικά ὁ ἅγιος νικόλαος, ὁ ἅγιος ἀθανάσιος, ἡ βάπτισι, ὁ ἅγιος γεώργιος, ἡ μεταμόρφωσι, ὁ ἅγιος δημήτριος, δύο σταυροὶ μικροὶ τὸ κλειστὸ τὸ κόνισμα μὲ τὴν (δυσανάγνωστον) καὶ ἑορτὴν κατὰ προσπίλεος ἡ πεντηκοστὴ ἦταν ἡ ἀνάστασις καὶ ὁ εὐαγγελισμὸς καὶ οἱ ἅγιοι ἀπόστολοι ἦταν καὶ χαρτίον ἕνα εὐαγγέλιο χερίσιο, ἀνθολόγι ἕνα, παρακλητικὴ μία, πεντηκοστὰρι ἕνα, ἕνα παλαιὸ τριῶδι, ἕνας θυμιατός, ποτῆρι ἕνα τσακισμένο· αὐτὰ ἦσαν ὄντας ἐχειροτονήθηκα ἐγὼ ὁ παπᾶ Νικόλαος καὶ μετὰ ταῦτα ἐγράφη ὁ Νίκος ὁ γραμματικὸς ὀνόματα δι' ἄσπρα ἔννεακόσια καὶ ἱστορήθη καὶ τὸ κάτω μέρος τῆς ἐκκλησίας, καὶ τὸν τοῖχον τὸν ἄλλων τὸν ἱστόρησε ὁ νι... μπέρκου⁸ καὶ ὁ Μιχάλης καὶ ἔγραψαν ὀνόματα τέσσαρα δι' ἄσπρα ὀχτακόσια καὶ ἔγραψαν ὀνόματα ἔδωσε μία γυναῖκα ἄσπρα διακόσια καὶ ἔφτιασε τὰ χαρτιὰ τὰ παλαιὰ καὶ ἔγραψαν ὀνόματα... καὶ τὸν ἄλλον τοῖχον τὸν ἱστόρησαν δι' ἄσπρα ὀχτακόσια καὶ ἔγραψαν ὀνόματα... ἔγραψαν καὶ ὁ παπᾶ γεώργης τοῦ παπᾶ δημήτρη τὸ ὄνομα τοῦ γεωργίου ἱερέως ἔγραψεν κι ἡ θυγατέρα τοῦ μιχάλη συγκλητικὴ μοναχὴ καὶ ἔφερε δύο πόλους καὶ ἕνα τετραβάγγελο χερίσιο ἔγραψαν καὶ δύο γυναῖκες καὶ ἐπήρα τὸ τυπικὸ τὸ ἔφερε καὶ ὁ ἀλέξης τοῦ κατζικᾶ μηνιαῖον Ἰανουαρίου καὶ Φεβρουαρίου καὶ ἔγραψα ὀνόματα... καὶ ἔφερε καὶ ὁ γεώργης τοῦ δήμου του ἀναστασίου τὸ τριῶδι καὶ ἔγραψεν ὀνόματα... ἔφευρεν ὁ παπᾶ Νικόλαος μηνιαῖον Ἀπριλίου καὶ Μαΐου καὶ ἔγραψεν ὀνόματα καὶ οὕτω ἔγραψαν ἀρκετοὶ φέρουν ἕκαστος καὶ ἐν ἐκ τῶν ἀναγκασιούτων τῆς ἐκκλησίας.

Εἰς τὰς 1684 μαΐου 25 ἠθελήσαμεν ἡμεῖς οἱ μπουραζανίτες νὰ ἀνακαινίσωμεν τὴν ἐκκλησίαν μας τοῦ ἁγίου νικολάου καὶ μὴ ἔχοντας τὴν δύναμιν ἀρκετὴν ἐζητήσαμεν ἀπὸ τὸν ἄρχοντα κύρ μπαλάνο ἐξ Ἰωαννίνων βοήθειαν ὁ ὁποῖος μᾶς ἔδωσε βοήθειαν ἀσλάνια 40 ἡγουν σαράντα μὲ τοῦτον

τὸν τρόπον νὰ μνημονεύωνται παρρησία τὰ κάτωθι ὀνόματα ἕως ὅπου ἤθελε στηθῆ ὁ ἅγιος ναὸς οὗτος Νικολάου δέσπως καὶ τῶν τέκνων αὐτῶν, Ζαμπέττας καὶ Ἀσήμως καὶ ὅποιος ἱερεὺς δὲν ἤθελε μνημονεύσῃ κάθε Σάββατο καὶ Κυριακῇ καὶ κάθε ἑορτῆν...».

Ἡ ἐνθύμησις αὐτὴ περιλαμβάνεται στὸ «Νέον Κουβαρᾶ» τοῦ Μητροπολίτου Παραμυθίας Ἀθηναγόρα¹⁹, συμπληρουμένη μὲ τὴν κατωτέρω ὑποσημείωση:

«Τὴν ὡς ἄνω μακρὰν ἐνθύμησιν τὴν τόσῃ συγκινητικὴν ἀντεγράψαμεν λαβόντες ἐκ τινος φυλλαδίου, τὸ ὁποῖον εὔρομεν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τῆς Κονίτισης κατὰ τὴν μετάβασίν μας ἐκεῖ μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ Ἀγίου Ἰωαννίνων κατὰ φεβρουάριον τοῦ 1922. Πόσοι τοιοῦτοι θησαυροὶ ἐνθυμήσεων κρύπτονται εἰς τὰς ἐκκλησίας τῶν χωρίων!»

Ἡ αὐτὴ ἐνθύμησις ἀναδημοσιεύθηκε ἀπὸ τὸν κ. Ἀγγέλο Παπακώστα²⁰. Στὴ δημοσίευσί του αὐτὴ ὁ κ. Ἀγγελος Παπακώστα παραθέτει μικρὸ ἀπόσπασμα μιᾶς ἄλλης ἐνθύμησις γραμμῆς στὰ 1778 ἀπὸ τὸν τότε ἀρχιερεῖα Βελλᾶς καὶ Κονίτισης Παῖσιο, ἡ ὁποία ὀλοκλήρῃ ἔχει ὡς ἀκολουθῶς.

«1778 Μαΐου 29 αψη μαΐου ΚΘ ἤλθαμεν καγὼ ὁ ἀρχιερεὺς βελλᾶς καὶ κονίτζης ὁμοῦ μὲ τοὺς... εὐγενεστάτους ἀρχοντας κυρ μιχάλη παναγιωτου ποντζιου τοὺς κυρ μουρ... καὶ κυρ Ἰωάννου διαμαντῆ τοῦ μήνου εἰς ἐτοῦτο τὸ σεβάσμιον μοναστηριὸν τῆς ὑπεράγιας Θεσποίνης ἡμῶν θεοτόκου γεννήσεως τοῦ ὀνομαζομένου στομίου καὶ ἡγουμενεύοντος τοῦ (οσ)ιωτάτου κυρ παῖσιος υἱὸς τοῦ ποτὲ γεωργίου βόντα παπουτζῆ ἐκ μπορατζα-νη ἔχομεν ἀφ οὗ ἐρχερατεύσαμεν ἕως τὴν σήμερον χρόνους δεκαἕξ εἰς τὴν ἐπαρχίαν... ἡμῶν ἐκ τῆς οσδῆναι ἐλαιῶνος γέννημα καὶ θρέμμα υἱὸς πα' νικολάου ἕγγονος γεωργίου μιλίτζη καὶ ἀνεψιος τῶν θείων ἀρχιερέων τοῦ μεγάλου τουρνόβου καὶ (Κ)ορίνθου. Καὶ ἔστω εἰς μνήμην παντοτεινῆ (ὑπογραφή) ὁ Ἀρχιερεὺς βελλᾶς καὶ κονίτζης παῖσιος ἔγραψεν».

Ἀμφότεροι οἱ δημοσιεύσαντες τὶς ἀνωτέρω ἐνθυμήσεις τοποθετοῦν τὸ «χωρίον» «Πορατζάνος» ἢ «Μποράτζιανη» στὸ σημερινὸ Μπουραζάνι. Καὶ τοῦτο βέβαια εὐλόγως, ἀφοῦ ἐκεῖ σώθηκε σχετικὸ τοπωνύμιον. Ἀλλὰ ἀμφότεροι ἄθελά των ἔπασαν ἔξω γιὰ τὴν ἀγνοοῦσαν ὅτι ἡ Ἐπάνω Κόνιτσα τὸν παλαιότερον καιρὸ ὀνομάζονταν «Μπουράτσαν ἢ Μποράτζιανη». Τοῦτο εἶναι ἐκτὸς πάσης ἀμφισβητήσεως. Ἀκόμα καὶ στοὺς χρόνους τῆς γιὰ μιὰ μου Ἄννας Βεκιάρη (πέθανε στὰ 1939 σὲ ἡλικία 83 ἐτῶν), οἱ μὲν Πάνω Κονιτσιῶτες ὀνομάζοντο Πορατζανίτες, οἱ δὲ Κάτω Κονιτσιῶτες ἀπλῶς Κονιτσιῶτες. Τὴν πληροφορία αὐτὴ μᾶς τὴν ἐπιβεβαίωσε καὶ ὁ μακαρίτης ὁ Παπαθωμᾶς Γκότζος, ὁ ὁποῖος μὲ τὸν διακρίνοντα αὐτὸν τρόπο διατυπώσεως καὶ ὑπογραμμίσεως τῶν πραγμάτων μᾶς προσέθεσε ὅτι ἡ Παλαιὰ Κόνιτσα διηρεῖτο στὶς ἀκόλουθες συνοικίες:

«Μπαράτζιανη ἢ Μποράτσαν (ὅπερ σημαίνει «πλοῦτος καὶ δόξα» κατὰ Παντούλαν καὶ Τζιόβα διδασκάλους ἐν Κονίτση) Ρουμάνι μαχαλᾶς, Τζάφ-

κου και Μπέρκου, Ἀλεξατιά (ὅπου μένουν οἱ ἀπλοχέρηδες) Χασεκί-Σουλταν μαχαλάς και Μπερμπετσουλιά».

Πέραν ὁμως αὐτῶν, θυμᾶμαι, ὅταν μεταπολεμικά ἀνάφερα τυχαῖα τὰ παραπάνω στὸ σπίτι τῆς θείας μου Οὐρανίας Ζώη (πέθανε στὰ 1957 και σὲ ἡλικίαν 75 ἐτῶν) ἐκείνη ἀμέσως θυμήθηκε τὸ παρακάτω νανούρισμα ποὺ τῆς ἦλθε σὰν μιὰ μακρυνὴ ἀνάμνηση ἀπὸ τὸ πατρικό της σπίτι, τὸ «Μπεκιαρέϊκο».

*«Τάχτα του και πόχτα του
και τινάχτ' ἢ κόττα του
πίσω ἀπὸ τὴν πόρτα του
ὄλο γρόσια και φλουριά
νὰ δανείση τὰ χωριά
τὴν Κόν' τσομπουράτζανη
και τὸ Κουτσοπίκλαρο».*

Ὁ Κώστας Γραμματικός, σημειώνοντας ὅσα ὑποστατικά εἶχεν ἔξω ἀπὸ τὴ χώρα του (Βούρμπιανη), στὸ «Χαλασμό» του ποὺ πρωτοδημοσίευσε στὰ Ἑπειρ. Χρονικά ὁ κ. Ε. Σούρλας (ἔτος ΙΓ σελ. 12 και 46) ἀναφέρει «1 μπαχτσὲ μεγάλο διὰ σπιτότοπον εἰς τὸ Βαρόσι τῆς Κονίτζης Ποράτζανη ὀνομαζόμενον ἀγορασμένον ἀπὸ τὸν υἱὸν Ντελή Τζένε Κονιτζιώτην».

και β) Μία ἄλλη παραλλαγή, ἴσως και δεύτερη στροφή, τοῦ δημοσιευθέντος στὸ προηγούμενο νανουρίσματος εἶναι ἡ ἀκόλουθος:

*Τοῦ παιδιοῦ μου ἢ ποδιά
που ἔχει γρόσια και φλουριά
νὰ δανείση τὰ χωριά
τὰ μισὰ τὰ Γιάννενα
τὴν Κόν' τσομπουράτζανη
και τὸ Κουτσοπίκλαρο.*

Ἐπομένως δὲν μένει καμμιά ἀμφιβολία ὅτι ἡ Ἐπάνω Κόνιτσα, ὡς συνοικία, τὰ πολὺ παλαιὰ χρόνια ὀνομάζονταν Μποράτζανη ἢ Μποράτσαν. Ἐνῶ ἡ Κάτω Κόνιτσα ὀνομάζονταν ἀπλῶς Κόνιτσα. Μαζὶ δὲ και οἱ δύο «Κονιτσομπουράτζανη», τοῦλάχιστον στὴν καθομιλουμένη. Ἐξ ἄλλου, ἔτσι ἐξηγεῖται πὼς ἡ πρώτη ἐνθύμηση βρέθηκε σὲ φυλλάδιο τοῦ ναοῦ τῆς Ἐπάνω Κόνιτσας «Ἅγιος Νικόλαος» ποὺ εἶναι και ὁ ναὸς γιὰ τὸν ὁποῖο κάνει λόγον αὐτὴ. Ἐπίσης πὼς στὴν ἐνθύμηση αὐτὴ γίνεται λόγος περὶ τῆς οἰκογένειας Μπέρκου, ποὺ εἶναι παμπαλαῖα Κονιτσιώτικη, οἰκογένεια (συνοικία Μπέρκος) και τέλος, πὼς ἀπὸ πουθενὰ ἄλλοῦ δὲν εἶναι γνωστὴ ἢ ὑπαρξὴ κοντὰ τὸ σημερινὸ Μπουραζάνι ὁμωνύμου συνοικισμοῦ και μάλιστα στὰ 1778 (ὅπως φαίνεται στὴ δεύτερη, ἀρκετὰ πρόσφατα. Τώρα, πὼς μεταγενέστερα ἡ Ἐπάνω Κόνιτσα πῆρε τὸ Οὐγγροτουρκικὸ ὄνομα Βαρόσι-Βαρόζι²¹, ποὺ ἔφθασε ὡς ἐμᾶς και ποὺ σημαίνει «Συνοικία ἔξω ἀπὸ τὸ Κάστρο» εἶναι ἄλλο ζήτημα.

5. ΑΓΙΟΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΙΙ

Στὰ 1829, ὁ Ἀηνικόλας ξανακάηκε. Λένε πὼς τὰ παλληκάρια τοῦ Καπλάν μπεη (ποὺ κάθονταν ἀπέναντι) τοῦβαλαν νύχτα φωτιά. Καὶ τότε ἄρχισε μιὰ καινούργια, γιομάτη θυσίες, προσπάθεια, νὰ ξαναστηθῇ ὁ ναός. Καὶ νὰ γίνῃ αὐτὸς ποὺ εἶναι σήμερα. Τὴ φορὰ αὐτὴ εἶναι «ἅγιος Ἐπίτροπος καὶ Πρωτοστάτης» ὁ Νικόλα Ζήσ'τατς (Νικόλαος Ζήσης), μιὰ πραγματικὰ ὠραία φυσιογνωμία τῆς Κόνιτσας. Τὰ περισσότερα λεφτὰ θᾶρχονταν ἀπ' τὰ μετόχια τῆς Βελλᾶς καὶ τῆς Πωγωνιανῆς, στὴ Ρουμανία. Καὶ τὸ ἔργο προβλέπονταν μεγαλόπρεπο. Κι ἦρθαν οἱ πρωτομαστόροι τῆς Βούρμπιανης καὶ τῆς Πυρσόγιαννης, οἱ ἀγιογράφοι τῶν Χιονιάδων καὶ οἱ ταλιαδόροι (ξυλογλύπτες) ἀπὸ τὸ Τούρναβο. Ἀλλὰ, μόλις ἡ ἐκκλησιὰ ἔφτασε στὴ μέση (στὸ σημεῖο ποὺ φτάνει ἡ πελεκητὴ πέτρα), ὁ Καπλάν μπεης (μία ...ἐξαίρεση ἀγρίου καὶ σκληροῦ μουσουλμάνου τῆς Πάνω Κόνιτσας, μόνιμου ἐχθροῦ τῶν ἄλλων ὁμοθρήσκων του) φοίραξε. Ξεσήκωνε τοὺς ἄλλους μωαμεθανούς: «Ποῦ ἀφίνετε τοὺς γκιαούρηδες, αὐτοὶ χτίζουν κάστρο γιὰ νὰ κλειστοῦν μέσα καὶ νὰ μᾶς πολεμήσουν». Ἦταν τότε πρόσφατα καὶ τὰ γεγονότα τῆς ἐλληνικῆς ἐπανάστασης. Κανένας ὁμως δὲν συγκινήθηκε. Οἱ περισσότεροι ἦταν κρυφοχριστιανοί. Κι' οἱ ἄλλοι σκέφτονταν: «ἓνας ἅγιος παραπάνω στὸν τόπο κακὸ δὲν κάνει».

Ἐν τῷ μεταξύ, πείνα εἶχε πέσει στὸν τόπο καὶ μεγάλος σεισμὸς ποὺ τὸ ἀπέδιναν στὸ κάψιμο τῆς ἐκκλησιᾶς. Κι' ἔτρεμαν.

«1829 ἀπριλίου 20. Ἐγίνε σεισμὸς μέγας, ἡμέρα κυριακὴ εἰς τὰ Ἰωάννινα εἴμασταν στὴν ἐκκλησιὰ εἰς τὴν λειτουργίαν καὶ τόσος σεισμὸς ὅπου δὲν θυμόταν κανένας γέροντας νὰ ἔγινε...εἰς τὸν αὐτὸν χρόνον τόση πείνα ἔγινε ὅπου ἀπέθαναν κόσμος ἀπὸ πείνα καὶ δὲν εὐρίσκετο ψωμί ὕστερα ὁμως εἰς τὸν ἀπρίλιο μῆνα ἐξέπεσε ὅπου ἦταν διακόσια πενήντα εἰς τὸ φθότωμα καὶ ἦλθεν ἑκατὸν σαράντα καὶ κᾶνας δὲν ἔλεγε διὰ ψωμί ὁ κασάμπᾶς γεμᾶτος».

Αὐτὰ σημείωνε στὴ μέσα σελίδα τοῦ ἐξωφύλλου, στὸ ἐγχειρίδιο «Περὶ φυλακῆς τῶν αἰσθήσεων κλπ. τοῦ ἐν μοναχοῖς ἐλαχίστου Νικοδήμου ἀγιορείτου...». ὁ Νικόλαος Ἰωάννου, ὁ καὶ ἀναγνώστης ὁ ἐξ Ἀριζίστας ἐν σωτηρίῳ ἔτει 1829 ἀπριλίου 12».

Ἄφησαν τὸν Καπλάν μπεη πεισματωμένο καὶ μόνο. Ἐκεῖνος ὁμως δὲν τῶβαλε κάτω. Ἐβαλε τὰ παλληκάρια του στὴν Κούλια, ποὺ ἦταν ἀκριβῶς ἀπέναντι, νὰ πυροβολοῦν, καθένα ποὺ θὰ τόλμαγε νὰ πλησιάσῃ στὴν ἐκκλησιὰ. Κι' ἔτσι ἄρχισε μιὰ μεγάλη προσπάθεια, ἀπὸ μέρος τοῦ Χριστιανοῦ γιὰ τὸ τέλειωμα τῆς ἐκκλησιᾶς. Στὴν ὁποία πρωταθλήτρια ἀναδείχτηκε ἡ γριὰ καλόγρια Μηλιώνω, ποὺ κουβάλαγε νύχτα λάσπη καὶ νερὸ καὶ ψύχωνε τοὺς μαστόρους, νὰ δουλεύουν μέχρις ὅτου φτάσουν τὸ τοῖχο

στήν κορφή. Λένε, μάλιστα, πώς τρεῖς φορές σβήστηκε τὸ ὄνομα τοῦ Νικόλα Ζήση, σὰν ἰδρυτὴ τῆς ἐκκλησιᾶς, γιὰ νὰ γραφῆ τὸνομα τῆς Καλόγριας.

Πρωτομάστορας στὸ χτίσιμο ἦταν «ὁ Χρῖστο γιόσης μὲ τοὺς υἱοὺς του, ἀπὸ βούρμπιανη» ὅπως λέει ἡ ἐνθύμηση. «Κι' ὁ ναὸς ἐγκενιάσθη διὰ χιρὸς τοῦ θεοφηλεστάτου ἐπισκόπου κυρίου Ἱεροθέου ἐβίας τοῦ ἐξ ἄρτης, ὄντος ἐδὸ διὰ τὸ τεύρη (1843 σεπτεμβρίου 26) ἀριχερατεύοντος Ἰωαννίνων κὲ βελλᾶς κυρίου Ἰωακὴμ Χίου, ἐπιτροπεύοντος κυρίου παρθενίου σιφνίου, προεστεύοντος κυρίου νικολάου Ζίση τάτση, ἐπιτροπεύοντος τόλι πασχάλι, ἐφημερεύοντος ἥς αὐτὴν τὴν ἐκκλησίαν κυρίου παπαγεώργη νάνη, Χρυσάνθου Ἱερομονάχου Λαῖνᾶ, παπαχρίστου ἐξ Ὀστανίτζης καὶ εὐταξία κωνσταντί γόση. (1843 σεπτεμβρίου 30)».

Γκρινιάρηδες, καχύποπτοι καὶ μοχθηροὶ πολλοὶ Κονιτσιῶτες, ἐβλεπαν τὴ δραστηριότητα τοῦ Νικόλα Ζήση (ποὺ μαζὺ μὲ τὴν ἐκκλησία, ἔχτιζε καὶ τὰ σχολεῖα τῆς Κόνιτσας, διώρθωνε καὶ τὸ Μητροπολιτικὸ Μέγαρο) μὲ στραβὸ μάτι καὶ δὲν ἄφιναν εὐκαιρία, ὅπως γίνεται σ' ὅλες τὶς ἐπαρχίες, μὲ μισόλογα κι' ὑπονοούμενα νὰ θίγουν τὴν ἀνιδιοτέλειά του.....

Ὁ Νικόλα Ζήσης, ὅμως δὲν τόβαζε κάτω. Συνέχιζε τὸ ἔργο του, κάνοντας πὼς προσπερνοῦσε τὶς κουβέντες τους. Μέσα του ὅμως ἔβραζε. Καὶ καρτεροῦσεν νάβρη εὐκαιρία γιὰ ἐκδίκηση, ποὺ τὴ βρῆκε ὅταν οἱ Κονιτσιῶτες πανηγύριζαν τὰ ἐγκαίνια τούτων τῶν ἔργων του. Βγάζοντας τὸν καθιερωμένο πανηγυρικό του λόγο, κατάληξε ὡς ἐξῆς...

– Βέβαια, πολλοὶ μὲ κατηγορήσαν πὼς ἀπ' ὅτι ἔκαμα, ἐπωφελήθηκα κι' ἐγώ. Δὲν σᾶς τὸ κούρω. Πραγματικά. Ἐφτιαξα τὴν Ἐκκλησία. Ἐφαγα. Ἐφτιαξα τὰ σχολεῖα. Ἐφαγα. Ἀλλὰ ὅπως ξέρετε, ἔμειναν ἄφτιαχτοι οἱ χαλέδες (ἀποχωρητήρια) τῶν σχολειῶν Ἀφίνω λοιπὸν σ' αὐτοὺς τοὺς κυρίους, τοὺς χαλέδες τῶν σχολειῶν. Νὰ τοὺς φτιάξουν... γιὰ νὰ φᾶνε κι' αὐτοὶ».

Παρὼν στὸ χτίσιμο τοῦ Ἁγίου Νικόλα καὶ ὁ Χρυσάνθος Ἱερομόναχος Λαῖνᾶς. Τὸ μεγαλύτερο μέρος τοῦ 19ου αἰῶνα γιὰ τοὺς παλιούς Κονιτσιῶτες εἶναι πλημμυρισμένο ἀπὸ τὴν παρουσία του. Τὸ χτίσιμο μιᾶς ἐκκλησιᾶς καὶ μάλιστα τῆς Μητρόπολης τῆς Κόνιτσας τὸν βρῆκε νέο, βαθεῖα ἐπηρρεασμένο ἀπὸ τὸ μαρτυρικό θάνατο τοῦ Ἀγιώργη τοῦ Νεομάρτυρα. Καὶ τὸ προσωπικό του αὐτὸ βίωμα τὸ μετέφερε σ' ὅλους ἐμᾶς τοὺς νεώτερους, ποὺ δὲν εἶχαμε γνωρίσει οὔτε τὸν ἴδιο, ἀλλ' οὔτε καὶ τὶς μεταφυσικὲς του ἀγωνίες.

Στὴ μνήμη τοῦ Ἀγιώργη τοῦ Νεομάρτυρα τοῦ ἐξ Ἰωαννίνων μετὰ τὸν ἐκκλησιασμό πηγαίναμε στὶς 17 τοῦ Γενάρη, κάθε χρόνο στὸ Κελί τοῦ Χρῦ-

σανθου... «νά προσκυνήσουμε τὸν Ἅγιο, νά κουβεντιάσουμε «γιὰ τὸ Χρῦσανθο Λαενά», δίπλα στὸ καλοαναμμένο μαγκάλι, καὶ προπαντὸς.....

Ἐκεῖ πάλι παρὼν ὁ μπάριμα Γούσιας, μὲ τὰ «κόλλυβα ἀπλάδα» στ' ἀριστερὸ χέρι ἀγκαλιά, διαρκῶς ν' ἀποτραβιέται καὶ τὴν κουτάλα στὸ δεξί, κραδαίνοντάς την. Καὶ μεῖς στὴ σειρά, μ' ἀπλωμένο τὸ μαντήλι. Τὶς δυὸ ἄκρες στὸ στόμα καὶ οἱ ἄλλες δύο, ἀνοιχτά, μὲ τὰ δυὸ χέρια.

«Καὶ μένα Κυρ-Γούσια».

Θύμωνε ὁ κυρ Γούσιας. Ἄγριεψε τὸ βλέμμα του κι' ἄστραφτε. Ἡ κουτάλα σηκώνονταν ψηλὰ κι' ἔπεφτε στὰ κεφάλια μας σὰν ἀστραπή. Ἔτσι πού μᾶς ἐρχόνταν ὁ «οὐρανὸς σφοντήλι».

Ἦραϊος μήνας ὁ Γενάρης!

«...Εἶναι ἡ ὥρα τοῦ Χρῦσανθου Λαενᾶ. Τοῦ Ἱερομόναχου ἐκ πόλεως Κονίτζης. Τοῦ Ἐξομολογητοῦ. Τοῦ ἀνεπανάληπτου Ἀνθρωπιστῆ... Καὶ τὸν θυμούμαστε. Τέτοιες ὥρες, ὅταν ζοῦσε, ἀγρυπνοῦσεν ἡ γιομάτη αὐταπάρνηση ψυχῆ του.

Ἄφινε τὸ κελὶ τῆς προσευχῆς καὶ τῆς δοκιμασίας (ἓνα κελὶ ποῦναι σήμερα σωστὸ μουσεῖο τῆς ντόπιας λαϊκῆς ἀγιογραφίας), κι' ἔτρεχε στὶς γειτονιές. Νὰ βοηθήσῃ τὸ φτωχὸ - ἀδεοφό, πού ὑπόφερε διπλά, στὸ κρύο. Νὰ ξεκουράσῃ τὸν μεγάλο **πόνο τῆς σιωπῆς**. Χριστιανὸς ἦταν τοῦτος, τοῦρκος ἢ ἑβραῖος; Δὲν λογάριαζε. Τὸ δισάκι του μάζευε ἀπ' ὅλους κι' ἀνοίγε γιὰ ὅλους τὸ ἴδιο.

Ἅγιος ἄνθρωπος, σίγουρος γιὰ τὴν ἀνθρώπινη Καλωσύνη, ὅσο ἦταν σίγουρος καὶ γιὰ τὴν Καλωσύνη τοῦ Θεοῦ, γιόμισε μὲ τὴν παρουσία του τὰ πενήντα χρόνια τοῦ περασμένου αἰῶνα τῆς Κόνιτσας.

Παράδεισος του οἱ Ἄλλοι...

6. Η ΚΟΝΙΤΣΑ ΕΔΡΑ ΤΟΥ ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΒΕΛΛΑΣ

Σε προηγούμενο σημείωμά μας, είδαμε τις πρώτες περιπέτειες που είχαν οι Χριστιανοί κάτοικοι της Κόνιτσας, γύρω στα 1612 και 1684 με το «ανάστημα» της εκκλησίας 'Άγιος Νικόλαος.

Σήμερα θα δοῦμε πῶς ἡ Κόνιτσα ἔγινε ἔδρα (θρόνος) τοῦ Ἐπισκόπου Βελλᾶς καὶ πῶς χτίστηκε τὸ ἐκεῖ Μητροπολιτικό Μέγαρο.

Ἡ Ἐπισκοπὴ Βελλᾶς, πού ὅπως λέει καὶ ὁ Ἰ. Λαμπρίδης²³, ἀντικατέστησε τὴν ἀκμαία ἐπὶ Βυζαντινῶν Φωτεικὴ, εἶχεν ὡς διατεταγμένον θρόνον πρὸ τοῦ 1626 τὴν χώραν Μπογδόριανην. Πλὴν ὁμως «τινὲς καιροῦ δραξάμενοι, πρὸ τριῶν χρόνων ἤδη, ἀπέσπων αὐτὴν τῆς ὀλομελείας τῆς ἐπισκοπῆς καὶ δῆθεν ὑποταγμένην εἶναι τῷ μοναστηρίῳ τοῦ ὄρους Σωφρονίου ἠθέλησαν· ἐξ οὗ συνέβη οὐ μόνον τὸν ἐπίσκοπον τῆς ἐπαρχίας ταύτης ἔνθεν κακεῖθεν φέρεσθαι καὶ παλιννοστεῖν ἐν ἄλλοις τόποις, ὡς στέρηθέντα τοῦ διατεταγμένου θρόνου αὐτοῦ καὶ τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ἐκείνης εἰσοδήματος καὶ μεγάλως ἄχθεσθαι καὶ δυσχεραίνειν, ἀλλὰ καὶ τὴν ὀνομασίαν τῆς Βελλᾶς ἀπολέσαι καὶ εἰς ὀλίγον ἐρημωθῆναι αὐτὴν καὶ ἀπροστάτευτον μεῖναι καὶ δίχα ἀρχιερέως ὅπερ μὴ ὑποφέρων ὁ χειροτονηθεὶς θεοφιλέστατος Ἐπίσκοπος Βελλᾶς κυρ Νεόφυτος, μετὰ τὴν καθάρεισιν τοῦ πρότερον ἐπισκοπεύοντος ἐν αὐτῇ Σωφρονίου ἐζήτησεν ἀνατραπῆναι ὡς κακῶς καὶ παρὰ κανόνας προβὰν καὶ ἀπολαῦσαι πάλιν τὴν ἐπαρχίαν αὐτοῦ καὶ τὴν ὀνομασίαν τοῦ θρόνου αὐτῆς καὶ αὐτὸν εὐρίσκεται ἐν αὐτῇ καὶ οἰκεῖν, καθὰ καὶ οἱ πρὸ αὐτοῦ ἀρχιερεῖς». Ὅθεν «τὴν αἴτησιν ταύτην ἀποδεξάμενοι, ὡς δικαίαν καὶ εὐλόγον «ἀπεφάνθησαν» τῶν πρὸς ἀποξένωσιν τῆς χώρας ταύτης δοθέντων γραμμάτων καὶ σιγγιλίων ἀκύρων καὶ ἀνισχύρων μενόντων καὶ εἰς οὐδὲν λογιζομένων, ἡ μὲν χώρα αὕτη Μπογδόριανη καὶ ἀπὸ τοῦ νῦν καὶ εἰς τὸ μετέπειτα ὑπάρχη ἠνωμένη τῇ ἐπαρχίᾳ Βελλᾶς ἀναφαιρέτως καὶ ἀναποσπάστως καὶ ὁ νῦν ἀρχιερεὺς αὐτῆς Θεοφιλέστατος κυρ Νεόφυτος καὶ οἱ κατὰ καιροὺς ἔχοντες ἐν αὐτῇ τὴν καθέδραν αὐτῶν νέμονται καὶ καρπώνονται τὰ ἐκκλησιαστικὰ εἰσοδήματα καὶ δικαιώματα καὶ πάντα τὰ ἀρχιερατικὰ ἐκτελῶσι γνησίως καὶ ἐνοριακῶς κατὰ τὴν περίληψιν τῆς πράξεως αὐτῶν»...²⁴

Ὁ Μελέτιος ὁ Γεωγράφος ἐν ἔτει 1695, ἀναφέρει ὡς ἔδραν τοῦ Ἐπισκόπου Βελλᾶς τὴν ὁμώνυμον μονὴν καὶ ὡς οἶκημα τοῦ Ἐπισκόπου αὐτῆς ἰδιαιτέραν οἰκίαν ἐν τῇ ἄνω Βελλᾶ ἢ Παλιὸ Βελλᾶ τὴν ὁποῖαν μάλιστα καὶ ἀποκαλεῖ «κώμην»²⁵.

Αἱ πληροφορίες ὁμως τοῦ Μελετίου, ὡς γνωστόν, δὲν εἶναι πάντοτε ἀκριβεῖς.

Καὶ τοῦτο γιὰ τὴν ἴδια ἀκριβῶς ἐποχὴ, ἔχομε τὴν Πατριαρχικὴ Προτροπή, πού δημοσιεύτηκε ἀπὸ τὸν Μητροπολίτη Σάρδεων Γερμανὸ στα

Ἡπειρωτικὰ Χρονικά²⁶ ἀπὸ τὴν ὁποία φαίνεται ὅτι ὁ Ἐπίσκοπος Βελλᾶς δὲν εἶχεν ἕως τότε «καμμία κατοικία καὶ καθέδρα διωρισμένη καὶ ξεχωριστὴ πρὸς ἀνάπαυσιν καὶ ἡσυχίαν καὶ ἠναγκάζετο νὰ περιέρχεται εἰς ἓνα μέρος καὶ ἄλλο καὶ νὰ μὴν ἀπολαμβάνη ἄνεσιν καὶ ἡσυχαστικὴν κατοίησιν, καθὼς αἱ ἀπανταχοῦ ἐπαρχίαι καὶ πολιτεῖαι τῶν ὀρθοδόξων ἔχουσιν διωρισμένας οἰκήσεις τοῦ ἀρχιερέως αὐτῶν» καὶ διὰ τὸν λόγον αὐτὸν προτρέπονται οἱ χριστιανοὶ νὰ βοηθήσουν νὰ οἰκοδομηθῇ οἰκία τοῦ Ἐπισκόπου Βελλᾶς εἰς Κόνιτζαν. Ἀλλὰ ἅς δοῦμε πῶς ἔχει ὀλόκληρος ἡ Πατριαρχικὴ αὐτὴ Προτροπὴ ποὺ ἀφορᾷ τὴν Κόνιτσα καὶ τοὺς κατοίκους της.

«Τὰ καλλιεργήματα καὶ φιλοπονήματα τῶν ὀρθοδόξων Χριστιανῶν ὅσα ἐν διαφόροις καιροῖς καὶ τόποις γίνονται ἐπ' εὐλόγοις αἰτίαις, καὶ μάλιστα ὅσα ἀπαρτίζονται διὰ σύστασιν καὶ οἰκοδομὴν ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων καὶ ὑποθέσεων καὶ ἀνήκουσιν ἱερατικῇ καταστάσει, ὄχι μόνον εἶναι ἐπαινετὰ καὶ ἔνδοξα καὶ θαυμαστὰ παρὰ πᾶσιν, ἀλλὰ ἀκόμη εἶναι ψυχωφελῆ καὶ ψυχοσωτήρια, διότι ὅπου εἶναι ἀρχιερέως παρουσία καὶ κατοικία καὶ μονὴ ἡσυχος, ἐκεῖ εἶναι καὶ ἐπίσκεψις καὶ ἐπιμέλεια ψυχῶν καὶ θεάρεστος διεξαγωγή καὶ κυβέρνησις τῶν ἐμπολιτευομένων ἐκεῖσε ὀρθοδόξων Χριστιανῶν. Ἐπειδὴ τοιγαροῦν καὶ ἐν τῇ ἐπισκοπῇ ταύτῃ καὶ ἐπαρχία Βελλᾶς μὲ τὸ νὰ μὴν ἦτο ἕως τώρα καμμία κατοικία καὶ καθέδρα τοῦ ἀρχιερέως σας διωρισμένη καὶ ξεχωριστὴ πρὸς ἀνάπαυσιν καὶ ἡσυχίαν ἐκείνου, ἠναγκάζετο νὰ περιέρχεται εἰς ἓνα μέρος καὶ ἄλλο καὶ νὰ μὴν ἀπολαμβάνη ἄνεσιν καὶ ἡσυχαστικὴν κατοίησιν, καθὼς αἱ ἀπανταχοῦ ἐπαρχίαι καὶ πολιτεῖαι τῶν ὀρθοδόξων ἔχουσι διωρισμένας οἰκήσεις τοῦ ἀρχιερέως αὐτῶν, μὲ τὰς ὁποίας καὶ κοσμοῦν μάλιστα καὶ φαιδρῶς καλλωπίζονται, τινὲς τῶν αὐτόθι χριστιανῶν ὑπὸ εὐλαβοῦς καὶ χριστιανικῆς διαθέσεως κινηθέντες καὶ σκοπὸν θεάρεστον θέμενοι νὰ φέρουν εἰς ἔκβασιν ἓνα τοιοῦτον ἐπαινετὸν καὶ χριστιανικώτατον ἀποτέλεσμα, ὅπου νὰ εἶναι στολισμὸς καὶ εὐπρέπεια καὶ δόξα καὶ καύχημα τῆς πολιτείας ὑμῶν ταύτης, ἄλλοι μὲν ἐχάρησαν τόπον τινα ἀρμόδιον αὐτόθι εἰς Κόνιτζαν διὰ νὰ οἰκοδομηθῇ οἰκία τοῦ ἀρχιερέως σας, ἄλλοι δὲ ἐχάρησαν ὕλην μερικὴν διὰ τὴν οἰκοδομὴν, καὶ εἰς κοντολογία, ἔκαμαν καλὴν ἀρχὴν καὶ συνδρομὴν καὶ βοήθειαν ἔργου θεαρέστου καὶ διὰ τοῦτον ὁ θεοφιλέστατος Ἐπίσκοπος Ὑμῶν κύρ Ἰωαννίκιος βούλεται ἤδη σὺν Θεῷ νὰ ἀρχίσῃ τὴν οἰκοδομὴν ταύτην ὥστε θεοῦ συνεργουῦντος καὶ νὰ τὴν διεκπεράνη ἢ ὁποία καθὼς εἶναι φανερόν τοῖς πᾶσι, χρειάζεται καὶ ἀναλώματα ἱκανά, καὶ δαπάνας οὐκ ὀλίγας καὶ μὲ τὸ νὰ μὴν ἔχη δύναμιν ἐφ' ἑαυτῷ νὰ ἀπαιτήσῃ εἰς τὰ τοσοῦτα ἔξοδα χρειάζεται ἀναγκαίως τὴν βοήθειαν καὶ συνδρομὴν ὑμῶν τῶν λογικῶν αὐτοῦ προβάτων καὶ ὀρθοδόξων χριστιανῶν, ἢ ὁποία αὕτη συνδρομὴ καὶ βοήθεια ἢ εἰδικὴ σας πρὸς τὴν θεοφιλίαν αὐτοῦ εἶναι

ἀναγκαία καὶ χρειώδης καὶ πρέπουσα καὶ εὐλογος, τοῦτο μὲν διὰ τὸ ἐπαινετὸν τοῦ ἔργου τούτου καὶ ἀποτελέσματος καθὼς εἵπομεν ἀνωτέρω, μάλιστα δὲ καὶ δι' ἀγάπην τοῦ ἀρχιερέως Ὑμῶν κυρ Ἰωαννικίου, ὁ ὁποῖος εἶναι ἀρχιερεὺς γνήσιος καὶ ποιμὴν πνευματικὸς καὶ πατὴρ κηδεμονικὸς ὑμῶν πάντων καὶ εἶναι κεκοσμημένος καὶ στολισμένος μὲ ὅλας τὰς θεοειδεῖς ἀρετὰς ὅπου ἀνήκουσιν εἰς τὸ θεῖον τῆς ἀρχιερωσύνης ἀξίωμα, τὴν εὐσέβειαν, τὴν σοφίαν, τὴν φρόνησιν, τὴν πραότητα καὶ ἀγάπην, διὰ τὰ ὅποια τοῦ αὐτὰ προτερήματα καὶ εἶναι ἄξιος ἀγάπης καὶ τιμῆς καὶ εὐλαβείας, συνδρομῆς τε καὶ βοηθείας. Τούτου χάριν γράφοντες παραινοῦμεν καὶ συμβουλεύομεν ὑμᾶς πατριαρχικῶς καὶ πνευματικῶς πάντας ὑμᾶς, ὅπως εἰς τὸν ἐπαινετὸν καὶ χριστιανικώτατον τοῦτον σκοπὸν ὅπου ἐκ Θεοῦ κινήθεντες καὶ ὀδηγηθέντες τινες τῶν αὐτόθι χριστιανῶν οἱ μὲν ἐχάρισαν τόπον, οἱ δὲ ὑλὴν μερικὴν καὶ ἄλλος ἄλλοις ἐσώτρεξε διὰ τὴν οἰκοδομηθῆ αὐτόθι εἰς Κόνιτζαν κατοικία καὶ ὀσπήτιον διωρισμένον τοῦ ἀρχιερέως καὶ Ἐπισκόπου Ὑμῶν κυρ Ἰωαννικίου κοινῶς ὅλοι καὶ οἱ ἄλλοι χριστιανοὶ τῆς ἐπαρχίας ταύτης μιμούμενοι νὰ συντρέξετε καὶ νὰ βοηθήσετε ὁ καθείς μετὰ πάσης προθυμίας προσφέροντες τὴν δυνατὴν βοήθειαν καὶ ἐπικουρίαν, καθὰ δυνάμεως ἔχει καὶ ἀγαθῆ προαιρέσεως ὥστε σὺν Θεῷ συλλήπτορι νὰ δυνηθῆ ὁ ἀρχιερεὺς σας νὰ τελειώσῃ καὶ νὰ κατορθώσῃ τὴν οἰκοδομὴν ταύτην τοῦ ὀσπητίου».

Βεβαίως ἢ ἀνωτέρω προτροπὴ «εὐρηται ἀτελής καὶ ἀχρονολόγητος» (ἀποτελεῖ δηλαδὴ τὸ ἐν τῇ Πατριαρχείῳ σχέδιον τῆς ἐπιστολῆς) ὡς βεβαιοῖ καὶ ὁ Μητροπολίτης Σάρδεων Γερμανὸς. Πλὴν ὁμως τὸ γεγονὸς ὅτι εἰς αὐτὴν ἀναφέρεται ὡς Ἐπίσκοπος Βελλᾶς ὁ Ἰωαννίκιος μᾶς δίνει τὴ δυνατότητα νὰ συμπεράνουμε ὅτι ἡ προτροπὴ αὐτὴ γράφτηκε στὶς ἀρχὲς τοῦ δεκάτου ὀγδοῦ αἰῶνα καὶ μάλιστα μεταξὺ τοῦ 1711 καὶ 1722.

Καὶ τοῦτο γιατί ὁ Ἰωαννίκιος ὁ Χατζῆς διετέλεσε ἐπίσκοπος Βελλᾶς ἀπὸ 1711-1722, διαδεχθεὶς τὸν Φιλάρετον (1700-1711). Τὸ 1722 ὁ Ἰωαννίκιος, προήχθη εἰς Μητροπολίτην Ἄρτης καὶ Ναυπάκτου²⁷.

Βεβαίως ὁ Ἰ. Λαμπρίδης²⁸ ἀναφέρει τὸν Ἰωαννίκιον ὡς Ἐπίσκοπον Βελλᾶς, στὰ 1679. Καὶ ὁ Σάρδεων Γερμανὸς²⁹ ἀναφέρει αὐτὸν ὡς προαχθέντα εἰς Μητροπολίτην Ἄρτης καὶ Ναυπάκτου τὸ ἔτος 1722, πλὴν ὁμως, νομίζει ὅτι οὗτος εἶναι ἀκόμα παλαιότερος, καὶ παραπέμπει εἰς Ηπειρ. Χρονικὰ ἔτος Ε σελ. 94 ὅπου ἐμφανίζεται ὁ Βελλᾶς Ἰωαννίκιος ἐπικυρῶν ἐγγράφον τοῦ ἔτους (1688) μαζί μὲ τὸν Ἰωαννίνων Κλήμην. Ἐκτὸς τῆς περιπτώσεως νὰ πρόκειται περὶ ἄλλου Ἰωαννικίου, ἀγνώστου μέχρι σήμερον, πού εἶναι ἀπίθανον, φαίνεται ὅτι ὁ Λαμπρίδης κάμνει κάποιον μικρὸ λάθος χρονολογίας. Ἡ δὲ ἐπικύρωση τοῦ ἐγγράφου τοῦ ἔτους 1688, φαίνεται ὅτι ἐγινε ἀργότερα πράγμα πού εἶναι σχεδὸν ὁ κανόνας σ' αὐτὰς τὶς περιπτώσεις.

Γιά την ιστορία μόνο, γράφουμε ότι ο Βελλᾶς Ἰωαννίκιος ἢ καὶ Χατζῆς, ἐμφανίζεται καὶ στὸ ἔργο «Παροιμιαὶ συλλεγεῖσαι ὑπὸ διαφόρων βιβλίων ὑπὸ Παρθενίου ἱερομονάχου Κατζιούλη τοῦ ἐξ Ἰωαννίνων εἰς χρῆσιν καὶ ὠφέλειαν τῶν φιλοπόνων σπουδαίων καὶ ἐν Χριστῷ ἡμῶν ἀδελφῶν»³⁰ μετὰ τὸ παρακάτω ἐπίγραμμα:

«Οἶμον ἀνακτορίων διζήμενος, ὦ τὰν Ἀθήνης
οἶμον ἄθροι πυκνῶς τῶν δὲ παροιμιαίων
ἐμφρονα γὰ ψυχὴν κ' ἀστείην ἐξοδα δείξεις.
Παρθενίῳ εἰδῶς καὶ χάριν θάνατον».

Ὁ ταπεινὸς Ἐπίσκοπος Βελλᾶς
Ἰωαννίκιος ὁ καὶ Χατζῆς

Ὁ Ἀραβαντινὸς³¹ παραπέμποντας εἰς τὸν Μελέτιο, τοποθετεῖ τὴν ἐγκατάστασιν τοῦ Ἐπισκόπου Βελλᾶς στὴν Κόνιτσα κατὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ δεκάτου ὀγδόου αἰῶνος.

Δὲν ἔχουμε στοιχεῖα γιὰ τὸ ἂν ἡ ἐπιθυμία τοῦ Πατριαρχείου ν' ἀποκτήσει ὁ Ἐπίσκοπος Βελλᾶς κατοικίαν πρὸς «ἀνάπαυσιν καὶ ἡσυχίαν», ἢ ὅποια νὰ εἶναι «στολισμὸς καὶ εὐπρόστυλον καὶ δόξα καὶ καύχημα», στὴν Κόνιτσα πραγματοποιήθηκε ἐπὶ Ἰωαννικίου.

Τὰ δημοσιευθέντα ἀπὸ τὸν Κονιτοπόλεως Σωφρόνιον (Θεολογία - Ἰούνιος 1936 τευχ. Ν.Δ.) γράμματα τοῦ Ἰωαννικίου (ἔτους 1: 21-22) δείχνουν ἀντίθετα, ὅτι ὁ Ἰωαννίκιος βρῖσκεται τὶς περισσότερες μέρες τοῦ χρόνου στὰ Γιάννενα, μετὰ τὸνλάχιστο χρόνο στὴν Κόνιτσα καὶ διακαῶς ἐπιθυμεῖ τὴν μετάθεσίν του στὴν Ἄρτα. Μᾶλλον πρέπει νὰ συμπεράνουμε ὅτι οἰκημα γιὰ κατοικία τοῦ Ἐπισκόπου Βελλᾶς στὰ χρόνια του δὲν χτίστηκε. Μήπως χτίστηκε ἀργότερα ἐπὶ Ἐπισκόπου Νικολάου ποὺ τὸν διαδέχτηκε, ἐπὶ Ἰωαννικίου ποὺ διαδέχτηκε τὸν Νικόλαο; Δὲν εἶναι γνωστὸ τίποτε.

Πάντως, τὸ σημερινὸ Μητροπολιτικὸ Μέγαρο φαίνεται χτιζόμενον 70 χρόνια ἀργότερα ἐπὶ Ἐπισκόπου Βελλᾶς καὶ Κονίτσης Θεοδοσίου, δηλ. στὰ 1791, ὅπως βεβαιώνεται τοῦτο ἀπὸ τὴν ἐκεῖ ἐντειχισμένη πλάκα:

«ΑΝΩΚΟΔΟΜΗΘΗ Η ΕΠΙΣΚΟΠΗ ΑΥΤΗ ΑΡΧΙΕΡΑΤΕΥΟΝΤΟΣ
ΤΟΥ ΘΕΟΦΙΛΕΣΤΑΤΟΥ «ΕΠΙΣΚΟΠΙΟΥ ΒΕΛΛΑΣ ΚΑΙ ΚΟΝΙΤΣΗΣ
ΚΥΡΙΟΥ ΘΕΟΔΟΣΙΟΥ ΤΟΥ ΕΚ ΤΗΣ ΝΗΣΟΥ ΤΩΝ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ 1791.

7. ΑΓΑΘΟΕΡΓΗΜΑΤΑ ΣΤΗΝ ΚΟΝΙΤΣΑ

Οί παλιοί Κονιτσιῶτες ἀγαποῦσαν πολὺ τὸν τόπο τους. Ταξίδευαν στὰ πέρατα τοῦ κόσμου, ἀλλὰ ποτὲ δὲν ξεχνοῦσαν τὴν πατρίδα. Ὅταν προκόβανε, ἢ πρώτη τους ἔγνοια ἦταν νὰ στείλουν χρήματα στὸν τόπο τους «πρὸς ὑπανδρείαν ὀρφανῶν, ἐλέη πτωχῶν καὶ ἄλλα θεάριστα ἔργα». Ἀκόμα κι αὐτοὶ ποὺ μένανε στὴν Κόνιτσα, ἀδίσταχτα πρόσφεραν γιὰ τὴ βελτίωσή της, τὰ σχολεῖα, τὶς ἐκκλησίες τους κλπ.

Θὰ μπορούσε νὰ δημοσιεύση κανένας τὸν μακρύτερο κατάλογο τῶν δωρητῶν καὶ εὐεργετῶν τοῦ Ἁγίου Νικολάου Πάνω Κόνιτσας, γιὰ νὰ φανερωθῆ πόσο τὰ παραπάνω ποὺ εἶπαμε εἶναι πολὺ πιὸ κατώτερα τῆς πραγματικότητας.

Σὲ ἄλλα κείμενά μας εἶδαμε τὰ «ἄσπρα» ποὺ πρόσφεραν οἱ διάφοροι Κονιτσιῶτες, ὑπὸ τύπον συνδρομῶν, γιὰ νὰ χτισθῆ καὶ ἱστωθῆ ὁ Ἱερός Ναός τοῦ Ἁγίου Νικολάου Ποράτζανης. Ἀκόμα, τὸν «τόπο καὶ τὴν ὕλην» ποὺ ἔδωσαν ὠρισμένοι ἀργότερα γιὰ νὰ ἀποκτήσῃ ὁ Ἐπίσκοπος Βελλᾶς «κατοικίαν καὶ ὀσπήτιον». Σ' ἄλλο σημείωμά μας ἀναφέρθηκε πὼς διάφοροι Κονιτσιῶτες συνέβαλαν μὲ μετρητὰ στὴν κατασκευὴ τῆς γέφυρας τοῦ Ἄωου (1870) (Λιάμπης, Σκουμποροδῆς, Νάστος, Παπάζογλου, Ζωΐδης, ἀδελφοὶ Μπεκιάρη, Μωχάμετ-μπέη Σιάκος, Μητροπολίτης Βελλᾶς κλπ.).

Στὰ ἐν Ἠπειρῷ Ἀγαθοεργήματα, ὁ Λαμπρίδης, στὴ «Χρονογραφία τῆς Ἠπειροῦ» ὁ Ἀραβαντινός, καὶ σὲ ἄλλες γραπτὲς πηγές, ἀναφέρονται πολλὰ ὀνόματα Κονιτσιωτῶν ποὺ διέθεσαν χρήματα, γιὰ διάφορα ἀγαθοεργὰ καὶ κοινωφελῆ ἔργα. Πολὺ παλιά, κάποιος Δημήτριος ἐκ Κονίτσης ποὺ ἡ παράδοση δὲν διέσωσε τὸ ἐπώνυμό του, διέθεσε σοβαρὴ περιουσία ὑπὲρ τοῦ Ναοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου Ἰωαννίνων.

Ὁ Ζωΐδης καὶ Τατσέτας (1784) ἔδωσαν χρήματα καὶ οἰκόπεδο γιὰ νὰ γίνῃ σχολεῖο στὴν Κάτω Κόνιτσα. Ὁ Ζήσης Καραπάνος ἐκ Κονίτσης (1828) ἐκληροδότησε στὸ Ἑλληνικὸ Σχολεῖο τῆς Πάνω Κόνιτσας γρ. 32.000. «Ἄλλ' ἢ ἀχάριστος τοῦ διαθέτου κόρη Σουσάννα, ἀπέρριψε τὴν τελευταίαν καὶ ἱερὰν τοῦ πατρός της θέλησιν προσβαλοῦσα τὴν διαθήκην ἐκείνην». Γιὰ τὸ ἴδιο τὸ Ἑλληνικὸ Σχολεῖο Πάνω Κόνιτσας διέθεσαν καὶ ὁ Νικόλαος Τατσιόπουλος μιὰ οἰκία ἀξίας γρ. 12.000 «περιελευσομένην εἰς τὴν ἐπιτροπείαν τῆς Σχολῆς μετὰ τὸν θάνατον τῆς συζύγου αὐτοῦ». Ὁ Ἀναστάσιος Μπανταούλας διέθεσεν γαίας. Ἡ Παρασκευὴ Στεφάνου οἰκία. Ὁ Σπυρίδων Σιάκας οἰκία κλπ.

Ἀργότερα (1849), γιὰ τὰ νερὰ τῆς Κόνιτσας ὁ Μιχαὴλ Σταύρου πρὸς «διοχέτευσιν αὐτῶν καὶ διαμονὴν κατέβαλε 4.000 γρόσια. Οἱ ἀδελφοὶ Ἐλμάζ Μπέη (1851) κατέβαλον ἀνὰ 2.000 γρόσια ἕκαστος πρὸς κατασκευὴν 2 κρουνηῶν. Καὶ ὁ μὲν πρῶτος κατεσκεύασεν τὴν ἐν τῇ κάτω συ-

νοικία τῆς πόλεως μετ' εὐρείας δεξαμενῆς, ὁ δὲ δεύτερος ἐν τῇ ἀγορᾷ».

Καὶ ἀργότερα (1881) ἔχομε τὸν Δημήτριον Δερδέκη ὁ ὁποῖος ἔστειλε ἀπὸ τῆ Βλαχιά, ὅπου ἔμεινε, στὸ Ὑπουργεῖο Ἐκκλησιαστικῶν καὶ Δημοσίας Ἐκπαιδεύσεως τῆς Ἑλλάδας, τὸ ποσὸ τῶν 24.036 φράγκων, μὲ τὴν ἐντολή, τὸ μισὸ νὰ διατεθῆ γιὰ τὴν ἰδρυση Νηπιαγωγείου στὴν Κόνιτσα καὶ τὸ ἄλλο μισὸ νὰ κατατεθῆ σὲ τράπεζα καὶ οἱ τόκοι νὰ χρησιμεύσουν «πρὸς ἐντελέστερο καταρτισμὸν τῆς ὑπαρχούσης ἐν τῇ ἄνω Κονίτση Ἑλληνικῆς Σχολῆς» κλπ.

Οἱ μεγαλύτεροι ὅμως εὐεργέται (λασσοθέται καὶ ἐλευθέται) τῆς Κόνιτσας ἦσαν οἱ Κωνσταντῖνος Ἰωάννου Μάνθος Κονιτζιώτης, Λάμπρος Ἰω. Μάνθου, Παναγιώτης (Πᾶνος) Δημητρίου Χατζηνίκου Κονιτζιώτης (ὁ προστάτης τοῦ Ζώη Καπλάνη), Μιχαὴλ Δημητρίου Κονιτζιώτης.

Γιὰ ὅλους αὐτοὺς καὶ ἰδιαίτερα γιὰ τὸν Παναγιώτη Δημητρίου Χατζηνίκου, εἶναι ἀνάγκη νὰ μιλήσει κανένας ἐκτενέστερα. Ἐδῶ περιοριζόμεσθε στὴ δημοσίευση ὠρισμένων πληρεξουσίων ἐγγράφων, τῶν προκρίτων τῆς Κόνιτσας σχετικῶν μὲ τὴν εἰσπραξίν τῶν τόκων, τῶν ὑπὲρ τῆς πόλεως κατατεθειμένων εἰς διάφορα ταμεῖα κεφαλαίων, τὰ ὁποῖα βρέθηκαν σὲ ἀντίγραφα τοῦ παποῦ μου Νικολάου Κ. Βεκιάρη, πρόκριτου τῆς Κόνιτσας κατὰ τὴ δεύτερη πεντηκονταετία τοῦ περασμένου αἰῶνα.

Καταχωροῦνται παρακάτω τὰ πληρεξούσια αὐτά:

1) «Πατριάρχης Κωνσταντῖνος ἐπιβεβαιοῖ.

Διὰ τοῦ παρόντος δηλοποιοῦμεν οἱ ὑπογεγραμμένοι ὅτε Ἀρχιερεὺς Βελλᾶς καὶ οἱ Πρόκριτοι τῆς πόλεως Κονίτσης, ὅτι ὁ ἀείμνηστος **Μιχαὴλ Διαμάντου Κονιτσιότης** κατὰ τὸ ἔτος χιλιοστὸν ὀκτακοσιοστὸν ἐνδέκατον τὴν δεκάτην ὀγδόην τοῦ μηνὸς Αὐγούστου κατέθεσεν ἐκ τῆς περιουσίας του εἰς τὸ ὄρφανοτροφεῖον τῆς Μόσχας ρούβλια πέντε χιλιάδας ἀριθμ. 5.000, τῶν ὁποίων ὁ τόκος εἰς ρούβλια διακόσια πενήκοντα ἀριθμ. 250 διέξαξε νὰ πληρῶνηται εἰς τὴν Κοινότητα τῆς πόλεώς μας Κονίτσης πρὸς ὑπανδρείαν ὀρφανῶν, ἐλέη πτωχῶν καὶ ἄλλα θεάρεστα ἔργα, διὰ τὴν παραλαβὴν αὐτῶν εἶχαμεν προλαβόντως διορίσει τὸν Κύριον Ἰωάννη μπούμπα ἐπίτροπόν μας· ἀλλ' ἐπειδὴ αὐτὸς ὡς βεβαιούμεθα ἀπέθανε, διὰ τοῦτο ἀποκαθιστῶμεν σήμερον διὰ τοῦ παρόντος μας ἐπίτροπόν μας τὸν ἐν Μόσχᾳ ἀδελφὸν αὐτοῦ κυρ. Ἀναστάσιον μπούμπαν, ἵνα δυνάμει τοῦ παρόντος ζητῆ καὶ παραλαμβάνει παρὰ τοῦ ἐκεῖ Ὀρφανοτροφείου ἐτησίους τόκους τῶν εἰρημένων ρουβλίων, ἐπαφίνων τὰ ἀναγκαῖα ἀποδεικτικά, τὰ ὁποῖα θέλουν ἔχη ὅλη τὴν ἰσχὺν ὡς νὰ ἐγίνοντο παρ' ἡμῶν τῶν ἰδίων. μετὰ δὲ τὴν παραλαβὴν ὅπως ἀκούη θεωρημένος ἐπίτροπός τας διαταγὰς μας. ὅθεν ἔγινεν ἐκ μέρους τῆς Κοινοτήτός μας τὸ παρὸν κοινὸν ἐγγραφον ὑπογεγραμ-

μένον ὑπὸ τῶν ὑποσημειωμένων ἡμῶν καὶ ὑποβεβαιωμένον ὑπὸ τοῦ Ἀρχιερέως μας, τὸ ὁποῖον πέμπεται πρὸς τὸν Κύρ. Ἀναστάσιον Μπούμπαν, ἵνα τὰ τῆς ἐπιτροπείας αὐτοῦ διενεργήσῃ.

Ὁ προεστὼς τῆς Κοινότητος Κονίτσης Χριστόδουλος σκουμπουρδῆς.
Ὁ Ἐπίτροπος τοῦ Ἁγίου Νικολάου Παναγιώτης Θεοδοσίου.

Νικόλαος Ζήση ἀναστασίου, Δημήτριος Σκουμπουρδῆς, Γεώργιος Ἰωάννου, Διαμάντης Νικολάου, Μίχος Π. Σταύρου, Χριστόδουλος Ζήση Τσηπης, Τόλης Πασχάλη, Νικόλαος Διαμάντη Κολιου, Μιχαήλ Χριστοδούλου, Βασίλειος Παπαϊωάννου, Χρῆστος Τζέτζιου, Γεώργιος Διαμάντη, Παναγιώτης Ἀναστασίου, Ζώης Βασιλείου, Ἰωάννης Δημ. Λιάμπης

(Τ.Σ.) Ὁ Βελλᾶς καὶ Κονίτσης Ἰωσήφ ὑποβεβαιοῖ τὴν γνησιότητα τῶν ἀντικρυς ὑπογραφῶν τῆς πόλεως Κονίτσης.

2) (Τ.Σ.) Ὁ Πατριάρχης Κωνσταντίας ἐπιβεβαιοῖ.

Διὰ τοῦ παρόντος δηλοποιουῦμεν οἱ ὑπογεγραμμένοι ὅτι Ἀρχιερεῖς ἡμῶν καὶ οἱ Πρόκριτοι τῆς Πόλεως ὅτι ὁ ἀείμνητος Παναγιώτης Χατζηνίκου Κονιτζιότης²² εἶχεν καταθέσῃ πρὸ πολλῶν ἐτῶν εἰς τὸ Ὀρφανοτροφεῖον Μόσχας ἰκανὴν ποσότητα Ρουβλίων ἐκ τῆς περιουσίας του κατὰ τὸ ἐκεῖ ἐνδεικτικὸν γραμματίον (billet) τοῦ Ὀρφανοτροφείου τῶν ὁποίων ὁ τόκος διέταξε νὰ πληρῶνητε εἰς τὴν Κοινότητα τῆς πόλεώς μας Κονίτσης, πρὸς ὑπανδρείαν ὀρφανῶν, εὐεὴ πτωχῶν καὶ ἄλλα θεάρεστο καὶ κοινοφελῆ ἔργα. διὰ τὴν παραλαβὴν αὐτῶν εἶχομεν διορίσει προλαβόντως τὸν Κύριον Ἰωάννην Μπούμπαν ἐπίτροπόν μας· ἀλλ' ἐπειδὴ οὗτος ὡς βεβαιούμεθα ἀπέθανε, διὰ τοῦτο ἀποκαθιστῶμεν σήμερον διὰ τοῦ παρόντος μας ἐπίτροπόν μας τὸν ἐν Μόσχᾳ ἀδελφὸν αὐτοῦ Κύρ. Ἀναστάσιον μπούμπαν, ἵνα διενεργήσῃ τοῦ παρόντος ζητῆ καὶ παραλαμβάνῃ παρὰ τοῦ ἐκεῖ ὀρφανοτροφείου τοὺς ἐτησίους τόκους τῶν εἰρημένων ρουβλίων, ἐπαφίνων τὰ ἀναγκαῖα ἀποδεικτικὰ ἔγγραφα τὰ ὁποῖα θέλουν ἔχει τὴν ταχὺν ὡς νὰ ἐγίνοντο παρ' ἡμῶν τῶν ἰδίων. Μετὰ δὲ τὴν παραλαβὴν ὁ εἰρημένος ἐπίτροπός μας θέλει ἀκούει τὰ διαταγὰς μας. Ὅθεν ἔγεινεν ἐκ μέρους τῆς Κοινότητος ἐπιτροπικὸν ἔγγραφον ὑπογεγραμμένον ὑπὸ τῶν ὑποσημειωμένων ἡμῶν καὶ ὑποβεβαιωμένον ὑπὸ τοῦ ἀρχιερέως μας, τὸ ὁποῖον πέμποντες πρὸς τὸν Κύριον Ἀναστάσιον μπούμπαν ἵνα διὰ τῆς ἐπιτροπείας αὐλοῦ διενεργήσῃ.

Ἐν Κονίτση τὴν 5 Ἀπριλίου 1834 (ἔπονται αἱ ὑπογραφαὶ τῆς κοινότητος Κονίτσης ὅσες αἱ ἐν τῷ ἀντικρυ ἔγγράφῳ).

(Τ.Σ.) Ὁ Βελλᾶς καὶ Κονίτσης Ἰωσήφ ὑποβεβαιοῖ τὴν γνησιότητα τῶν ἀπέναντι ὑπογραφῶν τῶν Προκρίτων τῆς πόλεως Κονίτσης.

3) Εὐγενέστατε Κύριε Ἀναστάσιε Μπούμπα εὐχόμενος ὀλοψύχως ἠδέως προσαγορεύω.

Παρά τῆς Κοινότητος τῆς πόλεως Κονίτισης παρακαλεῖσθε νὰ ἀναδεχθῆτε τὴν Ἐπιτροπὴν τῆς συνάξεως τῶν τόκων τῶν δύο λάσσων ἀειμνήτων Παναγιώτου Χ. Νίκου καὶ Μιχαὴλ Διαμάντη Κονιτσιώτη ὡς καὶ ὁ μακαρίτης ἀψάδελφός Σας Ἰωάννης καὶ νὰ ἀκούσετε τὴν θέλησίν μου περὶ τούτων.

Ἴδου ὅπου σᾶς περικλείω τὰ δύο ἐπιτροπικά αὐτῶν τῶν λάσσων παρακαλῶν καὶ γὰρ νὰ ἀναδεχθῆκε τὸ βᾶρος αὐτὸ καὶ ὅσους τόκους ἠθέλατε συνάξει νὰ τοὺς ἐμβάσητε πρὸς τὸν ἐδῶ διατρίβοντα εὐγενέστατον Κύριον Παναγιώτη Σκουμπουρδῆ, ἐπειδὴ ἐγὼ κατ' αὐτὰς μέλλω νὰ ἀναχωρήσω διὰ τὴν Πατρίδα, δὲν ἀμφιβάλλω ὅτι αὐτὴν μου τὴν παράκλησιν θέλετε τὴν δεχθῆ εὐμενῶς ὡς ἀφορῶσαν εἰς μισθὸν καὶ ψυχικὴν ὠφέλειαν, διὰ τοῦτο θαρρούντως τὴν ἐν χρῶ, ὅθεν καὶ περιμένω ἀπομάκρυνσιν σὺν τῇ δηλώσει τῆς ἀγαθῆς ὑμῶν ὑγείας, ἐν τούτῳ δὲ μένω.

αὐλὸς Αὐγούστου ιε ἐν Κωνσταντινοπόλει.

Τῆς εὐγενείας Σας εὐχέτης πρὸς Θεὸν ἐνθερμος.

Ὁ Βελλᾶς καὶ Πωγωνιανῆς Ἰωσήφ.

Σᾶς παρακαλῶ νὰ μοῦ προβλέψητε ἓνα ἐπάνω καλύμαυχον μάλλινον καλὸν μαῦρον Ἀρχιερατικὸν βούσικον καὶ νὰ μοῦ τὸ στείλετε διὰ τοῦ ἰδίου κυρ Παναγιώτου Σκουμπουρδῆ τὴν τιμὴν αὐτοῦ ἐπεράσαμεν εἰς λογαριασμόν του καὶ ἐγὼ ἐνούμαι μετὰ τῆς εὐγενείας του.

Ὁ ἴδιος.

4) Εὐγενέστατε Κύριε Κων/νε Ν. Κοδῆ.

Εἰς Μόσχαν

Πεποιθότες ἐπὶ τὰ χριστιανικά καὶ φιλογενῆ ὑμῶν αἰσθήματα, προσερχόμεθα μετὰ θάρρους διὰ τῆς παρουσίας ἡμῶν οἱ ὑπογραφόμενοι πρόκριτοι τῆς ἐν τινὶ γωνίᾳ τῆς Ἠπείρου κειμένης Κωμοπόλεως καὶ οἱ Ἐπίτροποι τῶν κεντρικῶν Αὐτῆς Ἐκκλησιῶν καθυποβάλλοντες τῇ Ὑμετέρα Εὐγενείᾳ, τὰ ἐφεξῆς, μετὰ ταπεινῆς πρὸς Αὐτὴν παρακλήσεως. Ὁ ἀείμνηστος πατριώτης ἡμῶν Μιχαὴλ Διαμάντου Κονιτσιώτης, ἔχεικατατειθειμένον ἐν τῷ Αὐτοκρ. Βασιλ. Θησαυροφυλακείῳ πετροπόλεως ὑπὲρ τῆς πόλεως ἡμῶν, χρηματικὸν κεφάλαιον ἐκ ρουβλ. 1786 ἀνθ' οὗ ὑπάρχει ὁ ἀριθ. 18.836 τοκοφόρον Γραμμάτιον ἐκδεδομένον εἰς ὄνομα ἡμῶν οὕτινος οἱ τόκοι καθ' ἑξαμηνίαν εἰσεπράττοντο αὐτόθι ἕως πρὸ μικροῦ παρὰ τοῦ Μακαρίτου Ἀβέρωφ καὶ ἐνεβιβάζοντο ἡμῖν τῶν Κυρ. Ἐπιτρόπων τῶν ἐν τῇ

Πόλει Ἰωαννίνων Ἐκκλησιῶν καὶ ἀγαθοεργῶν καταστημάτων, οἵτινες ἐλάμβανον αὐτοὺς μετὰ τῶν διὰ τὴν πόλιν αὐτῶν προωρισμένων.

Ἦδη λοιπόν, ἀποβιώσαντος τοῦ Κυρ. Ἀβέρωφ Ἐπιτρόπου ἡμῶν, καθυστεροῦνται οἱ τόκοι δύο ἐτῶν, ἐνῶ ἔχομεν ἀπολύτους ἀνάγκας τῶν μικρῶν ἡμῶν καταστημάτων. Διὸ ἀποκαταστήσαντες ὑμᾶς σήμερον πληρεξούσιον ἐπίτροπόν μας διὰ τὴν εἰσπραξίν τῶν τε καθυστερουμένων καὶ ἐπιμελλόντων τόκων τοῦ Γραμματίου αὐτοῦ δι' ἰδιαιτέρου πληρεξουσίου Ἐπιτροπικοῦ ἐγγράφου, ὅπερ ἤδη συγχρόνως λαμβάνετε, ἰκετεύομεν θερμῶς ὑμᾶς διὰ τῆς παρούσης, συνοδευούσης τὸ ἐν λόγῳ Ἐπιτροπικόν, ὅπως ἐξ ἀγαθῆς καὶ φιλανθρώπου προαιρέσεως εὐαρεστηθῆτε καὶ δεχθῆτε τὴν ἐπιτροπείαν ταύτην, ὑπ' ὄψιν ἔχοντες, ὅτι διὰ τῆς εὐεργεσίας ταύτης εὐεργετεῖτε τὴν πτωχὴν ἡμῶν Πατρίδα. Ὅσον δ' ἀφορᾷ τὴν ἀποστολὴν τῶν καθυστερουμένων τόκων, ὡς καὶ τῶν μελλόντων, προλαμβάνομεν εἰπεῖν ὑμῖν ἅπαξ διὰ παντός, ὅτι διὰ τὴν σμικρότητα τοῦ ποσοῦ θέλετε ἀποστεῖλαι ἑκάστοτε ὁμοῦ μὲ τοὺς τῶν Κυρίων Ἰωαννιτῶν καὶ μέσον τῶν Κυρ. Ἐπιτρόπων αὐτῶν ἐμβάζοντες ἡμῖν, ὡς ἐγένετο καὶ μέχρι τοῦ νῦν.

Ταῦτα ἐκθέτοντες καὶ παρακαλοῦντες, ἐσμὲν βέβαιοι, ὅτι ὑμετέρα εὐγένεια ἐν τῇ καλοκαγαθίᾳ τῆς θέλει ἀναδεχθῆ τὸ βαρὸς τῆς ἐπιτροπείας ταύτης. Ἐφ' ᾧ καὶ διατελοῦμεν ἐσαεὶ εὐγνωμονοῦντες.

Τῆ 5 Νοεμβρ. 1878 Κόνιτσα.

Τῆς ὑμετέρας εὐγενείας ταπεινοὶ φίλοι καὶ εἰς τὰς διαταγὰς ὑμῶν προθυμώτατοι.

Οἱ Πρόκριτοι τῆς Κωμοπόλ. Κονίτσης

Γεώργιος Π. Βεκιάρης, Βασίλειος Στ. Μοκόρου, Νικόλαος Κ. Βεκιάρης, Δημήτριος Ἡγουμενίδης, Κων/νος Π. Φλώρος

Οἱ Ἐπίτροποι

Παναγιώτης Στ. Ρούβαλης, Δημήτριος Νάτσης

5) Ἐτερον ἀντίγραφον ἀπαράλλακτον ὑπογεγραμμένον παρὰ τῶν ἐφόρων Κωνσταντίνου Π. Φλώρου, Σπυρίδωνος Χρήστου Πατέρα καὶ Παναγιώτου Στ. Ρούβαλη ἀπευθύνθη πρὸς τὸν ἴδιον Κων/νον Ν. Κοδῆν ὑπὸ τὴν αὐτὴν ἡμερομηνίαν, δι' ἧς παρακαλεῖται ἵνα εἰσπράξῃ τοὺς τε καθυστερημένους καὶ μέλλοντας τόκους τοῦ παρὰ τοῦ ἀειμνήστου Παναγιώτου Χατζῆ Νίκου κατατεθέντος ποσοῦ ἐν τῷ ἰδίῳ μέρει ἐκ ρουβλ. 1.428 δυνάμει τοῦ ὑπ' ἀριθ. 22004 ἐκδεδομένου Γραμματίου ἐπ' ὀνόματι τῶν ἐφόρων τῆς Κωμοπόλεως Κονίτσης.

Τῆ 5 Νοεμβρ. 1878

Ὁ Γραμματεὺς Κωνταντῖνος Ἡγουμενίδης

6) Πρὸς τὸ Σεβαστὸν ἐπὶ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν καὶ τῆς Δημοσίας Ἐκπαιδεύσεως Ὑπουργεῖον τῆς Ἑλλάδος.

Κύριε Ὑπουργέ,

Συνεπεία τῆς ὑπὸ ἡμερομηνίαν 29 Ἰουλίου παρελθόντος ἔτους 1881 διαβιβασθείσης διὰ τοῦ ἐν Ἰωαννίνοις ὑμ. Προξενείου πρὸς τὴν Κοινότητα τῆς Κωμοπόλεως Κονίτισης ἐπιστολῆς τοῦ ἐν Βλαχία διαμένοντος συμπολίτου ἡμῶν Δημ. Δερδέκη, δι' ἧς δηλοῦται ὅτι ὁ ρηθεὶς ἐνεβίβασεν εἰς τὸ Ὑμέτερον Σεβ. Ὑπουργεῖον φράγκα 24.036, ἧτοι εἴκοσι τέσσαρας χιλιάδας καὶ τριάκοντα ἕξ, ὅπως καταθέσῃ ταῦτα ἐντόκως τὸ Σεβ. Ὑπουργεῖον ὅπου ἂν ἐγκρίνη ἵνα ἐκ τοῦ τόκου αὐτῶν τὸ μὲν ἥμισυ χρησιμεύσῃ πρὸς ἐντελέστερον καταρτισμὸν τῆς ὑπαρχούσης ἐν τῇ Κονίτιση Ἑλλ. Σχολῆς, τὸ δὲ ἕτερον ἥμισυ πρὸς ἴδρυσιν καὶ διατήρησιν ἐνὸς Νηπιαγωγοῦ αὐτόθι, ἐλλείποντος ἄχρι τοῦδε, παρακαλεῖται τὸ Σεβ. Ὑπουργεῖον ὅπως εὐαρεστηθῇ καὶ ὑποδείξῃ ἡμῖν τὸ μέσον, δι' οὗ θὰ λαμβάνωνται οἱ τόκοι τῶν κατατεθειμένων κεφαλαίων πρὸς συντήρησιν τῶν ὡς εἴρηται ἐκπαιδευτικῶν καταστημάτων τῆς κωμοπόλεως ἡμῶν. Ἐν τούτοις εὐέλπιδες ὅτι θέλομεν τύχει τοῦ προσδοκωμένου ὑποσημειούμεθα εὐσεβάστως.

Ἐν Κονίτιση τῇ 1 Ἀπριλίου 1889

Ταπεινοὶ Θεράποντες

Οἱ Ἐφορο-Ἐπίτροποι τῶν ἐκπαιδευτικῶν καταστημάτων
τῆς Κωμοπόλεως Κονίτισης

Δημόσια Κεντρικὴ Βιβλιοθήκη Κονίτισης

8. Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΓΛΩΣΣΑ ΣΤΗΝ ΚΟΝΙΤΣΑ

Με τις ανασκαφές που έκανε η αρχαιολόγος Ἀγγελική Ντούζουγλη στο Λιατοβούνι του Κάμπου της Κόνιτσας (που είναι και οί πρώτες που γίνονται στην έπαρχία της Κόνιτσας) φωτίστηκε πλήρως ότι ή περιοχή της Κόνιτσας από τόν 12ο π.Χ. αιώνα ήταν τόπος εγκατάστασης τών Μολοσσών³³.

Βέβαια από την πλειοψηφία τών ειδικών επιστημόνων αναγνωρίζεται ότι τὸ Στρατόπεδο του Πύρρου (Castrum Pyrrhi) βρίσκονταν στην περιοχή της Κόνιτσας στὸν Κάμπο της Κόνιτσας και ὅπως γράφει ὁ Τίτος Λίβιος στην «Ἱστορία» του (XXXII βιβλίο) «Castrum Pyrrhi... est in Triphylia terra Molotidis»³⁴.

Ἀπὸ τὸ λεγόμενο «Ψήφισμα του Βασιλέως Νεοπτόλεμου» (370 π.Χ. που βρέθηκε στὴ Δωδώνη³⁵, σὲ συσχετισμὸ και μὲ τὸ ἄλλο ψήφισμα τὸ λεγόμενο «Τιμητικὸ τών Μολοσσών» ἐκ Δωδώνης (βλ. Δ. Εὐαγγελίδη π. σελ. 70) βγαίνει πὼς οί Τριφύλιοι μετεῖχαν στὸ «Κοινὸν τών Μολοσσών» και εἶχαν γείτονες που ἐπίσης μετεῖχαν στὸ Κοινὸν τών Μολοσσών (Πείαλες, Γενοαῖοι, Ὀμφαλες κλπ.).

Θεωρίες αναπτύχθηκαν (ιδιαίτερα ἀπὸ Ἀλβανούς) ότι οί Μολοσσοί ήταν φύλο Ἰλλυρικὸ («ἡ Ἰλλυρία περιελάμβανε δύο ξεχωριστὰ κράτη. Τὸ Βασίλειο τών Ἰλλυριῶν και τὸ Κοινὸν τών Μολοσσών» Pollo και Puto, «Ἱστορία της Ἀλβανίας» σελ. 17) και κατὰ συνέπεια μιλοῦσαν τὴν «ἀνεξακρίβωτη» μέχρι σήμερα γλώσσα τών Ἰλλυριῶν³⁶. Τὰ ἱστορικὰ ὅμως δεδομένα δὲν συνηγοροῦν στὴν ἄποψη αὐτή. Τόσο για τὸ πρόβλημα της ἐθνικότητας τών Μολοσσών ὅσο και για τὴ γλώσσα τους.

Τὰ παραπάνω ψηφίσματα γραμμένα στὰ ἑλληνικὰ εἶναι ἓνα ἀπὸ τὰ ἀδιάφραστα στοιχεῖα κατὰ τών ἀπόψεων αὐτῶν. Πέραν ὅμως αὐτῶν και τὰ παρακάτω στοιχεῖα ἐνισχύουν τὴν ἀντίθετη ἄποψη. Τὸ γεγονὸς ότι οί Μολοσσοί ἔπαιρναν μέρος στοὺς Ὀλυμπιακοὺς Ἀγῶνες, ὅπου δὲν ἐπιτρέπονταν νὰ συμμετάσχουν «μὴ Ἑλληνες». Τὸ γεγονὸς ότι ὅταν ὁ τύραννος τών Σικωνύων Κλεισθένης «ἐποιήσατο κήρυγμα ὅστις Ἑλλήνων ἑαυτὸν ἀξιοῖ Κλεισθένης γαμβρὸ γενέσθαι ἤκειν ἐς ἑξηκοστὴν ἡμέρην» και ἀνάμεσα στοὺς ὑποψηφίους ἦσαν και ὁ Μολοσσός «Ἄκων». Τὸ γεγονὸς ότι ἡ βασιλικὴ δυναστεία τών Μολοσσών εἶχε ὡς γενάρχη της τὸ Νεοπτόλεμο, γιὸ του Ἀχιλλέα, ότι σχεδὸν τὸ σύνολο τών τοπωνυμίων και ἀνθρωπωνυμίων τών Μολοσσών (ἐκτὸς ἐλαχίστων ἐξαιρέσεων) εἶχαν ἑλληνικὲς ρίζες κλπ.

Βέβαια, οί ἐπιμένοντες στὶς ἀβάσιμες ἐθνικιστικὲς ἀπόψεις (για νὰ κατεβάσουν τοὺς Ἰλλυριοὺς μέχρι τὸν Ἀμβρακικὸ κόλπο), βρίσκουν και γι' αὐτὰ δικαιολογίες, ἰσχυριζόμενοι πὼς οί Μολοσσοί «ἐξελληνίσθησαν», ἢ

πώς ή ελληνική γλώσσα ήταν γι' αυτούς «γλώσσα δανεική» ή γλώσσα της άρχουσας τάξης κλπ.³⁷

Τονίσαμε τὸ παραπάνω θέμα τῆς ἐθνικότητας καὶ τῆς γλώσσας τῶν Μολοσσῶν κυρίως διότι ή ἐπαρχία τῆς Κόνιτσας βρίσκεται στὴ δεξιὰ πλευρὰ τοῦ Ἄωου (άλβ. Βουγιούσα), ή ὁποία κατὰ τοὺς ἀρχαίους συγγραφεῖς, στὴν περιοχὴ κυρίως τοῦ Κάτω Ἄωου (ὅπου πλησιάζει πρὸς τὴ θάλασσα) κατοικοῦνταν κατὰ πλειοψηφία ἀπὸ Ἰλλυριούς, ἀφήνοντας τὴν ἀριστερὴ πλευρὰ τοῦ Ἄωου στὰ Ἑλληνικὰ φύλα, τοὺς Χάονες καὶ τοὺς Θεσπρωτοὺς³⁸.

Ἄναμφισβήτητα ὁ Ἄωος ὡς φυσικὸ σύνορο, λόγω μεγέθους καὶ οικονομικῆς σημασίας εἶχε μόνο σημαντικότητα στὶς περιοχὲς ποὺ ἐκτεινόταν ἀνάμεσα στὴν ἀρχαία Ἀντιγόνια καὶ τὴν Ἀπολλωνία. Ὁ λεγόμενος «Ἄνω Ἄωος», ποὺ πιάνει ἀπὸ τὶς πηγές του καὶ φτάνει μέχρι τὴ Μεσογέφυρα, οὔτε φυσικὸ δυσκολοπέραστο σύνορο ἀποτελοῦσε, οὔτε οικονομικὴ σημασία εἶχε. Ἔτσι, ή περιοχὴ τῆς Κόνιτσας μένει ἔξω ἀπὸ τὰ ἐνδιαφέροντα τῶν ἐν λόγω συγγραφέων καὶ δὲν ἀναφέρεται.

Οἱ Μολοσσοὶ ποὺ κατεῖχαν τὴν περιοχὴ τῆς Κόνιτσας ἀπὸ τὰ πανάρχαια χρόνια καὶ ἐλληνικῆς καταγωγῆς ἦταν καὶ τὴν ἐλληνικὴ γλώσσα μιλοῦσαν, («ἐξελληνίσθησαν» παραδέχονται ἀκόμη καὶ οἱ Ἄλβανοί), ἴσως μὲ μιὰ «ἐπιχώρια φωνή» ποὺ ὅμως δὲν ἔπαυσε νὰ εἶναι μιὰ ἐλληνικὴ διάλεκτος, δωρικὴ.

Τὸ ἀξιοπεριέργο γιὰ τὴν ἐπαρχία τῆς Κόνιτσας, ποὺ εἶναι κυριολεκτικὰ μιὰ σφήνα-λωρίδα ποὺ χώνεται σὲ περιοχὲς ἀνέκαθεν «βαλλόμενες» ἀπὸ πληθυσμοὺς ποὺ μίλαγαν διάφορες ξένες γλώσσες ἐπίκτητες ή ἐθνικὲς τους (ἰλλυρικά, ἄλβανικά, σλάβικα, ἀρουμούνικα, τούρκικα κλπ.) εἶναι ὅτι παρέμεινε γλωσσικὰ ἐλληνόφωνη αἰῶνες. Τὸ βορειοδυτικὸ ὄριο τοῦ ἐλληνοφώνου κόσμου.

Ἐπιπρόσθετα, στὴν ἐπιδειχθεῖσα ἀπὸ τοὺς ἴδιους τοὺς κατοίκους τῆς Κόνιτσας ἀντοχὴ τῆς ἐλληνογλωσσίας πρέπει νὰ προσμετρήσουμε ἀρνητικὰ καὶ τὸ μεγάλο βάρος ποὺ ἔρριξε ἰδιαίτερα στὴν πόλη τῆς Κόνιτσας ἀπὸ τὰ πρῶτα χρόνια τῆς κατάκτησης ή Ὀθωμανικῆς Ἀυτοκρατορίας μὲ τὸ νὰ φέρνει γιὰ ἐποικισμό ἐδῶ πληθυσμοὺς τουρκικῆς καταγωγῆς ἀπὸ τὴ Μικρὰ Ἀσία μὲ τὸν ὁποῖο στελέχωνε τὴν Τιμαριώτικη ἱεραρχία. Μὲ τὸ νὰ τὴν κάνει διοικητικὸ κέντρο μιᾶς μεγάλης γεωγραφικὰ περιοχῆς, νὰ τὴν προικίσει μὲ θρησκευτικὰ ἰδρύματα (τζαμιά καὶ τεκέδες) σημαντικῆς ἐμβέλειας, νὰ ἐνισχύσει τὴν ἐμπορικὴ τῆς δραστηριότητα μὲ ἓνα δυσανάλογο πρὸς τὸ πληθυσμιακὸ τῆς μέγεθος Ἰμαρέτι κλπ.

Παρ' ὅλα αὐτὰ ὅμως τὰ «δυσμενῆ» στοιχεῖα ὄχι μόνο δὲν ἔχασε τὴν γλώσσα του ὁ πληθυσμὸς τῆς, ἀλλὰ κατάφερε λόγω πολιτιστικῆς ἀνωτε-

ρότητας (κατά τὴ γνώμη μου) νὰ τὴν ἐπιβάλει ὡς μέσο συνεννόησης σὲ κάθε ἄνθρωπο ποὺ ἐγκαθίστατο σὲ αὐτήν.

Ἐκ τὸν Ἄγγλο Συνταγματάρχῃ Λήκ, ποὺ βρέθηκε στὴν Κόνιτσα πρὶν ἀπὸ τὸ 1809 μαθαίνουμε ὅτι ὡς γλῶσσα συνεννόησης στὴν Κόνιτσα χρησιμοποιεῖται ἡ ἑλληνικὴ³⁹, ἂν καὶ ὁ ἴδιος διαπιστώνει ὅτι μέσα στὴν Κόνιτσα ὑπάρχουν 600 σπίτια μουσουλμανικὰ καὶ 200 χριστιανικὰ(;).

Καὶ ἄς μὴν ξεχνᾶμε ὅτι ἂν στὰ χρόνια τοῦ Ἀλῆ πασᾶ ἡ ἑλληνικὴ εἶχε γίνῃ ἡ ἐπίσημη γλῶσσα τοῦ κράτους ἔμμεσα αὐτὸ ὀφείλεται ἐν μέρει καὶ στὴν Κόνιτσα, μὲ τὴν ἐπίδραση τῆς Κονιτσιώτισσας Χάμκως στὸν ἴδιο τὸν Ἀλῆ πασᾶ⁴⁰.

Λίγο πρὶν τὴν ἀπελευθέρωση τῆς Κόνιτσας, ὅταν ὁ Βαλῆς τῶν Ἰωαννίνων Ἐγιούτ πασᾶς τὸ 1905 πῆγε στὴν Κόνιτσα καὶ προσπάθησε νὰ συνεννοηθεῖ μὲ τὸ Μουχτάρη τούρκικα, ὁ Μουχτάρης τῆς Κόνιτσας Νταλή-μπένης (κατάγονταν οἱ πρόγονοί του ἀπὸ τὸ ἀλβανόφωνο Φράσιον, ἀλλὰ αὐτὸς εἶχε γεννηθεῖ καὶ μεγάλωσε (στὴν Κόνιτσα) τὸν ἔκαψε καὶ μ' ὄλο τὸ θάρρος ποὺ τὸν διέκρινε τοῦ λέει Ἑλληνικά: «Τὶ λές, πασᾶ μου, μήπως ξέρει κανένας τούρκικα στὴν Κόνιτσα, γιὰ νὰ ξέρω κι ἐγώ». Ὁ πασᾶς δυσανεστήθηκε γι' αὐτὸ καὶ τοῦ εἶπε θυμωμένα: «Οἱ δήμαρχοι ὅμως τουλάχιστον εἶναι ὑποχρεωμένοι νὰ ξέρουν καὶ Τούρκικα πέρα ἀπὸ τὰ Ἑλληνικά»⁴¹.

Ἀναμφισβήτητα, ἡ ἑλληνογλωσσία τῶν κατοίκων τῆς Κόνιτσας ἀποτελέσθηκε ἀπὸ τὴν πρώτη μέρα τῆς Ὀθωμανικῆς κατάκτησης τῆς περιοχῆς, ἰδιαιτερότητα, ἡ ὁποία ἀνάγκασε τοὺς Τούρκους κατακτητὲς νὰ ξεχωρίσουν τὴν Κόνιτσα ἀπὸ τὰ ἄλλα τμήματα τῶν κατακτήσεών τους, (ἔλαβε χώρα κατὰ τὸ 1417) ποὺ ἦταν ἀλβανόγλωσσα ἢ δίγλωσσα (ἀλβανικὰ καὶ ἑλληνικὰ) ἢ Κορσόνια, ἢ Βλιώρα, ἢ Κανίνα, τὸ Μπεράτι, τὸ Ἀργυροκάστρο, τὸ Δέλβινο καὶ ἡ Πρεμετὴ. Ἀμέσως «μετὰ οἱ Ὀθωμανοὶ προέβησαν στὴ Διοικητικὴ Ὀργάνωση τῆς περιοχῆς, καὶ τότε δημιουργεῖται τὸ λεγόμενο Σαντζάκι τῆς Ἀρβανιτιᾶς (Σαντζάκ-ι-Ἀρβανίτ), στὸ ὁποῖο ὅμως ὑπήχθησαν ὅλες οἱ κατακτήσεις τῆς Ἀλβανίας, τὰ Βιλαέτια τοῦ Ἀργυροκάστρου, τῆς Κλεισούρας, τῶν Κανίνων, τοῦ Μπερατοῦ, τοῦ Σκραπαριοῦ, τῆς Τομορίτσας, τοῦ Τσαρταλός, τοῦ Ἀκτσα Χισάρ, καὶ τοῦ Παύλο Κουρτίκ, καὶ ἔμειναν ἀπ' ἔξω ἡ Πρεμετὴ καὶ ἡ Κόνιτσα»⁴². Εἶναι προφανὲς ὅτι ἐκτὸς ἀπὸ τὴ γεωγραφικὴ θέση ἐλήφθησαν ὑπ' ὄψη καὶ τὰ τῆς γλώσσας. Λίγο ἀργότερα, ὅταν κατακτήθηκαν καὶ τὰ Γιάννινα (1430) δημιουργεῖται ἕνα ἄλλο Σαντζάκ τὸ ἑλληνογλωσσό Σαντζάκι τῶν Ἰωαννίνων, στὸ ὁποῖο ὑπάγεται ἡ Κόνιτσα, μαζί μὲ τὴν περιοχὴ τῶν Γρεβενῶν, ἐνῶ τὸ βιλαέτι τῆς Πρεμετῆς προσκολλᾶται στὸ σαντζάκι τῆς Ἀρβανιτιᾶς⁴³. Αὐτὰ τὰ χρόνια δημιουργεῖται καὶ ὁ καζὰς τῆς Κόνιτσας, ποὺ περιλαμβάνει εὐρύτατη περιοχὴ. Καὶ θεωρεῖται «ἀπὸ τὰ παλαιότερα καδηλίκια τῆς Ἠπείρου»⁴⁴.

Φαίνεται ότι για πολλές γενιές όχι μόνον οί Κονιτσιῶτες ἀλλὰ καὶ οἱ ἄλλοι Ἑπειρῶτες καὶ Ἀλβανοὶ ἐξισλαμισθέντες δὲν πίστευαν ὅτι τὸ πέρασμά τους στὸ μουσουλμανισμό ἦταν ὀριστικὸ καὶ παράμειναν κρυπτοχριστιανοὶ καὶ Ἑλληνόφωνες.

Στὸν Π. Ἀραβαντινὸ⁴⁵ διαβάζουμε τὰ παρακάτω:

«Σημειωτέον ὅτι ἱκανοὶ τῶν ἐξ ἀνάγκης ἀλλοθροησκευσάντων, ἐξωτερικῶς μόνον ἐπρέσβευον τὸν Μωαμεθανισμόν αὐτοί τε καὶ οἱ Υἱοὶ καὶ οἱ ἔγγονοι καὶ οἱ περαιτέρω ἀπόγονοὶ των. Εἰς σύγγραμμα περιηγητικὸν τοῦ Γάλλου βαρῶνου Τότου (τοῦ ἀποσταλέντος εἰς τὴν Τουρκίαν κατὰ τὴν ΙΗ' ἑκατονταετηρίδα, ἵνα διοργανώσῃ τὸ πυροβολικὸν τοῦ Σουλτάνου κατὰ τὸν γαλλικὸν τρόπον) ἀναγνῶμεν τὸ ἐπόμενον ἀνέκδοτον. Ὁ Γάλλος αὐτὸς ἐν τῷ τότε πολέμῳ τῆς Ρωσίας κατὰ τοῦ Χάνου τῆς Κριμαίας (1769) ἀποσταλεὶς παρὰ τῆς Ὑψηλῆς Πύλης εἰς τὸ Τουρκοτατικὸν στρατόπεδον καὶ περιηγούμενος ἡμέραν τινα εἰς δάσος, ἤκουσε καλουμένην εἰς παράμερον τινα θέσιν, γλώσσαν γραικικὴν, περιεργεῖα δὲ φερόμενος ἐπλησίασε εἶδε δύο σπαχῆδες ὁμιλοῦντες μεταξύ των, καὶ παραπονουμένους διὰ τὴν διάρκειαν τοῦ πολέμου. Μετ' αὐτῶν λοιπὸν λαβὼν ὁμιλίαν φιλόφρονα, καὶ ἐρωτήσεις περὶ τῆς πατρίδος των, ἤκουσεν διαπιστευτικῶς ὅτι ἦσαν Ἑπειρῶται καὶ ὅτι ὑπῆρχαν πραγματικῶς Χριστιανοὶ καὶ ὅτι κατ' ἐπιφάνειαν μόνον ἐδεικνύοντο τούρκιζοντες, ἵνα διαρητήσωσι τὸ προγονικὸν τιμάριον των»⁴⁶.

Τὸ «ἀνέκδοτον» ὅπως αὐτὸ τοῦ Γάλλου Βαρῶνου Τότου δὲν μᾶς προσδιορίζει ἀπὸ ποιοῦ εἰδικὰ μέρος τῆς Ἑπείρου ἦταν οἱ δύο σπαχῆδες, ποὺ μιλώντας τὴν Ἑλληνικὴν, εἶχαν ἀποσυρθεῖ σ' ἓνα δάσος κάπου στὴν Κριμαία καὶ ἔλεγαν τὰ βάσανά τους.

Ὅτι οἱ αὐτοὶ σπαχῆδες τίποτα δὲν ἀποκλείει νὰ ἦταν καὶ σπαχῆδες ποὺ πορεύονταν μέσα ἀπὸ τὴν Κόνιτσα καὶ ἀναμφισβήτητα ἐξέφραζαν τὸν καημὸ καὶ τὶς ἐλπίδες, στὰ 1769, ὄλων τῶν σπαχῆδων ἡπειρωτῶν-ἑλληνοφώνων. Στὴν οὐσία δὲν ξέκοψαν ἀπὸ τὸν ἐθνικὸ κορμό, ζοῦν μὲ τὶς παραδόσεις τους, καὶ λειτουργοῦν ὡς ξένο σῶμα μὲς τὸ τούρκικο.

Ἀπὸ τὴ Γεωγραφία τοῦ Μητροπολίτη Μελετίου Μήτρου (1661-1714) πληροφοροῦμαστε ὅτι στὴν Κόνιτσα λειτουργεῖ πρὶν ἀπὸ τὸ 1700 ἑλληνικὸ σχολεῖο ποὺ ἔδρευε στὴν Πάνω Κόνιτσα. Κατὰ τὰ τέλη τοῦ 18ου αἰῶνα συστήνεται «δαπάναις Ζαίρα καὶ Τασέτα» στὴν Κάτω Συνοικία (Κάτω Κόνιτσα) Νηριοπαρθεναγωγεῖο, τὸ ὁποῖο ἐνισχύεται οἰκονομικὰ ἀπὸ τὶς Ἰωάννη Μάνθου Κονιτσιώτην καὶ Μιχαὴλ Δημητρίου Κονιτσιώτην» κλπ.

Ἑλληνικὰ σχολεῖα δὲν ἔπαψαν νὰ ὑπάρχουν στὴν Κόνιτσα μέχρι τὴν ἀπελευθέρωσή της ἀπὸ τοὺς Τούρκους τὸ 1913. Καὶ ἀναφέρονται κατὰ καιροὺς σημαντικοὶ διδάσκαλοι, ντόπιοι καὶ ξένοι, ποὺ πέρασαν ἀπὸ τὰ scho-

λεῖα αὐτά. Οἱ Ἄρτινοὶ Δημήτριος καὶ Γεώργιος Μόστρας. Ἄπ' αὐτοῦς ὁ Δημήτριος καταστάς ἰδιαίτερος Γραμματέας τοῦ Μητροπολίτου Ἄρτης καὶ Ναυπάκτου Ἰγνατίου, ἀκολούθησε αὐτὸν στὶς περιπέτειές του ἀνά τὴν Ρωσσία, Αὐστρία, Ρουμανία, Ἰταλία κλπ. Ὀνομάστηκε Ἐπίτιμος Σύμβουλος τοῦ Αὐτοκράτορος τῆς Ρωσσίας Ἀλεξάνδρου τοῦ Α΄. Στὴν Ἰταλία περνώντας τὰ τελευταῖα χρόνια τῆς ζωῆς του σχημάτισε μία ἀξιοθαύμαστη βιβλιοθήκη μὲ παμπάλαιες ἐκδόσεις πού βρίσκεται τώρα στὴν Κέρκυρα. Καὶ ὁ Γεώργιος μνηθεὶς στὴν Φιλικὴ Ἐταιρεία ἦταν συνεργάτης τοῦ Καποδίστρια καὶ ἔδρασε ὑπὸ τὴν ἰδιότητα αὐτή. Ὁ ἀπὸ τοὺς Γεωργουτσάτες τῆς Βορείου Ἠπείρου Κοσμᾶς ὁ Θεσπρωτὸς, ἱεροδιάκονος (τὸ πραγματικὸ του ὄνομα ἦταν Κυρίτσης Κότρας), γνωστὸς ἀπὸ τὴ Γεωγραφία του καὶ τὸ ἀνέκδοτο «Ποιημάτων: ἡ τραγωδία τῆς καταστροφῆς τοῦ Ἄλῃ»⁴⁷. Ὁ Χριστόδουλος Χατζῆς, ὁ Νικόλαος Παντούλας γιὰ τὸν ὁποῖο λέγεται ὅτι εἶχε συγγράψει Σχολικὸ Βιβλίον (κατὰ πᾶσα πιθανότητα Γεωγραφία) πού δὲν βρέθηκε καὶ κατάγονταν μᾶλλον ἀπὸ τὸ Πεκλάρι. Ὁ Γεώργιος Παπαβασιλειάδης ἀπὸ τὴ Σταρίτσανη (σημ. Πουρνιά) πού συνέγραψε τὸ βιβλίον «Ἱστορικαὶ ἐκ παραδόσεως σημειώσεις περὶ τοῦ χωρίου Σταρίτσανη εἰς ἀρχαιωτέραν καὶ νεωτέραν ἐποχὴν» ἔκδοσις Βουκουρέστι, βοήθησε δὲ καὶ τὸν Νικόλαο Βεκιάρη στὴ συγγραφὴ τοῦ βιβλίου του «Τριάκοντα ἡμερῶν αἰχμαλωσία καὶ συμβίωσις μετὰ τῶν ληστῶν» 1879, Κέρκυρα, κλπ.).

Σχολεῖα τούρκικα δὲν ὑπῆρχαν στὴν Πάνω Κόνιτσα, μέχρι τὰ χρόνια πού ἀρχίζουν νὰ ἐφαρμόζονται οἱ μεταρρυθμίσεις πού ἐπέβαλε τὸ Ταζνιμάτ (1839) καὶ ἰδιαίτερα ὅταν νομοθετικὰ μὲ τὸ Χάττι Χουμαγιούμ υἱοθετήθηκε τὸ πρόγραμμα κρατικῆς παιδείας (μετὰ τὸ 1864).

Στὴν Κάτω Κόνιτσα, ἂν κρίνει κανένας ἀπὸ τὴν ὑπαρξὴ τάφων Χοτζάδων (πυρρὰ παναπεῖ δασκάλων) σὲ διάφορα σημεῖα τῆς Κάτω Κόνιτσας, μᾶλλον πρέπει νὰ συμπεράνουμε ὅτι σχολεῖο τούρκικο κατώτερης θρησκευτικῆς ἐκπαίδευσης ὑπῆρχε ἀπὸ πολὺ παλιά.

Ὡστόσο, καὶ μετὰ τὴν ἰδρυση τούρκικου σχολείου στὴν Πάνω Κόνιτσα, τὰ παιδιὰ τῶν Μουσουλμάνων, ἰδιαίτερα τῶν μπέηδων, ἀκόμα καὶ τὰ κορίτσια, ἐξακολουθοῦσαν νὰ πηγαίνουν στὰ ἑλληνικὰ σχολεῖα. Πολλοὶ μάλιστα ἀπὸ αὐτοὺς συνέχιζαν τὶς σπουδές τους καὶ στὴ Ζωσιμαῖα στὰ Γιάννινα.

Κατὰ τὸν Ἰωάννη Λαμπρίδη⁴⁸, ἐνῶ στὴν Κόνιτσα καὶ οἱ Ὀθωμανοὶ μιλάνε τὴν Ἑλληνικὴ γλῶσσα, στὸ Λεσκοβίκι (πού λίγο πρὶν τὴν ἔκδοσις τοῦ βιβλίου, μαζὶ μ' ὀλόκληρη τὴν Καραμουρατιά, πού τουλάχιστον ἀπὸ τὸν 15ο αἰῶνα, σὰν «Ναχιγιές τοῦ Τζαίμ», ὑπήγετο στὸν καζὰ τῆς Κόνιτσας) «καὶ παρὰ τοῖς χριστιανοῖς ἐπικρατεστέρα εἶναι ἡ ἀλβανικὴ διάλεκτος» καὶ συνεχίζει ὁ ἴδιος «Ἐκ δὲ τῶν χωρίων (ἐννοεῖ τῆς Κόνιτσας) εἰς μὲν τὸ Δέ-

ντσικον, Φούρκα, Πάδαις, Ἀρμάτοβον, Μπριάζα Παλαιοσέλι και Γκρουσμπάνι, λαλεῖται παρὰ τοῖς γυναιξί μάλιστα και ἡ κουτσοβλάχικη εἰς δὲ τὰ Πλικάταις, Τσέρτικο, Μπομπίτσικο και Κουκέσι (ἐκ πέντε οἰκιῶν συνιστάμενον)... ὁμιλεῖται συνηθέστερον ἢ ἄλβανική, τὰ χωρία... «Σελάτινα και Βισαντσικό μετὰ τῆς ἄλβανικῆς και ἑλληνικῆς ἀκούγεται παρὰ ταῖς γυναιξί μάλιστα και ἡ βουλγαρική». (Σημείωση, εἶναι βέβαιο ὅτι σὸ ἀναφερόμενο ἀνωτέρω χωρίο ὡς Γκρουσμπάνι, σήμερα Ἐλεύθερο, οὐδέποτε μίλησαν γυναῖκες ἢ ἄντρες τὴν Κουτσοβλαχική, ἔστω και ὡς δεύτερη γλῶσσα).

Οἱ Μουσουλμάνοι Ἀλβανοὶ τῆς Δυτικῆς πλευρᾶς τῶν Βαλκανίων μέχρις ὅτου ἐμφανιστεῖ ὁ Ἀλῆ πασᾶς ὡς βεζύρης στὰ Γιάννινα, και ὁ Καρὰ Μαχμούτ στὰ Σκόδρα (τὸ δεύτερο μισὸ τοῦ 18ου αἰῶνα), πού ποικιλοτρόπως ἔδειξαν ὅτι ἐπιθυμοῦν τὴν ἀνεξαρτησία τους, και ἤθελαν σὲ σύγκρουση μὲ τὴν ἐπικυρίαρχη Ὀθωμανική Αὐτοκρατορία, εἶχαν ταυτιστεῖ μὲ τοὺς Τούρκους. Καὶ οἱ Τούρκοι δὲν τοὺς ξεχώριζαν ἀπὸ τοὺς δικούς τους. Οἱ δύο παραπάνω πασάδες στήριξαν τὰ κινήματά τους, ὁ μὲν πρῶτος στοὺς Ἡπειρώτες Ἕλληνες και τοὺς Ἀρβανίτες, ὁ δὲ δεύτερος στοὺς Μουσουλμάνους και Καθολικοὺς ντόπιους γύρω ἀπὸ τὰ Σκόδρα λαοὺς, ἀνάμεσα στοὺς ὁποίους ἦταν Ἀρβανίτες και Σλαῦοι διάφοροι.

Κατὰ κάποιον τρόπο ἡ παρέμβαση αὐτῶν τῶν δύο πασάδων ξύπνησε μέσα στοὺς Ἀλβανοὺς τὸν κοιμισμένο ἐθνικισμό τους. Καὶ ἄρχισε νὰ καλλιεργεῖται ἡ ἰδέα τῆς ἰδιαιτερότητάς τους, ἔναντι τῶν Τούρκων, (ἀκόμη και τοὺς Μουσουλμάνους Ἀλβανοὺς πού εἶχαν ἐνταχθεῖ στὴν τούρκικη διοικητική μηχανή ὡς βασικά στελέχη της, (τοὺς Τουρκαλβανοὺς πού ἔλεγαν τὰ παλιά βιβλία). Νὰ ξαναζωντανεύουν οἱ μνημεις τοῦ Γεωργίου Καστριώτη και τῶν ἄλλων ἡγεμόνων πού ἀντιστάθηκαν στοὺς Τούρκους, τοὺς Νουγκαντίν, Μπάλσα, Τόπια, Γκίνη Ζενεβέση κλπ.

Ὁ ἀποκεφαλισμὸς τοῦ Ἀλῆ πασᾶ και ὁ ἄδοξος τρόπος πού συμβιβάστηκε μὲ τὸν σουλτάνο ὁ Καρὰ Μαχμούτ κι ὀλόκληρη ἡ οἰκογένεια τῶν Μποστατλήδων, δὲ μποροῦμε νὰ ποῦμε ὅτι ἐπανέφερε τὰ πράγματα στὴν προτέρα τους κατάσταση. Ἡ διαδικασία τῆς χειραφέτησης τοῦ ἄλβανικοῦ λαοῦ εἶχε ξεκινήσει κι ἦταν ἀδύνατο νὰ σταματήσει.

Στὸ ἀναμεταξὺ τὸ 1826 ὁ σουλτάνος διαλύει τοὺς Γιανίτσαρους και θέτει ὑπὸ διωγμὸ τοὺς Μπεχτασήδες, δολοφονεῖται ἓνα πολὺ μεγάλο μέρος ἀπὸ αὐτούς. Οἱ Κονιτσιῶτες μουσουλμάνοι εἶναι σχεδὸν ὅλοι μπεχτασήδες (καθὼς και πάρα πολλοὶ μουσουλμάνοι τῆς Νότιας Ἀλβανίας).

Τὸν Ἰούλιο τοῦ 1830, ὁ Ρεσήτ πασᾶς, μέγας βεζύρης, φτάνει στὰ Μπιτώλια (Μοναστήρι) και δολοφονεῖ περὶ τοὺς χίλιους «ἐνόχους» Ἀλβανούς... «ἡ πρᾶξις αὕτη διακηρυχθεῖσα πανταχοῦ ἐνέπλησε τρόμου βαθυτάτου ἅπασαν τὴν Ἀλβανίαν»⁴⁹.

Ἐν τῷ μεταξύ μὲ τὴ διάλυση τῶν Γιανιτσάρων, ὁ σουλτᾶνος Μαχμούτ Β΄ ἐπιβάλλει στρατολογία στοὺς Μουσουλμάνους (φυσικὰ καὶ στοὺς Ἀλβανοὺς Μουσουλμάνους), ἡ ὁποία μεταγενέστερα γίνεται ὄλο καὶ πιὸ ἐπαχθής. Ἡ θητεία πενταετής. Οἱ κληρωτοὶ (νιζάμηδες) στέλνονται συχνὰ νὰ ὑπηρετήσουν σὲ περιοχὲς ἀπομακρυσμένες ἀπὸ τὸν τόπο καταγωγῆς τους⁵⁰. Ὁ ἀπολυόμενος ἀπὸ τὸ στρατὸ γίνονταν ἔφεδρος-ρεδίφης γιὰ ἑπτὰ χρόνια, κλπ.

Θὰ μπορούσε κανένας νὰ καταχωρήσει σελίδες ὀλόκληρες μὲ τὰ μέτρα πού λάμβανε ἡ Ὄθωμανικὴ Αὐτοκρατορία τὸν 19ο αἰῶνα καὶ τὰ ὁποία ἀνέτρεπαν καθ' ὀλοκληρίαν τὸ καθεστῶς εὐνοίας μέσα στὸ ὁποῖο ἔζησαν ἐπὶ πολὺ μακρὸν διάστημα οἱ Μουσουλμάνοι τῆς Δυτικῆς Βαλκανικῆς μὲ ἀποτέλεσμα οἱ Ἀρβανίτες νὰ μισοῦν τοὺς Τούρκους, περισσότερο ἀπὸ ὁποιοδήποτε ἄλλο λαὸ στὴ Βαλκανικὴ.

Ἐν τῷ μεταξύ οἱ ἑλληνόγλωσσοι μουσουλμάνοι τῆς Κονιτσας λόγω συγγενειῶν πού εἶχαν δημιουργήσει μὲ τοὺς μουσουλμάνους Ἀρβανίτες (Τόσκηδες), κι αὐτὸ λόγω στενότητος εὐρέσεως συζύγων μεταξύ τῶν ἄλλων Κονιτσιωτῶν, (παράδειγμα: τὸ παλιότερο συμπθεριὸ μεταξύ τῆς Χάμκως, μητέρας τοῦ Ἀλῆ πασᾶ καὶ τοῦ Βελῆ μπέη, πατέρα του, ἀπὸ τὸ Τεπελένι) ἄρχισαν σιγὰ-σιγὰ νὰ νοιώθουν ἀλληλέγγυοι πρὸς τοὺς ἀλβανόγλωσσους μουσουλμάνους καὶ νὰ ἀντιμετωπίζουν τὴν τύχη καὶ τὸ μέλλον τοῦ ἀλβανικοῦ λαοῦ σὰν δική τους μοῖρα καὶ δικό τους προβληματισμὸ (τὸ θρησκευμα δημιουργεῖ δεσμοὺς ἀκατάλυτους μεταξύ τῶν ἀνθρώπων ἔστω κι ἂν ἔχουν μεταξύ τους διαφορὲς γλώσσας καὶ συνείδησης ἐθνικῆς καταγωγῆς).

Τὰ κηρύγματα τοῦ Συνδέσμου τῆς Πρισρένης, καὶ τῆς Πέγια, οἱ ιδέες καὶ ἀογες τῆς ἀλβανικῆς ἐταιρείας τῆς Κωνσταντινουπόλεως μὲ τοὺς ἀδελφοὺς Ἀμπντούλ, Σάμι καὶ Ναῖμ Φράσερη, τὸν Γιάννη Βρεττὸ ἀπὸ τὸ Λεσκαβίκι κλπ., ἀνθρώπους μὲ τοὺς ὁποίους ὀρισμένοι Κονιτσιῶτες ἦταν συμμαθητὲς στὴ Ζωσιμαία Σχολὴ στὰ Γιάννινα, μετεῖχαν στὴν ἔκδοση ἑλληνοφῶνων ἑφημερίδων καὶ περιοδικῶν στὴν Τουρκία καὶ τὸ ἔξωτερικὸ, δὲν τοὺς ἄφηναν ἀδιάφορους.

Εἴτε ἀπλὲς μεταρρυθμίσεις, εἴτε ἓνα εἶδος αὐτονομίας, εἴτε τελικὰ μιὰ ἀνεξάρτητη κρατικὴ ὄντοτητα ἀποτελοῦσαν καὶ γι' αὐτοὺς (τοὺς Κονιτσιῶτες μουσουλμάνους μπέηδες) ἐπιδιώξεις ἐπιβίωσής τους μέσα στὶς ἀναγεννώμενες ἀπὸ τὶς στάχτες τῆς Ὄθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας ἐθνικὲς κρατικὲς ὄντοτητες, τῶν Βαλκανίων.

Τὸ σύνθημα τοῦ Ἀρβανίτη ποιητῆ Πάσκο Βάσα «Ἀφῆστε τὸ Τζαμί, ἀφῆστε τὴν ἐκκλησία, ἡ θρησκεία τοῦ Ἀλβανοῦ εἶναι ἡ Ἀλβανία» τοὺς εἶχε συνεπάρει.

“Όπως όμως συμβαίνει συνήθως για τὸ «κίνημα χειραφέτησης» αὐτὸ τοῦ ἀλβανικοῦ λαοῦ δὲν ὑπῆρχε ἐνότητα στὶς σκέψεις καὶ τὶς ἐπιδιώξεις.

Ἐκ τῶν Κονιτσιῶτες, ποὺ οἱ περισσότεροὶ ἦσαν συντηρητικοί, σοβαροὶ καὶ συγκρατημένοι, ἀλλὰ παράμειναν φανατισμένοι μουσουλμάνοι, οἱ Ἀδελφοὶ Μεχμέτ, Φαϊκ καὶ Χουσέν Σίσκο (μὲ ἐπικεφαλῆς τὸν λόγιό Φαϊκ Σίσκο-Κόνιτσα) πίστευαν πὼς «ἡ ἔνωση ὅλων τῶν Ἀλβανῶν ἀποτελοῦσε προϋπόθεση γιὰ τὴν πρόοδο καὶ τὴν ἐθνικὴ ἀνάπτυξή τους, ἀλλὰ παρὰ τὸν φλογερὸ πατριωτισμὸ τους δὲν θεωροῦσαν πὼς ἡ Ἀλβανία ἦταν ἔτοιμη γιὰ ἀνεξαρτησία»⁵¹. Παρ’ ὅλ’ αὐτὰ ὅμως ὁ ἴδιος ὁ Φαϊκ Κόνιτσα πρότεινε, λίγο ἀργότερα, στὸν Ἑλληνα ἐπιτετραμμένο στὴν Οὐάσιγκτον Λυσίμαχο Καυταντζόγλου, τὸ 1911, συγκρότηση δυαδικοῦ κράτους (ἐλληνοαλβανικοῦ) μὲ χωριστὴ διοικητικὴ ὀργάνωση. «Ἡ ἐλληνικὴ κυβέρνησις ἀποδέχτηκε, ἔπειτα ἀπὸ σχετικὴ ἀνάλυση, τὶς θέσεις τοῦ Φαϊκ Κόνιτσα... τὸ σχέδιο ὅμως παράμενε μετέωρο ἂν καὶ ἐκτὸς ἀπὸ τὸ Φαϊκ τὸ εὐνοοῦσε καὶ ὁ μετέπειτα πρωθυπουργὸς τῆς Ἀλβανίας Φάν Νόλι»⁵².

Ὁ Ἰσμαήλ μπέης τοῦ Ζεϊνέλ μπέη μπῆκε στὴν τούρκικη ἱεραρχία καὶ ἔφτασε νὰ γίνῃ ὑπουργὸς Δικαιοσύνης στὸν Ἀβδούλ Χαμίτ. Ὀνομάζονταν Ἰσμαήλ Χαμίρ πασᾶς⁵³.

Ὁ ἐγγονὸς τοῦ Ἀμπντουλάιμ πασᾶ ἀπὸ τὴν Κόνιτσα, μέγας Τούρκος ποιητῆς, ποὺ ἔλεγε πὼς εἶναι Κονιτσιώτης καὶ μίλαγε καὶ ἐλληνικὰ (λόγω Κόνιτσας), **Νάμικ Κεμάλ**, (1840-1888) ἐνῶ ἦταν ὡς ποιητῆς καὶ διανοούμενος συγχρονιστῆς καὶ μεταρρυθμιστῆς, ἐξελίσσεται σὲ Παντουρκιστῆ. Ὁ σημαντικότερος θαυμαστῆς καὶ ὁπαδὸς του ἦταν ὁ Κεμάλ Ἀτατούρκ⁵⁴.

9. Ο ΑΛΗ ΠΑΣΑΣ ΚΑΙ Η ΚΟΝΙΤΣΑ⁵⁵

Σ' αυτή την κατηγορία τῶν ἑλληνόγλωσσων σπαχήδων - μπέηδων ἀνήκε καὶ ἡ οἰκογένεια τοῦ μεγάλου καὶ σεβαστοῦ ἄρχοντα τῆς Κόνιτσας Ζεϊνὲλ μπέη Κονίτσα, ποὺ ἦταν καὶ ὁ πατέρας τῆς Χάμκως, μητέρας, ἐμπνευστριάς καὶ πηγῆς ἔμπνευσης τοῦ Ἄλῆ πασά.

Οἱ συνθήκες ποὺ δημιουργήθηκαν μὲ τὸ ἀνέβασμα τοῦ Ἄλῆ πασά στοὺς Πασαλίκι τῶν Ἰωαννίνων, καὶ κράτησαν τριάντα δύο περίπου χρόνια (1789-1822) γέννησαν μιὰ γενικότερη **ἀνθιση** τῆς πολιτικῆς καὶ πολιτιστικῆς ζωῆς στὴν Ἠπειρο, ποὺ πολὺ σωστὰ κρίνεται ὡς μία ἀπὸ τὶς σημαντικότερες περιόδους τοῦ Νεοελληνικοῦ Διαφωτισμοῦ στὸν Ἑλλαδικὸ χῶρο.

Στὴν ἀνθιση αὐτὴ ἡ συμβολὴ τῆς προσωπικότητος τοῦ Ἄλῆ πασά ἦταν καίρια, οὐσιώδης καὶ αποφασιστικὴ.

Ὅσοι ἀσχολήθηκαν μὲ τὴ ζωὴ καὶ τὴ δράση τοῦ Ἄλῆ πασά μέχρι σήμερα ἄφησαν ἀδιερεύνητο ἢ μᾶλλον δὲν ἐμβάθυναν ὅσο θὰ ἔπρεπε στὶς καταβολές τῶν πολιτισμικῶν ἐπιδιώξεών του, ποὺ ὅπωςδήποτε ὑπῆρξε τὸ πιὸ ἀξιόλογο κομμάτι τοῦ ἔργου του καὶ τὸ ὁποῖο θὰ μπορούσε νὰ πεῖ κανένας ὅτι τὸν ἀποκαθιστᾷ καὶ τὸν δικαιώνει στὴν Ἱστορία σήμερα.

Σχεδὸν τὸ σύνολο τῶν ἱστοριογράφων καὶ βιογράφων ποὺ ἀσχολήθηκαν μὲ τὴν ἐποχὴ τοῦ Ἄλῆ πασά καὶ τὴ ζωὴ του, προσεγγίζοντας τὸ θέμα ἔβλεπαν στοὺς ὁμολογουμένως περίεργο «φαινόμενο Ἄλῆ πασά» ὅτι οἱ σχετικὲς ἐκδηλώσεις του εἶχαν εὐκαιριακὸ χαρακτήρα πολιτικαντισμοῦ, πονηριὰ «ἀνατολίτικων» καὶ πρωτόγονη.

Ἄπο θρησκευτικο-συντηρητικὴ προκατάληψη δὲν ἀντελήφθησαν ὅτι ἡ πλευρὰ αὐτὴ τοῦ Ἄλῆ πασά εἶχε βαθύτερες ρίζες, ἄφησε στὴν Ἱστορία σημαντικὰ ἰχνη πολιτισμοῦ καὶ ἀνάπτυξης, εἶχε διάρκεια καὶ ἀποτελοῦσε ἐπίμονο-συνειδητὸ πιστεῦω του, ἐπιβάλλονταν δὲ κάθε φορὰ στὴν πάλῃ ποὺ γίνονταν μέσα του, στὴν πάλῃ τοῦ κακοῦ μὲ τὸ καλό, στὴν πάλῃ ἄγριου μὲ τὸ πολιτισμένο. Δὲν ἔλαβαν ὑπόψη τους ὅτι τέτοιες συμπεριφορὲς καὶ ἐκδηλώσεις διάρκειας πολιτισμικοῦ χαρακτήρα εἶναι προϊόντα βαθύτερης καὶ πολυχρόνιας ποιοτικῆς ἐπεξεργασίας τοῦ ψυχικοῦ κόσμου καὶ τῆς συνείδησης τοῦ ἀνθρώπου καὶ δὲν φυτρώνουν χωρὶς τὴν παρέμβαση ἐπίμονων δυναμικῶν διαδικασιῶν καὶ παραγόντων (π.χ. παιδείας, πολυχρόνιας οἰκογενειακῆς καὶ κοινωνικῆς παράδοσης, θαυμασμοῦ καὶ μίμησης δυναμικῶν προτύπων, κοινωνικοῦ περιβάλλοντος, κοινωνικῆς τάξης ἢ ὁμάδας ὡς ἰδιόμορφου πολιτιστικοῦ συμπλέγματος κ.λπ.), ποὺ τελικὰ καταλήγουν σὲ ὀριστικὴ συνειδησιακὴ ποιοτικὴ μετάλλαξη.

Ἡ φύση, ὁ χαρακτήρας, ἡ ψυχὸσύνθεση τοῦ Ἄλῆ πασά ἔχουν ἀναμφι-

σβήτητα έντονη αντιφατικότητα. Όπως ακριβώς και οί οικογενειακές καταβολές του, πού δέν εἶναι ἄσχετες πρὸς τὸν τόπο, τὸ κοινωνικὸ περιβάλλον και τὶς παραδόσεις τοῦ χώρου στὸν ὁποῖο ἔζησαν οἱ δύο ρίζες τῶν προγόνων του. Τὸ Τεπελένι και ἡ πατρικὴ γραμμὴ του. Ἡ Κόνιτσα και ἡ μητρικὴ γραμμὴ του.

Οἱ πρόγονοί του ἀπὸ τὴν πατρικὴ γραμμὴ (Ὁ Βελῆ μπέης και ἡ φάρα τῶν Μέτσο Χούσων) ζοῦσαν και δραστηριοποιοῦνταν στὸ Τεπελένι, σ' ἓνα περιβάλλον δηλαδὴ ἀγράμματων, ἀλβανόφωνων, σὲ μιὰ μικρὴ κοινωνία χωρισμένη σὲ φάρες πού ἀποζοῦν ἀπὸ τὰ ὄπλα, τὴ βία, τοὺς ἐκβιασμοὺς και τὴ ληστεία πού κείνη τὴν ἐποχὴ σ' αὐτοὺς τοὺς χώρους, ἂν δέν θεωρεῖται νόμιμη, εἶναι τοῦλάχιστον ἀποδεκτὴ ὡς τρόπος βιοπορισμοῦ.

Ἀπὸ τὴν μητρικὴ του γραμμὴ (τὴν πλευρὰ τῆς Χάμκως), ἔχομε ἓνα τέλεια διαφορετικὸ περιβάλλον, έντονα ἐμποτισμένο ἀπὸ τὴν ἑλληνικὴ προέλευσή του, μ' ἓνα διαρρέοντα ὑπογείως φιλελληνισμό, ἀγάπη γιὰ τὴ μόρφωση, τὴν τάξη και τὴν πρόοδο. Μὲ σαφεῖς τάσεις ἀνεξιθρησκείας. Ἐκλεπτυσμένα κοινωνικά ἦθη μιᾶς παλιᾶς μὲ βυζαντινὲς ρίζες εὐγενοῦς και ἀριστοκρατικῆς οἰκογένειας, ἑλληνόγλωσσης, πού ζεῖ ἀνάμεσα σὲ μιὰ αὐτόχθονη κοινωνία τῆς ὁποίας τὸ πολιτιστικὸ ἐπίπεδο εἶναι σημαντικὰ ἀνεβασμένο.

Τὰ πρῶτα παιδικὰ του χρόνια ὁ Ἀλῆς ζεῖ στὸ Τεπελένι, μέλος τῆς φάρας τῶν Μέτσο Χούσων. Ἀφεντικὸ ὁ πατέρας του, τοπικὸς ἄρχοντας, πού τὰ τελευταῖα του χρόνια γίνεται μέθυσος και σκορπάει τὴν περιουσία του. Βουβή, χωρὶς καμιά πρωτοβουλία και στὴ σκιά ἡ μάνα του Χάμκω.

Όταν ὁ Ἀλῆς γίνεται έννέα χρονῶν, πεθαίνει ὁ πατέρας του. Εἶναι ἀγόρι μὲ πρωῒμη ἀνάπτυξη, ἀπείθαρχο, ἀσυμμάζευτο, κακομαθημένο. Ἡ στενὴ οἰκογένεια (Ἡ Χάμκω, ὁ Ἀλῆς και ἡ ἀδελφὴ του Χαϊνίτσα) μπαίνουν σὲ κατάσταση διωγμοῦ ἀπὸ τοὺς συγγενεῖς, συντοπίτες και ὑποτακτικούς τῆς οἰκογένειας. Ἡ Χάμκω, ἐκεῖ πού δέν τὸ περίμενε κανένας, σηκώνει τὸ ἀνάστημά της και παίρνει τὴν τύχη τῆς οἰκογενειᾶς της στὰ χέρια της.

Ἐνας λόγος γιὰ νὰ γίνει ξένη αὐτὴ, ἑλληνόγλωσση, πιὸ ἐχθρική και ἀποδιοπομπαία ἀπὸ τοὺς ἄλλους, πρὸς τοὺς ὁποῖους ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ἀλλὰ και τώρα φέρεται ὑπεροπτική και ἀκατάδεκτη, ἐπομένως μισητὴ. Ἔτσι ἡ Χάμκω ἀναδεικνύεται ἓνας δυναμικὸς τιμονιέρης τῆς οἰκογενειᾶς της.

Συμμαζεῦει τὸν Ἀλῆ και τὸν ὑποχρεώνει νὰ μάθει γράμματα. Κεῖνος πειθαρχεῖ και τὴ θαυμάζει. Ὁ λόγος της και οἱ συμβουλές της γίνονται «κανόνας ἀπαραβίαστος» γιὰ τὸν Ἀλῆ. Γιὰ λόγους ἀμυνας χρησιμοποιοῦν γιὰ τὴ συνεννόησή τους τὴν ἑλληνικὴ γλώσσα. Και σιγὰ σιγὰ ἡ Χάμκω ὅπως διαμορφώνεται ἀπὸ τὶς περιστάσεις ἡ οἰκογένειά της, (ἡμιαπομονωμένη

καί ήμιαυτόνομη ομάδα) της, περνάει άβίαστα τὸ δικό της κόσμο, τὸ δικό της πολιτισμὸ (σύμφωνα μὲ τὶς καταβολές της), πὺ εἶναι ὁ κόσμος κι ὁ πολιτισμὸς πὺ κομίζει μέσα της ἀπὸ τὸ πατρικὸ της σπίτι, τὸ σπίτι «τοῦ σεβαστοῦ» ὅπως τὸν ἀποκαλοῦν, ἄρχοντα Ζεῖνὲλ μπέη Κόνιτσα καὶ τὴν κοινωνία τῆς ιδιόρρυθμης Κόνιτσας.

Ἔτσι, μέσα στὸν Ἄλῃ καὶ στὴν ψυχοσύνθεσή του, διαμορφώνονται καὶ συνυπάρχουν οἱ δύο ἀντιφατικὲς φύσεις του (ἡ ἄγρια καὶ ἡ πολιτισμένη) πὺ διαποτίζουν ὅλη τὴ ζωὴ καὶ τὴ δραστηριότητά του, τὴν καθημερινὴ συμπεριφορὰ καὶ τὸ κάθε βῆμα του καθ' ὅλη τὴ διάρκεια τοῦ πολυπράγμονα καὶ πολυκύμαντου βίου του.

Μὲ ἱστορικὰ βεβαιωμένη τὴ μεγάλη ἐπίδραση πὺ ἔσκησε ἡ Χάμκω στὴ διαμόρφωση τοῦ χαρακτήρα τοῦ Ἄλῃ πασᾶ, μέσα στὸν ὁποῖο λογαριάζουμε καὶ τὸ πολιτιστικὸ του ὑπόστρωμα, τὸ πολιτιστικὸ του ἐγὼ, καταβάλλουμε προσπάθεια, μεταξύ ἄλλων, νὰ φαντίσουμε, ὅσο εἶναι δυνατό, τὰ πολιτιστικὰ γνωρίσματα καὶ τὸ πολιτιστικὸ ἐπίπεδο, ποιότητα ζωῆς καὶ ἀνθρώπινες σχέσεις (Culture Complex) τῆς αὐτόχθονης, ιδιόρρυθμης, ἑλληνογλωσσης κοινωνίας τῆς πόλης τῆς Κόνιτσας, πὺ ἀποτελοῦσε τὸ «πολιτιστικὸ φορτίο» τῆς Κόνιτσιώτισσας Χάμκως καὶ μεταδόθηκε στὸν Ἄλῃ πασᾶ.

Ὅσο πὺ πὺ σκάβουμε τὴν ἐποχὴ αὐτὴ, τόσο πὺ πὺ θὰ μᾶς προκύπτουν νέα στοιχεῖα τοῦ Ἑλλαδικοῦ κόσμου στὴν πὺ κρίσιμη ἐποχὴ του, πὺν καὶ μετὰ τὴν ἐπανάσταση τοῦ 1821, σημαντικὰ γιὰ τὸν προσδιορισμὸ τῆς νεοελληνικῆς ταυτότητός μας.

Ὁ ἴδιος ὁ Ἄλῃ Πασᾶς ἀναγνώρισε σὲ «ἐκ βαθέων» ἐξομολόγησή του στὸν Πουκεβίλ: «Ὁφείλω τὸ πᾶν στὴ μητέρα μου»⁵⁶.

Ἄλῃ Πασᾶς

Σημείωση:

Θὰ ἐπακολουθήσει ἡ ἔκδοση καὶ ἄλλου τόμου μὲ κείμενα πὺ ἀναφέρονται πᾶλι στὸν Πολιτισμὸ καὶ τὴν Ἱστορία τῆς Κόνιτσας καὶ τῆς ἐπαρχίας της.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ Β' ΜΕΡΟΥΣ

1. Τὸ πλήρες κείμενο δημοσιεύτηκε στὴν «Ἡπειρωτικὴ Ἑστία», τεύχος 336-337, ἐδῶ καταχωροῦνται ἀποσπάσματα οὐσιώδη.
2. Σχόλια εἰς Λυκόφρονα: Ἐκδοσὴ Λειψίας Μ.ἱ. ἐξέΧΙ, στίχος 799.
3. Οἱ **Αἰθίκες**, ἦταν λαὸς ποὺ ζοῦσε ἀρχικὰ πάνω στὴν Πίνδο, κι ἔπειτα τράβηξε γιὰ τὴ Θεσσαλία, ὁ Στέφανος ὁ Βυζάντιος, τὸν ἀποκαλεῖ λαὸ βάρβαρο καὶ ληστή. **Τυμφαῖοι** ἦσαν οἱ παλιοὶ κάτοικοι τῆς **Τύμφης**, βουνοῦ ποὺ ὁ Στέφανος ὁ Βυζάντιος τὸ λέει **θεσπρωτικὸ** κι ὁ Στράβωνας, ἀντιγράφοντας τὸν **Ἐκαταῖο**, θεωρεῖ πὼς βρίσκονταν βορειότερα (ἔτσι φαίνεται ἀπὸ τὴ λογικὴ σειρὰ) ἀπὸ τοὺς Αἰθίκες καὶ δίπλα στοὺς Ὀρέστες, καὶ Παρροραῖους, μᾶλλον λόγια, καὶ σύμφωνα μὲ τὴν τοποθέτησιν ποῦκανε ὁ Χάμμοντ οἱ Τυμφαῖοι, ἦταν λαὸς ποὺ ζοῦσε στὸν κεντρικὸ ὄγκο τῆς Πίνδου, κοντὰ στὶς πηγές τοῦ Ἄωου καὶ τοῦ Ἄραχθου, θάλεγα στὶς περιοχὲς τῶν σύγχρονων βλαχοχωριῶν, Μετσόβου, Ζαγοριοῦ καὶ Κόνιτσας.
4. «Ἄπαντα θρησκειῶν», Χ. Πάτση, Ὀμήρου Ὀδύσσεια, σελ. 83.
5. Ἡ περίληψη αὐτὴ, δημοσιεύτηκε ἀπὸ τὸν Α. Severgyns (La vita Homeri et les sommaires du cycle. Belles Lettres. Paris 1953. Procli Fragmenta XII).
6. Ἱστορία τοῦ Ἑλ. ἔθνους, Ἐκδοτικὴ, τόμ. Ι, σελ. 379.
7. Στέφανος Βυζάντιος, βλ. λέξη «Βρύξ».
8. βλ. Ἡπειρωτικὰ Χρονικά, 1938 σελ. 182.
9. βλ. Ἄ. Εὐθυμίου, Σελίδες ἀπὸ τὴν Ἱστορία τῆς Κόνιτσας, 1997, σελ. 159.
10. βλ. Ἡ Ὀθωμανικὴ Αὐτοκρατορία, ἑλλ. μεταφράση 1995, Ἐκδοσὴ Ἀλεξάνδρεια.
11. Βλέπε καὶ Αἰγο Mehlan, Ἐμπορικὸι δρόμοι στὰ Βαλκάνια: Οἰκ. Δομ. Βαλκανίων, Μέλισσα σελ. 384-6.
12. Ἴσως αὐτὸ νὰ ὀφείλεται καὶ στὸ γεγονὸς ὅτι πρὸ τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ τὸ μεγάλο ἐτήσιο Παζάρι γίνονταν στὴ Διπασλίτσα (τα Μεγάλα Παζάρια).
13. βλ. Μ. Κοκολάκη, Ὑστερο Γιαννιώτικο Πασαλίκι, (δακτ.) 1992, σελ. 114.
14. βλ. Χ. Ἰωαννίδη, Ἡ Ὀθωμανικὴ Αὐτοκρατορία, ἑλλ. μετ. 1995, σελ. 201.
15. Κατὰ τὸν Π. Ἀρβαντινὸ: Χρονογραφία, τ. Α' σελ. 387.
16. βλ. Ε. Σούρλα, Ἡπ. Χρονικά, 1929, σελ. 226 καὶ 1940, σελ. 154.
17. Χρονογ. 1856, Β' 328 κλπ.
18. βλ. Γ. Λυμπερόπουλου, Οἱ Μπέρκοι Παλιὰ Κονιτσιώτικη οἰκογ. τιμαριούχων, Ἡπειρωτικὸ Ἡμερολόγιον 1986.
19. βλ. Ἡπειρ. Χρονικά, ἔτος τέταρτον 1929, σελ. 13.
20. Ἐφημερίδα «Καθημερινή» τῆς 8-1-1948.
21. Vagosi = Προάστια καὶ οἱ κάτοικοι Vagosani, βλ. Traian Stoianovich. Ὁ κατακτητὴς ὀρθόδοξος Βαλκάνιος Ἐμπορος: Οἰκ. Δομὴ Βαλκανίων, ὁ.π., σελ. 297 καὶ Αἰγο Mehlan: Οἱ ἐμπορικὸι δρόμοι στὰ Βαλκάνια: Σημειώσεις, σελ. 393. Οἱ πόλεις ἀποτελοῦνταν συνήθως ἀπὸ ἓνα φρούριο ποὺ βρίσκονταν σ' ἓνα ὑψωμα ἀπὸ τὴν πόλιν τῶν ἐμπόρων καὶ Τεχνιτῶν «Vagos», ποὺ βρίσκονταν χαμηλότερα.
22. βλ. Γιάννη Λυμπερόπουλου, Παζαριοῦ Ἀνατομὴ, 1971, σ. 174-180.
23. Ἀγαθοεργήματα, τόμ. Β', σελ. 183.
24. βλ. Λ. Ἰ. Βρανούση, 1957. Ἡ ἐν Ἡλείρῳ Μονὴ Σωσίνου, Ἀνάτυπον ἐκ τῆς Ἐπετηρίδος τοῦ Μεσαιωνικοῦ Ἀρχείου, σελ. 122, Συνοδικὸν σιγιλλιωδὲς γράμμα τοῦ Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως - Κυρίλλου Α' τοῦ Λουκάρεως, 22 Μαΐου 1626 ὡς καὶ Μητρ. Σάρδεων Γερμανοῦ Ἡπειρ. Χρον. ἔτος 12, σελ. 20.

25. Ί. Λαμπρίδου, *Κουρεντιανά κλπ.*, σελ. 61.
26. Έτος 12ον, σελίς 21.
27. Βλ. Πρ. Λεοντοπόλεως Σωφρονίου: Άρχιερατικά Γράμματα Περιοδ. Θεολογία, Ιούνιος 1936, Τεύχ. Ν.Δ. Πβ. και «Όρθοδοξία» 1941/16, σελ. 179.
28. Στά Κουρεντιάνα κλπ., σελ. 61.
29. Ήπειρ. Χρονικά, έτος 12, σελ. 29.
30. Κώδιξ: Εύλογίου Κουρίλλα: Βλ. Παΐσιος ό Μικρός ό έξ Ίωαννίνων Ήπειρ. Έστία, έτος Γ΄, σελ. 659.
31. Χρονογραφία τής Ήπείρου, τόμ. Β΄, σελ. 30.
32. Περί Παναγιώτου Χατζηνίκου βλ. μονογραφία μου *Παναγιώτης Ν. Χατζηνίκου Κοιτιζιότης*, Ήπειρ. Ήμερολόγιο 1980.
33. Βλ. *Ή Έπαρχία Κόνιτσας στό χῶρο και στό χρόνο*, 1966, σελ. 2.
34. Βλ. *Ίστορία Έλληνικού Έθνους*, τ. Ε΄, σελ. 41.
35. Βλ. Δημ. Εύαγγελίδη, *Οί άρχαίοι κάτοικοι τής Ήπείρου*, 1962, σελ. 52.
36. Pollo και Puto, *Ίστορία τής Άλβανίας*, σελ. 17.
37. Βλ. *Ίστορία Έλληνικού Έθνους*, π. Β΄, σ. 240, John Wilkes «Οί Ήλιουριόι», *Όδυσσέας*, 1999 σελ. 159 κλπ.
38. Βλ. John Wilkes, π.σ. 131.
39. Βλ. *Travels in Northern Greece*, κεφ. XXXVI... «According to the limits of language, exactly on the Northern boundary of Greece - The Greek being generally spoken here while at Liaskoviki the Albanian is in common use».
40. Βλ. Γιάννη Λυμπερόπουλου, *Ό Άλή Πασάς και οί βαθύτερες καταβολές τών πολιτισμικών επιδιώξεών του*, 1998, σελ. 34 κλπ.
41. Βλ. Κ. Λαζαρίδη, *Ό Τουρκος Δήμαρχος τής Κόνιτσας πού δέν ήξερε τούρκικα*, Κόνιτσα, Νοέμβριος 1962, σελ. 9.
42. Μ. Κοκολάκη, *δ.π.*, σ. 113.
43. Βλ. Μιχάλη Κοκολάκη (Δακτ.) *Ύστερο Γιαννιώτικο Πασαλίκι*, σελ. 113-114.
44. Βλ. Μ. Κοκολάκη, *δ.π.*, σελ. 104.
45. Χρονογραφία τ. Α΄, σελ. 227.
46. Το περίστατικό αυτό είναι δημοσιευμένο στό βιβλίο του Baron de Tott (1733—1793), *Mémoires du Baron de Tott our les Turcset les Tartares*: Amsterdam 1784.
47. Βλ. Σ. Άραβαντινού, *Ίστορία του Άλή Πασά*, προλεγόμενα.
48. *Άγαθοεργήματα*, μέρος 2ον, σελ. 183.
49. Βλ. Π. Άραβαντινού, *Χρονογραφία Ήπείρου*, τ. 2ος, σελ. 387.
50. Μεγάλο μέρος του στρατού πού στάθμευε στην Ήπειρο τό αποτελοῦσαν Τουρκόφωνοι από τή Μικρά Άσία.
51. Βλ. Miranda Yickers, *Οί Άλβανοί*, Έλλην. έκδοση 1995, σελ. 77.
52. Βλ. Κ. Βακαλόπουλος, *Ή Ήπειρος*, 1992, σελ. 650.
53. Βλ. Άναστασίου Εύθυμίου, *Σελίδες κλπ.*, 1997, σελ. ΙΙΙ.
54. Βλ. *Κόνιτσα*, 1999, σ. 9.
55. Βλ. Γιάννη Λυμπερόπουλου, *Άλή Πασάς*, 1998, Κόνιτσα.
56. Rouqueville: *Histoire de la Régénération de la Grèce*: Paris MDCCCXV, σελ. 18. Βλ. και Γιάννη Λυμπερόπουλου: «Ό Άλή πασάς κλπ.», σελ. 41.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

49301

KON